

ILLUST

REERI

TUD

KUU

KIRI

NR 9

SEPTEMBER

1932

Populaarne, kuid sisult täisväärtuslik seeria!

ELAV TEADUS

Põnevad, aktuaalsed küsimused igaühele!

Aastakäigu (12 numbrit) hind 9 krooni, üksiknumbrid 1 kroon.

Number 100—120 lk. rohketel illustratsioonidega.

Nr 1. Wells: Suur maailmasõda, selle järelaeg ja inimsoo tulevikusiid.

Nr 2. Thomalla: Uued teed tervisele. Tervishoid, moodsad ravimisviisid, igapäevased kehaharjutused.

Nr 3. Pigafetta: Esimene teekond ümber maailma. Magalhãese seiklusrikas avastusreis.

Nr 4. Rimmel: Otstarbekohane ja ilus kodu. Kuidas seda korraldada, mööbeldada ja kaunistada.

Nr 5. Ferrero: Vana-maailma hukkumine ning mis see pakub praegusele ajale.

Nr 6. Poom: Moodne töötehnika ja majanduskriis.

Nr 7. Messer: Okultism ja teadus. Mida arvata telepaatiast, selgenägemisest, ettekuulutusest, spiritismist.

Nr 8. Hearnshaw ja Cole: Sissejuhatus politikasse I. Politika areng Vana-Kreekast nüüdisaja kommunismi ja fašismini.

Nr 9. Bousset: Jeesuse elu ja õpetus.

Aastakäiku võib tellida postkontoritest, üksiknumbreid raamatukauplustest ja Eesti Kirjanduse Seltsist, Tartus.

TARTU PANK

Asutatud 1868. a.

TALLINNA · TARTU · PÄRNU · PÕLTSAMAA · VILJANDI

AKTSIAKAPITAL KR. 1.000.000

Toimetab kõiki pangaooperatsioone

Pangaühendus Londonis: The British Overseas Bank Ltd.

IGASUGUSED
TELLIMISED
TÄIDETAUSE
SOLIIOSEMAS
RÄTSEPATÖÖVOJAS

A
PIHU
UUSTURG-9

*
Tellimisi
täidetakse
nii tellija kui
ka oma lao
riidest

*

Elegantseid jalanõusid

tuntud häduses
ja kõige soodsama
hindadega
soovitab

H. VESTER

Tartus, Riia tän. 22-a

Äri asub K-S. „Oma“ vastas

OLION

KOLMAS AASTAKÄIK

N 9 ⁽³³⁾ SEPTEMBER 1932

Erni Hiir

Päikest täis on salved

*Kõik põllud enda palge järgi
kui taidur maalind päike,
neil ümber pannud peenarpärgi
ning terra enda läike.*

*Neist mullast tõusvaist kuldseist kiirist
nüüd põlduril täis pihud,
maa, taeva vahel pole piiri —
on kõikjal helkjad vihud.*

*Kui meilt kord taandub päike talveks,
päev hall taas ringi halab,
siis avada võib viljasalved —
meil päike hoit säääl alal!*

AUG. PEERNA

NATÜÜRMORT
Monogravüür

TOIMETAJA JA VÄLJAANDJA GEORG NAELAPEA

TOIMETUS JA TALITUS

TARTUS, RIIA T. 64—3

TELEFON 5-42

ADDRESS: OLION — TARTU

KEELELINE TOIMETAJA MAG. JOHANNES AAVI

OLION ILMUB KORD KUUS

TELLIMISHIND: AASTAS 6 KROON
POOLAASTAS 3 KR. 75 S.

ÜKSIKNUMBER 75 SENTI

OLION

Ado Säärts

Friedrich Reinhold Kreutzwald oleviku prismas

VÖRDLEMISI nukra mõõnmisega tõi ajakirjandus oma mälestuspärjakese Kreutzwaldile ta surma 50-ndal mälestuspäeval. Ei midagi, mitte midagi ole Kreutzwaldi oma... Seisame Kreutzwaldi varemeil... Endised alused on löönd kõikuma, haaratakse nüüd selle järele, mis Kr-is on veel püsivat: inimese, arsti järele. Tõepoolest, vist ühegi meie kultuurtegelase hinnangu skaala pole kõikunud sedavõrd, kui on sündind seda Kr-iga. Meie kultuuriolud on ärkamisajast olevikuni põhjalikult muutund ja selle muutusega on käind kaasas seesuguse omas ajas erandliku inimese kui Fr. R. Kreutzwaldi hinnangute vaatenurga pöördumus. Siiski see on olnud rohkem vahetõrget kui väärtuse muutus, positiivset on katsut Kr-is ikka ja alati jälle leida.

Kreutzwaldi nime esimesena üle maa, eriti haritlaste seas kuulsaks tegi *Kalevipoeg*. Võru tohter säärast populaarsust polnud seni saavutand kõigi oma rahvakirjade ning kalendritega, kuigi neid üsna laialdaselt loeti. *Kalevipoeg* sai ärkava rahvustunde ebajumalaks ja ühtlasi ka ta looja. Lauluisa nimi omistetakse *Kalevipoja* laulikule. *Kalevipoja* armust saab kitsamais ringides loorberid ka Virulaulik. See rahvusliku alusega Kr-i vaimustus löi õieti õitsele ärkamisaja hilisemas põlves. Millise ülistusega näiteks räägib Villem Reiman *Kalevipoja* autorist. *Noor-Eesti* uusromantikute kunstinõudlikkus pilgus jahtus *Kalevipoja* vaimustus, hakati otsima Kr-is uut austamispalet. Selleks oli ta romantiline elamuluule, Kr-i hinnati nüüd kui esteetilise maitsega isikulist luuletajat. Tänapäeva teaduslik-kriitiline uurimisind on visand uusi kiiri meie ajahämarusse mattund minevikumehe päle. Mitte ainult, et teame ligemalt Kr-i elukäiku — ta esi-isi, õpinguid j. m., Kr. ise oma seesmistest suundumustega, eruditsiooniga, maailmavaatega on saand meile selgemini nähtavaks. Meile on eriti avastund Kr-i vähene algupärasus kirjanikuna, sellekõrval ta inimesliku palge ärksus. Ja selle põhjal meie hinnang jälle muutub. Ometi, me ei usu seisvat veel Kreutzwaldi varemeil, pigem ta väärpildi kalmil. See on pettumusenukrus omaenese annetet loorberite närtimisest, mis kurdab oma ebajumala porrivarisemist.

Kui me tahame õiglaselt hinnata Kreutzwaldi, peame tagasi mõtlema kogu Kr-ille, isikule ja tööle ning arvestama nende tähtsust ka ajalooliselt. Mahukas on olnud Kr-i elutöö: orjaonnist ülespüüdmine harit inimese seisukohta, kohusetruu töörohke arstielu, mitmekülgne kirjanduslik tegevus: rahvaõpetuslikud raamatud, folkloorilised harrastused, *Kalevipoeg*, luuletused. Hindame Kr-is ülespüüdlikku ja kohusetruud töömeest, nulliks pole siiski kahanend ka ta kirjanikutöö väärtus. Rahvaõpetuslikud raamatud sellest loominguist ei ütle tänapäeval küll midagi. Oma aja kohta on nad väga hinnatavad. Kui nad tolgi korral otse lokkavaid õisi pole osutand, on olnud see ometi ärastuslik pinnaharimine ja külv. — Väikseks loeme tänapäeval ka Kr-i folklooriliste harrastuste teadusliku väärtuse. Kr-i kogut rahvalaulud, kuigi vanimaid, pole rahvasuutruud, nagu ta muinasjutudki. Veel vähem oleme nõus Kr-i eesti mütoloogia esitamisega. Kr-i kindlapalgeliste persoonjumalate kujutamine näiteks on tänapäevaste tulemuste kohaselt peaaegu lõplikult romantiline fantaasia. Ometi, selline minevikulustav elustamine avaldas ärkavasse rahvustundesse vaid positiivset mõju. — Kr-i luuletegevus on olnud eeskätt tõlketegevus. Suureks luuletajaks ülistetu saame tänapäevase mõõdupuuga võttes vaevu nimetada luuletajaks, pigem luule harrastaja, tõlkijaks. Kuid on põlend siiski pisikene loova inimese säde ta rinnas. Ja Kr-is on tegemist kirjandusliku maitsega ja võrdlemisi suure eruditsiooniga isikuga, kes omas ajas sellepoolest on väl-

japaistev. Kr-i luuletegevus näiteks on sündind eeskätt ta isiklikuks eralõbuks, kõrgemana omaaja lugejaskonna võimeile pole suurelt osalt seda „Wagneri tulevikumuusikat“ mõeldud kirjaniku elu kestel ilmutadagi, mida teha on lasknud alles hiljem eesti luuleareng ja muud motiivid. Kr. on esimene peenemate lillede istutaja eesti luule aeda, esimese moodse maailmavaatelise värsspoeemi hankija eesti kirjandusse, kuigi ebaehtsena. — Lõpuks tahaksime aga meenutada taas Kr-i kui *Kalevipoja* autorit. Ülearune on rõhutada *Kalevipoja* osa ligi poolsada aastat eesti rahvuslikus elus. Meile näib aga, et selle värssloo väärtus üldse on püsivam. *Kalevipoega* ei saa sugugi lugeda veatuks teoseks, ometi on ta väärtteos meie kirjanduses. Ja ta on lõpuks siiski püsivaim, surematuim sellest, mis Kr. meile on pärandand. Kui Kr-il ka polnud eeldusi tõsise Kalevi loo laulmiseks, on siiski Kreutzwald see, kes on koostand meie sangarsaaga. Temata poleks *Kalevipoega* olemaski. Ja hinnakem teda seepärast. — Meenutame veel Kr-i isiksust. Selles ilmub küllaltki negatiivseid, neurootilisi kalduvusi: teatav eraklus, üleolekutendents, auahnus, opositsioonimeelsus, umbusk, sapisus; sellekõrval aga ka hinnatavaid eetilisi sotsiaalseid väärtjooni: üllas humaansus, abivalmis olek, kristlikkus. Peame austama eriti Kr-i töömeelsust, kohusetunnet, eriti aga ta ülespüüdlikku vaimu. Õigusega on nimetet Kr-i esimeseks eesti „eurooplaseks“, ja nagu ta ise oli võidelnud orjahütist üles, nii püüdis ta istutada ka oma kaasvendasesse püüdeindu ja usku paremasse tulevikku. Ka ta isik otseselt on võind olla ärkavalle rahvuslikule elule üheks tugipunktiks.

Me peame tunnistama nii, et Kreutzwald on siiski vastuvaidlematult suur tähtsus meie kultuuriloo. Kuid päärõhult jääb see ka vaid ajalooliseks. Kr. ei ole püsivate väärtteoste looja, ta on teerajaja, üritaja meie rahvuslikus kirjanduses. Ent muudu on ta üks heledaim kuhu me rahvusliku elu uuestisünni ajajärgus.

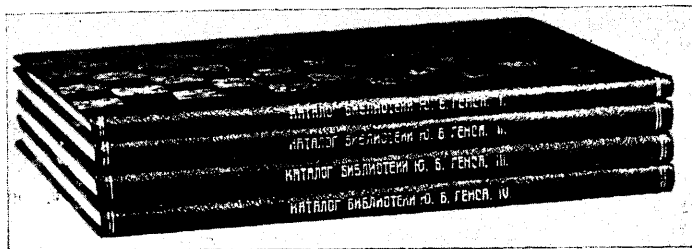
Üheltpoolt elab veel siiski visalt edasi ka idealiseeriv pletism ärkamisaja vastu oma Kreutzwaldiga. Ent on samuti asjatu enesepete omistada Kr-i, veel rohkem teiste ärkamisaja haridustegelaste suleseptisusile väärtusi, mida neil ei ole; need teosed on äratet tihti just sellest kõige vähenõudlikumast, mis ulatas siia saksa kultuuremamaalt. Omal ajal on nad oma ülesande täitnud, seda ei tohi me jätta hindamata, aga ei ole mõtet tänapäeval anduda aukartuses selle loomingu harrastusele ning kultuselle.

Kõigi hinnangute kiuste on Kr-ist tulnud siiski ka tähekesi, mille sära aja arengus hoopis pole tuhmunud. Õeldagu mis tahes *Kalevipojast* — ta on siiski püsivama kohaga teos meie rahvuskirjanduses, milles säilib aegadegi voolus eluõhu tuluke. Ja olevikus elavad ka mõned Kr-i värsipildid.

Kreutzwald pole pärandand palju püsivama paistega pärtle, ta töö on olnud rajav, pinda hariv, seemendav ja seesugusena on ta hinnatav eeskätt oma aja raamistikus. Kuid lõpuks peame tunnistama sellegi töö nägematut edasielamist olevikus. Me ei tohi unustada, et vili võib lokata vaid harit mullas, et säravad harjad inimkonna kultuuritsemplil võivad tõusta vaid seintel ja alusmüüridel. Ja Kreutzwald on jõudu mõõda küllalt neid kive meie omakultuuri hoone aluseks kokku kannud, annud mõne tuhmumatu mosaiigigi. Ja võime võtta endalegi eeskujuks seda ehitusindu ja usku, mis —

Kaugel näeb koda kasvavat!

A. Säärts

Bibliofiili märkused

Katkend autori J. G. Ioal ta kaunist „Sametki bibliofiila“, pt. 4

OMA elu viimase kaheteistkümnepäevase aasta jooksul Tartus on mul tulnud tutvuda paljude raamatukogudega. Osa neist vaatasin läbi aastal, mil töötasin *Lõuna Kunstikaitse Toimkonnas*, a. 1919, kui mõisnike poolt mahajäetud raamatukogusid toimetasime linna. Teise osa — raamatute otsinguil. Neid raamatukogusid ei ole enam, kuid igauks neist rikastas nii mu teadmisi kui mu raamatukogu.

Õigupoolest ühe säärase raamatukogu saatus põhjustaski meie toimkonna asutamise. Istusin sõprade seltsis Werneris kohvikus. See oli pärast punaste poolt linna valdamist. Keegi jooksis meie juure ning teatas, et sõdurid on korraldanud tuleriida Karlova mõisa valges saalis, mille omanikuks oli tuntud kirjaniku Thaddeus Bulgariini pojapoeg. Tuld hoitakse mainitud kirjaniku biblioteegi raamatute abil... Meenutati, et ka linna teises otsas, Raadi mõisas, on parun Liphardt'ite kogu Euroopale tuntud kunstikollektsioon ja raamatukogu. Meie poolt loodud *Lõuna Kunstikaitse Toimkond* andiski võimaluse säilitada mitte üksnes nimetatud kogusid, vaid ka palju väärtasju ja raamatuid kogu Eestist.

Bulgariini raamatukogu vedasime tol ajal tühja ülikooli biblioteeki ning, hiljem ülikooli poolt omandatud, jäi ta koosseisu. Mul siiski õnnestus sellest saada rida 19-nda sajandi illustreeritud väljaandeid: *Ералаш* komplekti, karikaturistide albumid j. t. Bulgariini raamatukogus eritiselt väärtuslikke teoseid ei leidunud, huvi äratasid üksnes rohked autorieksemplaarid-kingitused.

Sootuks teiseilmeline oli Raadi mõisa raamatukogu. Ta koosnes 30.000-ndest köitest, tal oli palju inkunaableid, kalleis köiteis 18-nda sajandi toredasti säilinud prantsuse illustreeritud väljaandeid, vanade meistrite joonistusi, suur kogu fotosid (kunstitundja Karl-Eduard Liphardt'i kollektsioon). Neli kasti oli enne Liphardt'ite lahkumist linnast peidetud linna — sääl leidsid haruldaimad väljaanded. Seda biblioteeki pole enam. Kogu kunstiosakond, raamatud kunsti üle, enam kui 10.000 fotot ja umb. 1000 gravüüri kingiti *Pallase* kunstiühingule, mille liikmeist peamiselt meie komisjon koosneski. Hiljem *Pallase* ühing müüs parema osa kogust Ülikooli raamatukogule; see osa Raadi biblioteegist ühes Jürgensonilt ostetud raamatutega, mis andis Haridusministeerium, moodustaski Ülikooli kunstiseminari raamatukogu aluse.

Sääl säilitatakse ka Wachselski karikatuuride albumid ja ta joonistused Jürgensoni kogust.

Suurem kogu Liphardt'i raamatukogust sattus meie ülikooli raamatuvaraaita ning jäi tolmuma. Inkunaablid ja väärtuslikud, haruldased raamatud toimetati omaniku poolt esmalt Daani, hiljem Müncheni, kuhu parun elama asus. Prantsuse arhitekt Blondel'i oivaline neljaköiteline väljaanne, Palladio londoni-väljaanne ja kolm Piranesi köidet jäid selle raamatukogu mälestusena mulle. Selle mõisa kunstikogumik kui tervik haihtus samuti. 1932. a. kevadel kogu jäanus müüdi Münchenis Helbingi galeriis oksjonilt. Üsna suur osa sai Tartus Raadi muuseumi rajajaks, mis hiljem kujunes rahvakunsti muuseumiks.

Ühenduses selle kollektsiooniga meenub järgmine lugu. A. 1919 kevadel telefoneerib meie komisjonile Liphardt'ite volinik, et lossi tiivas asuvad sõdurid tõmbasid tiigist välja väärtasjade kastid ning tahavad neid omandada. Kuuldused sellest, et Liphardt'id enne oma ärasõitu paigutasid tiiki kullakastid, liikusid kogu aeg linnas, kuid neid kuuldusi keegi ei uskunud. Ühes kunstnik T(assa) ja M(ägi)-ga, (kes nüüd surnud), läksime kohe sinna looma korda. Nägime järgmist pilti: marmorist Medici Veenus, Canova töö koopiat, asetses kaldal, kullandatud päikesekiirtest, kauasest vees viibimisest üsna läbipaistev. Mõni samm sellest eemal keegi sõdur suure agarusega hõõrus õlenuustikuga Maria Antoinette'i pronks rinnakuju, Houdon'i originaali, kusjuures ta oli juba jõudnud ühe põse nühkida puhtaks kuni kuldse läikeni, hävitades oivalise *patina*. Läheduses oli kastil veel kaks Houdon'i skulptuuri, — eremitaazilise Voltaire'i teisend ja naise marmorbüst. Samas oli kast, tulvil ampiirhõbenõusid. Kui hakkasime esitama oma õigusi, siis vihale aetud sõdurid peaaegu oleksid meid otse kohal maha põmmutanud. Omal arvel nad olid toimetanud siia tuukri, muretsenud pontoon-lootsikud, töötanud paar nädalat ning — äkki tahetakse neilt võtta nende seaduslik saak! Kui minu kaaslasti üle tühjude väljade juhti kasarmutesse ülemuse juure, kuna mina jäin pandiks, tuli meil kolmel üle elada mitu vähearmast tundi. Lõppeks asi lahenes üsna rahulikult, kuigi sõdureile eba-meeldivalt. Meile anti kõik üle, tuli vaid neile tasuta nende töö ja kantud kulud. Helbingi juures müüdüd osa Liphardt'ite kollektsioonis oli ka Veenus ja Houdon'i marmorbüst. Maria Antoinette ajutiselt ehib Müncheni Pinakoteeki, kuhu Liphardt on ta deponeerinud.

Tinakannud Pärnu Muuseumis

Julius Genss

Kunsti- ja õigusteadlane

Pärnu Muuseum

19-nda sajandi teise poole kestel meie linnade elanikkond hakkab asutama õpetatud seltse, milliste ülesandeks peab olema kohaliku kultuuri ja ajaloo tundmaõppimine. Rajatakse raamatukogusid, muuseume, mis aitavad meie maa materiaalse kultuuriga tutvuda ja seda uurida. Saksa seltskond andub suure agarusega ja valmisolekuga sellele algatusele. Ohvrid ning huvi loovad rida muuseume, millistest Pärnu oma on noorim. Teda ei saa võrrelda Riia Doom-muuseumiga, või Miitavi, isegi mitte Tallinna omaga, ent ta moodustab päälle „kunst-kammer'ite“ rikkaliku kogumiku kohalikku kultuurvara.

Alterthumforschende Gesellschaft in Pernau asutamise initsiatiiv kuulub Pärnu elanikule ja kolleksionärile dr. P. Schneider'ile a. 1896. Asutajate üleskutsel ohverdada uuele muuseumile raamatuid, kunstiesemeid on edu ning juba a. 1896 on muuseumil, mis asetses tol ajal väikses Linnamajas (nüüd Dicks'i), 380 asja, 750 raha ja medalit ning 450 raamatut. Seltsi muuseum kasvab kiiresti ning jäädes kitsaks kolib a. 1903. Göschel'i majja Rüütli tän. Muuseumile kuulub juba 3063 köidet raamatuid, 4566 raha, millistest on kataloogi kantud 2544, ja muid esemeid 1199. Kuid kasvav ruumipuudus annab end järjest rohkem tunda. Alles a. 1909, tänu muuseumi juhatuse energiale, annab linnavalitsus seltsile teise korra Behrend'i majast, kuhu muuseum saab 5 suurt tuba ühes koridoriga. Praegu evib muuseum, kataloogi andmeil, 4562 eset, päälle eelajalooliste kogude, umb. 7000 raha ja medalit ning 8000-köitelise biblioteegi.

Vaatamata muuseumi kasvu ja kingituste-annetuste kogu juhuslikkusele evib muuseum küllaldaselt kunstiesemeid, iseäranis kunsttöönduslikke. Eriline osakond, mis kajastab eesti rahva elu-olu, rõivastust ja kultuuri, asutati a. 1903 ning asetseb eritoas. Üks saal on eraldatud arheoloogiliste väljakaevamiste tulemuste kogule. Suure saali terve rea kappide vitriines leidub Rokoko ajajärgu ja 19-nda sajandi mälestusesemeid, on näidatud palju portselani, kristalli. Seintel balti kunstnike maalid, ja terve rida Amandus Adamsoni skulptuure ehib muuseumi. Vaadeldes kõrvalleiduvaid pilte näete skulptuuri — Keiserliku portselanivabriku reproduktsiooni. Sumptide aja mälestusmärkidest on *Böttcheresellen Brüderschäft*'i peeker. Kombe kohaselt iga uustulnukas pidi kinkima sildi. Aastasse 1839 kuuluval peekril on üks silt, dateeritud aastaarvuga 1790. Puuskulptuurid on võetud püha Eliisabeti kirikust ning kujutlevad Maarja-Magdaleenat, teistel — Mooses ja apostel. *Sitzungsberichte* 9 köidet annavad pildi seltsi kasvamisest ja tööst. Määratu suuri teeneid muuseumi ees on neil üksikuil isikuil, nagu dr. P. Schneideril (1839—1910), kes seltsi asutas ja parandas maja ühes kogu seesmusega sellele oma lapsele, ja L. Laakmann'il (1857—1930), kes kaua aega, kuni surmani, oli seltsi esimeheks, tundes huvi seltsi töö vastu, ning isiklikult korraldas muuseumi inventari kataloogi.

*Kultuurajalooliste kogude ruum
Taga A. Adamsoni skulptuur*

*Vitriinid kultuurajalooliste kogude
ruumis*

Maarja Magdaleena Eliisabeti kirikust, 18-nes saj.

Prohvet (?) ja Mooses Eliisabeti kirikust, 18-nes saj.

*Böttchergesellen Brüderschaft'i po-
kaal, 1839*

Höbemudel

José Ortega y Gasset
 Madridi ülikooli professor

Uue kunsti ebapopulaarsusest

Mis paarkümmend aastat tagasi oli Hispaaniale Salamanca ülikooli filosoofia professor Miguel de Unamuno, seda on tänapäeva Hispaaniale Madridi ülikooli filosoofia professor José Ortega y Gasset. Viimast, praegu viiendas aastakümnes meest, võib lugeda kogu Pürenei poolsaare ja ladina-ameerika noorema generatsiooni vastuvaidlematuks vaimseks juhiks. Pääle a. 1923 asut. eeskujuliku ajakirja „Revista de Occidente“ loomise esineb ta arvukate kriitilis-filosoofiliste artiklite autorina, mis tõstavad ta nime meieaja tähtsaimate mõtlejate ritta. Ta hilisemaid raamatuid „Meieaja ülesanne“ on meisterlikuks kommentaariks Einsteini teooriate kaudu avastatud uutele teesidele. Järgnevaga esitame katkendi mainitud teosest.

PALJUDE muude hiilgavate, aga halvasti vormitud ideede kõrval väljendas geniaalne prantslane Guyau mõtte vaadelda kunsti sotsioloogilisest lähtepunktist. Selline probleemiesitus võiks esmalt näida viljatuna. Võtta kunsti ta sotsiaalsete mõjutuste kandist tähendaks rakendada hobust sabapidi või uurida inimest ta varju järele. Sotsiaalsed mõjutused on esimesel pilgul sedavõrd väline asjaolu, nii väga esteetilise kujutelmaverekesed, et ei mõisteta küll, kuidas nendest lähtudes võiks tungida stiili seesmise olemuse juure. Guyau ei kasutanud kõige paremini oma geniaalset mõtteväljatust. Järsk langemine varase surma rüppe takistas tal oma veendumuste selgitamist, pinnalise ja kõrvalise eraldamist ja olulise ning põhimise toonitamist. Tema raamatust *Kunst sotsioloogilisest vaatekohast* ei olele nii-ütelda muud midagi kui päälkiri; kõik muu tuleb alles kirjutatada.

Kunsti sotsioloogia viljakus avanes mulle ootamatult, kui mulle mõne aasta eest osaks langes pisut kirjutada Debussy'ga algava uue ajajärgu üle kunstis. Olin nõuks võtnud võimalikult selgesti näidata stiilierinevust uue ja säilinud muusika vahel. Mu probleem oli puht-estetiiline; sellegipärast leidsin, et temani viiv lühim tee lähtus sotsioloogilisest fenomeenist, uue muusika ebapopulaarsusest.

Täna tahaksin üldisemalt rääkida ja seda laiendada kõigi Euroopas veel mingit elujõudu evivate kunstide kohta; mõtlen uue muusika kõrval uut maalikunsti, uut kirjandust ja uut teatrit. On hämmastav ja kentsakas, kuidas historilise ajajärg ilmub nähtavale kompaktses üksusena kõigi oma väljendusvormide taga. Sama taotlus, sama bioloogiline stiil elutseb mitmesuguste kunstide tooteis. Enesele sellest aru andmata näeb noor helilooja vaeva oma esteetiliste väärtuste helidesse valamise kallal nagu ta kaasaegsed, luuletaja, maalikunstnik, dramaatik. Sel kunstiliste taotluste ühtivusel pidi olema paratamatult ühtelangev sotsioloogiline tulemus. Tõepoolest, kui muusika pole rahvalik, siis on seda teised kunstid niisama vähe. Kogu noor kunst on ebapopulaarne, ja mitte juhulikult ja erandlikult, vaid paratamatult ning oluliselt.

Nüüd vahest tuakse ettekäändeks, et iga värskest loodud stiil käib läbi teatavast karanteenist, ja meenutatakse võitlusi *Hernani* ümber ja kõiki muid algava romantika teel löödud lahinguid. Aga uue stiili rahvavõrus näitab hoopis teist nägu. Tuleb teha vahet selle vahel, mis pole populaarne ja mis on ebapopulaarne. Romantilise murrangu ajalugu sotsioloogiliselt nähtena on täpne vastand sellele, mis sünnib kunstis tänapäev. Romantika võitis rahva väga kiiresti, sest klassiline kunst pole olnud rahvale kunagi südameasjaks. Vaenlaseks, kelle vastu romantikal tuli võidelda, oli just poeetilisse *ancien régime*'i tarretanud valitud vähemik. Romantili-

sed teosed on — trükikunsti leitudamisest saadik — esimesed suurearvuliste trükkide saavutajad. Romantika on eeskujulik rahvalik stiil. Demokraatia esimese lapsena ahmis teda mass.

Uuel kunstil seisab aga mass tema vastu ja saab alati seisma ta vastu. Ta on olemuselt rahvavõoras; enam veel, ta on rahvavaenuline. Uue kunsti mistahes toode tekitab massi juures üsna automaatselt tähelepanudava efekti. Lõhestab ta kahte parteisse, üks väike väheste poolehoidjate hulgaga, teine suur, lugematute vaenlastega (kusjuures jätkame tähele panemata snoobide kahtlase loomariigi). Kunstiteos mõjub niisiis otseselt mingi sotsiaalne keemiline eristamisvahend, luues kaks vastandlikku rühma, paljude segasest hunnikust eraldub kaks klassi.

Kuidas kõlab printsip, mille põhjal sünnib see valik? Iga kunstiteos sünnitab arvamiste lahkumineku; ühele meeldib, teisele mitte; ühele vähem, teisele rohkem. Säärane jagunemine ei taba olulisi erinevusi, ta ei allu mingile printsipiibile. Meie isikliku maitse juhuslikkuse asetab meid siia või sinna. Aga modern kunst lahutab vaimud sügavamalt kui individuaalse maitse põhjal. Asi ei seisa selles, et uute teosed vähemikule meeldivad ja „kompaktsed enamikule“ mitte. Mis sünnib, on see, et „kompaktnem enamik“ ei mõista neid. *Hernani* esietendusel vangutavad hallid patsid mõistsid Victor Hugo draamat torredasti; just seepärast, et mõistsid, halvestasid nad teda. Kindla esteetilise tundevoime ahelais olles läilastas neid uusi kunstiväärtusi esitlev romantika.

Uue kunsti karakteristikum „sotsioloogiliselt seisukohalt“ on minu arvates täpselt samasugune jagunemine, nagu ta läbi viib avalikkuse kallal, mõistjate ja mittemõistjate poolitamine klassidesse. See märgib, et ühed evivad vastuvõtuorgaani, milline ilmselt puudub teistel; et asi seisab kahes inimkonna laadis. Uus kunst pole igaühele, nagu romantiline, ta pöördub algusest päälle teatava erilisel õnnistatud vähemiku poole. Sellest see pahur, mis ta äratub paljude hulgas. Kui mulle ei meeldi kunstiteos, millest saan aru, siis olen üleolev ega leia põhjust pahandamiseks. Kui aga teosest jääv ebameeldiv mulje tuleneb mu võimetusest ta mõistmiseks, siis olen samal ajal alandatud; mulle jääb enese allajäämise segane tunne, mis tuleb hääks teha ärritatud enesekaitse abil teose vastu. Oma palja ülesastumisega sünnib uus kunst vaprat kodaniku tundma ennast säärasena, nagu ta on, vaprast kodanikuna, olendina, kes ei suuda vastu võtta kunsti sakramenti, pimedana ja kurdina formaalse ilu vastu. See ei või karistamatult sündida saja-aastase rahvajumaldamise ja igat sorti lipitsemise järele. Igalpool pääsõna lausumisega harjunud mass tunneb ennast oma „inimeseõiguis“ riivatuna uuest kunstist; sest uus kunst on eelistatute, närviadli, instinktiaristokraatia kunst.

Poolteist sajandit väitis rahvas, et tema on kogu seltskond. Stravinski muusika ja Pirandello draama näol ilmub sotsioloogiline mõjur, mis sünnib teda tunnetama ennast sellena, mis ta on, „ainult rahvana“, ehituskivina paljude teiste kõrval sotsiaalses rakenduses, raskepärases sademena historilises protsessis, kõrvalasjana vaimukommoses. Teiselt poolt mõjutab uus kunst, et paljude ühetoonises halluses vähesed leiaksid iseene ja üksteise ning mõistaksid oma misjonit; ta tähendab: vähesed olla ja paljude vastu võidelda.

Läheneb aeg, mil seltskond — poliitikast kunstini — reastub kahte astmesse, õiguse ja odavuse järele kahte ritta: valitud ning tavalised. See uus, õnnistusrikas eritus tervendab kõik Euroopa kitsikused. Ei või kesta diferentseerumatu, kaaoslik, vormitu ühtlus ilma anatoo-

Sada aastat flaami kirjandust

Flaamikeelne kirjandus Belgia kuningriigi kestel

ERILINE ülesanne viis mind tagasi Luksemburgi vaikusest üürikeseks jälle Brüsseli, kus parajasti kuningliku raamatukogu avarais ruumides oli korraldatud Belgia kirjanduse flaamikeelse osa sajandinäitus.

Kord jälle võisin veenduda selle kirjanduse rikkuses ja kahetsedes nentida, kuivõrra võõras on meile siinne töö, olgugi et keel oleks kergesti õpitav meil üldiselt koduse saksa keele abil. Rikkuses veenduda võisin ma niihästi autorite arvu silmas pidades kui ka lähtudes teoste mitmekesisusest, mis tõepoolest haarab kõiki iganes võimalikke kirjandusliike.

Tänu saatvale ikonograafiale pole näitus kuidagi raamatuline sõna halvas tähenduses. Siin esineb flaami kirjandus mitte ainult raamatute ja perioodiliste väljaannete näol, vaid kirjanike isikki ühes ümbrusega, milles ta on elanud ja töötanud. Rikkalik kogu päevapilte, maalینگuid, gravüüre ja portreid võimaldab meile asetuda lähikonda ja sellega paremini mõista alati veidi müüdilist ja seega ühtlasi mittetäielist isikut, kelleks on iga kirjanik, kui ta on vaid oma teosel.

Guido Gezelle luule vergiliuslikku õrnust valgustab nagu uus kiir, kui näeme endi ees lihtset külapreestrit, kes istub mõtiskelles oma laua ees või jalutab oma tillukese kloosterliku aia jalgradadel. Samal ajal Indoygemi preestri julge profiil, mida katab romantiline kamming, meenutab meile karedat ja kirglikku hoogu, millest pakatab Hugo Verriest'i looming.

Sellele, kes tunneb suurpoeedi Karel van de Woestyne väärtloomingu võlvust, tähendavad autori pildid uut elamust: neist ärkab uuele elule elav ja sisetulest hõõguv nägu, mis pidi nii vara langema hingelise lõõmu ohvriks.

Felix Timmermansi loomingu tugev struktuur, ta lopsakas ja lihav lürism, ta häätujuulisus kajastab suurepäraselt maalingu, mille on valmistanud Pallieteri autorist häänimeline maalija Opsomer. Paremini mõistame ka Styn Streuvelsi ja ta romaanidest tõusvat viljaka maapinna auru — kui näeme teda ta maakodus laiaõlalises ja laia jonnaka talurilaubaga.

Siis terve rida noori hingestatud ilmega, kes raamatuturul ja väärtperioodikas seisavad praegu juba tunnustatud kõrgusel ja teel asuma ajaloosse. Nad juhivad flaami kirjandust uutele teedele, universaalsemale alale, kui see oli osaks antud neist vanemaile.

Ei ole mina kutsutud määritlema etappe, kuidas nimelt sündis flaami kirjanduse areng viimase saja aasta

jooksul, lähtudes Willemsi ja Davidi ettevaatlikust akademismist. Ja pole ehk selleks siin kohtagi.

Näitus, mis meile avastab flaami kirjanduse n. ü. väliselt, lubab meil heita pilku üle terviku, kuid sellest peaks jätkuma, et mõista flaami loomingu rikkust, küllust ja mitmekesisust.

Mitte vähem kui 250 on kirjanikke, kes oma teostega kogutud on kuningliku raamatukogu ruumidesse. Ja selle 250 hulgas leiame seevõrra tunnustatud nimesid, nagu seda on Henri Conscience, Ledeganck, Guido Gezelle, augustikuus surnud Cyriel Buysse, siis Hugo Verriest, Styn Streuvels, Karel van de Woestyne, August Vermeylen, Felix Timmermans, Ernest Claes jne., kellelele võiks lisada teisigi, kes oma elutöö küll kirjutanud võõras — prantsuse — keeles: Maurice Maeterlinck, Emile Verhaeren, Charles van Lerberghe ja Georges Rodenbach.

Kunstide emamaa, on Flaamimaa seega ka kirjanduse looja, luule sünnimaa.

Ta ülekeev elujõud, mis jagatud on välismaailma tõelisuse ja mitte vähem reaalse hinge- ja südameelu vahel, on suutnud leida tõlgendust ja väljendust reas tublides teostes, mida ühel hooil hingestab vaimu säde ja maast põlvnev jõumahl.

Kahtlemata on olemas alasid, kus flaami mõte on seni vaid katsetanud. Jääb veel küllalt ruumi rünnakute korraldamiseks vaimu kõrgesse õhustikku. Kuid eaksivad kindlasti need, kes arvavad, et flaami mõttemaailma piirid on kitsad, piiratud vaid keeleala ahaste piiridega.

Et flaami literatuur ulatab juba universaalsuse rajani, selles veendumine, kui süveneme mõne Karel van de Woestyne või praegusest põlvest Maurice Roelantsi loominguusse.

Uus generatsioon on kaasa toonud tunduva avardumise. Timmermans saadab oma Piete Breugheli jalutama mööda maailma ja laseb tal tagasi tuua kujutelmade, mõtete ja tunnete aarde, mille ta on kogunud pikal teel. Avaruse tippe tähendavad ka nimesed, nagu Paul van Ostayen, Paul Kenis ja eriti Paul de Mont. Võiks nimetada teisigi, kui oleks aega ja ruumi.

Flandria kirjanduslik elu on praegu intensiivsem kui kunagi varem. Ja praegune näitus oli enam kui ajakohane: ta näitas õigupoolest esmakordselt Flandria kirjanduslikku maailma tervikuna.

Luksemburgis, aug. 1932

Herbert Haljaspöld

milise struktuurita ja siduvate traditsiooneta, milles elamise poolteist sajandit. Meie aja iga eluavaldu all peitub otsustav ja ärritav ebaõiglus: vale celdus kõigi inimeste üheväärsusest. Iga samm inimeste keskel näitab nii käegakatsutavalt vastupidist, et iga samm on valusaks vapustusks.

Paljudele inimestele kunst on elupeeglik, temperamendi kaudu nähtud looduseks, inimliku kujutamiseks jne. Aga noored kinnitavad vastupidist. Kunstis on korrdamine väärtusetu. Iga ajaloos ilmuv stiil võib luua teatava arvu mitmesuguseid vorme mõne üldise tüübi piires. Ent tuleb päev, kus rikkalikemgi kivimurd on laastatud. See näit. sündis romaaniga ja romantilis-naturalistliku teatriga. Nähakse seisukorda liiga süütult, kui usutakse, et mõlema liig viljatus peitub isiklike talentide puudu-

ses. Tõeline põhjus on: neis on tühjendatud võimalikud kombinatsioonid. Peab nimetama niisiis õnneks, et koos nende tühjenemisega tekib uus maitse, mis võib ammen-dada puutumata varasid.

Uus kunst lausub: nutt ja naer on esteetiliselt seisukohalt salakaup. Ilu lõust ei astu kunagi väljapoole ringi tekitama melanhooliat või naeratust, milliseid taotlusi evis näiteks kõige selgemini mullune romantika.

Tähtis on vaid, et maailmas on uus maitse. Kui uus kunst pole arusaadav igäihele, siis ütleb see, et ta tõukejõud pole üliinimlikud. Pole üldse kunsti inimestele, vaid väga erilisele inimrühmale, mis võib-olla ei maksagi rohkem kui teised, igatahes aga erineb teisist. Algab kunsti dehumaniseerumise ajastu.

Lucien Rudrauf
Tartu Ülikooli professor

Prantsuse kunsti piirjooni

Vaadatagu „Olion“ nr. 5/6 s. a.

KESKAEG. See maksab ennekõike romaani ehituskunsti kohta. Ma ei mõtle siin vaielda päritolu küsimuse üle. Pole kahtlust, et Room ja Bütsants loovutasid olulisi elemente sellele läänemaisele stiilile, mis suuresti võlgneb antiikmaailmale ja Väike-Aasiale. Siiski on need regionaalsed stiilid, mis kujunesid meie maa-alal 10-ndal, 11-ndal ja 12-ndal sajandil, täiesti meile omased. Sellest ajajärgust algab Prantsuse ehitusgeeniuse viljakus, ta innukad otsingud ja leidlikkus uute lahenduste saavutamisel. Romaani stiilide suur erilaadsus seletub kõigepeält ehitusmaterjalide erilaadsuse, maakondliku elu võrdlemisi suure iseseisvusega ja nende ehitusprobleemide mitmekesisusega, mida asetas üleminek palklaega basilikaalset kiriku võlvi tüüpilisele. On öeldud väga õieti, et romaani kunst on müürseppade looming. See oli ehitustöölise võitlus raskustega, mida ükski nüüdisaja teaduslik asjatundja ei lubaks neil otsustada iseseisvalt. Nad pole leiutanud ühtki võlvivormi, mida poleks juba tarvitatud rooma või bütsantsi ehituskunstis. Kuid nad seadsid endi ülesandeks leida neile elementidele uue rakenduse. Oli tarvis katta kirikulöövid müüritud laega, ilma rikkumata tugev kindlust ja kaotamata küllaldast valgustuse võimalust. Kuidas kõrvaldada tsilindervõlvide külgrõhku? Miski pole haaravam kui näha seda leidlikkust, millega meie arhitektid-müürsepad paljastavad üha julgemate katsete kaudu neid staatilisi seadusi, mis valitsevad ruumi ja ainet. Romaani kunsti ajalugu on nende katsetuste ajalugu. Pole teada ühtki süsteemi, mis vastaks kõigile vajadusele. Seda süsteemi otsitakse. Iga maa-alal esitab enda oma ja see ongi romaani arhitektuuri üllatava mitmekesisuse põhjus. Nii on meil Auvergne'i, Poitou, Périgord'i, Provansi, Bourgogne'i ja Normandia stiilid. Viimane ringkond loobub üldse päälöövi võlvimisest, et saavutada suuremat avarust ja enam valgust. Kuid igalpool mujal eelistatakse kirikuid, mis on ehitatud täielikult tulekindlast materjalist. Kõige sagedamini valitakse keskmise löövi kattedeks veidi teravnev tsilindervõlv, kuid Bourgogne kasutab tihti ka ristvõlvi, mis katab eraldi igat võlvikut, nagu Vézelay's, vahel ka transversaalset tsilindervõlvi, nagu Tournus's. Périgord on loonud toredaid kirikuid, kattes laiu lööve kupliridadega, mis toetuvad bütsantsi süsteemi kohaselt viklitele või eenduvaile võlvinguile (trompidele). Sama süsteemi on kasutatud ka kreeka ristikuulise kiriku katmiseks näit. Périgneux's. Auvergne'is on osatud imesteldava leidlikkusega liita tsilindervõlv, pooltsilindervõlv, ristvõlv ja kuppel üheks kujundiks, mis teeb neist kirikuist niisama omapäraseks kui loogiliselt ja kindlalt järjestatud organismid.

Sama mitmekesisus ja leidlikkus valitseb ka piitade, pilastrite, täiskaarte ja murdkaarte kasutamisel. Ilustuste tarvitamine on enam-vähem rikkalik, olenedes jälle maakondadest, see tähendab ehituseks tarvitatava kivi pehmusest või kõvadusest. Auvergne'i kõva graniit sunnib päale suure kainuse kivitööliste, kes piirduvad vaid kapiteelide ja katuseäärt palistavate sarikapäade (konsoolide) väljatöötamisega. Poitou ja Provanss selle vastu võivad näidata hämmastavat kujutlusvõimet fassaadide ilustamisel. Võib õigusega ütelda, et bütsantsi traditsioonidele alistuvad ennemini ilustused kui ehituslaad ise. Bütsantsi maalikunst mõjustab otseselt romaani figuurplastikat, samuti ka freskomaalingut, kus see esineb.

On olemas täiuslikumaid ehituskunsti süsteeme kui see, mille tõi tarvitusele romaani ajajärk. Kuid just need kobamised, mis juhtisid ehitajaid leiduselt leidusele, valmistavad vaatlejale suurt rõõmu. Pääleselle on Poitou, Bourgogne'i ja Auvergne'i romaani kirikuile omane selline ilme lihtsus ja maamehelikkus, et see sunnib unust-

tama kõik tehnilised vaatekohad ja alistab ainuüksi tolele võlule, kus lihtsimeelsete hingede hardus on ühinenud väljatöötatud kivi peene luulega.

Romaani ehituskunsti esimesed katsed näivad veel vormituina. Orgaanilise struktuuri meel areneb samm sammult. Alul pühenduti elutute ja raskete müüride tugevusele, kuid vähehaaval hakati kõrvaldama üleaurust materjali. Mingi luustik näib kujunevat varemalt eristamatus ehitusmassis. Ehituslik geenius peeneneb ühes rüümi ja ilu suureneva vajadusega. Tugev süsteem hakkab liigendama nii sise- kui välisseinu. Avaramate löövide kohale usaldatakse püstitada kõrgemaid võlve, arkaadide kohale juletakse raiduda isegi suuremaid aknaid. Bourgogne on läinud nende julgustikkidega väga kaugele, nagu oleks ta aimanud, et oli tulemas uus tehnika kindlustamaks tulevikku ta ehitustele, mis näisid juba ületavat romaani tehnikat võimalusi.

Tõeliselt see areng suurima ilu ja materjalide kokkuvõtte poole võis teostuda lõpuni ainult ühe uue võlvi (nimelt roidevõlvi) geniaalse leiutamise, mis sai n. n. gooti stiili sünnitusprintsipiiks.

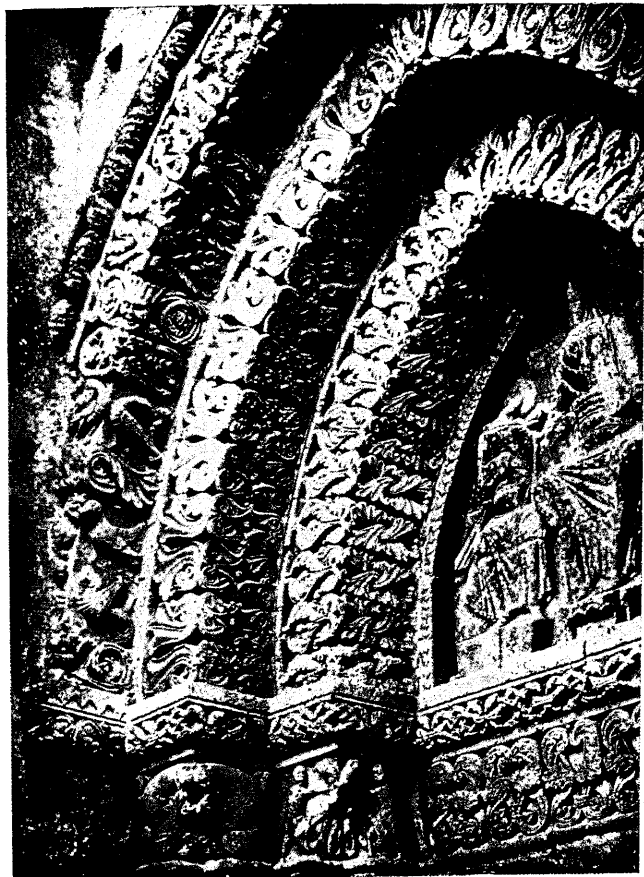
Siin pole võimalik laskuda päritoluküsimuse lahendamisele. Teatav, tõsi küll, üsna pääliskaudne sarnasus puuehitustega, on teinud võimalikuks oletuse põhjamaisist mõjustusist, mis esimesel pilgul näib küllalt köitvana. Kuid ajalooliselt ei tõenda miski sellist tuletust. Gooti kunst on arenenud Prantsusmaal, kus mitme sajandi ehituskunst oli välja arenanud kivi kui ehitusmaterjali täpse tundmise ja käsitlemisoskuse. Kogu gooti süsteem põhjeneb just kivi omadustel, mis on väga erinevad puu omadusist. Kogu gooti kunst on päälegi sündinud Ile de France'is, see tähendab Pariisi ja ta naabrusringkondade maa-alal. Siin on ta sündinud ja välja arenanud oma iseloomulised vormid. Sellega siis kuulub ta õigusega meile ja peaks nimetatama algupäraselt prantsuse stiili — *Opus Francigenum*'iks.

Mida romaani müürsepad otsisid, seda leidsid prantsuse 12-nda sajandi arhitektid, saavutades täiusliku lahenduse mahuka, olgu sirgjoonelise või kaarjoonelise põhiplaaniga, ehituse täiuslikuks katmiseks, kusjuures ulatuslikud müüriavaused võimaldasid rikkalikku valgustust. Selle arhitektuurse võrrandi tundmatuks (x'iks) oli roidevõlv.

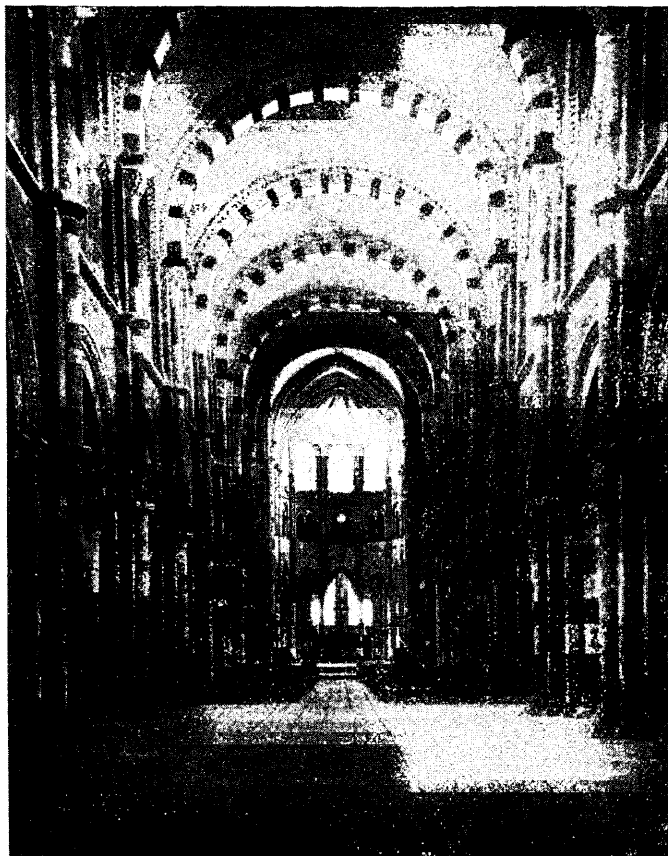
Seda võlvi võib pidada juba rooma ajast päle tarvitatud roodvõlvi edasiarenduseks. Roodvõlv oli tekkinud kahe tsilindervõlvi lõikumisest täisnurga all. Võiks ütelda, et gootikas need kahe kaarjoone lõikumisest tekkinud diagonaalsed rood paisutatakse väljaulatuvaiks võötideks (roieteks). Need võõdid koosnevad neljast iseseisvalt ehitatud harust, mis toetuvad kapiteelidele ja mida nende lõikumispunktis hoiab koos ühine keskköht, n. n. päiskivi. See kergesti ehitatav süsteem moodustab luustiku, millele toetuvad võlvi kõrvalpinnad, nii et raskus on jaotatud võõtide toetuspunktidele, s. t. tugipiitadele (*contrefort*'idele). See on kuju omandanud materia võit vormitu massi üle.

Kerge on mõista selle uue süsteemi paremusi. See tähendas kõigepeält igast surnud punktist vabastatud võlvi kergendamist, kogu raskuse koondamist tugiosadele, milleks keskaja arhitektid olid juba välja kujundanud tugipiitade ja tugikaarte süsteemi. Müürid ise on vabastatud igasugusest kandeülesandest. Neisse võidi jätta suuri avausi või asendada neid isegi täielikult klaasakendega.

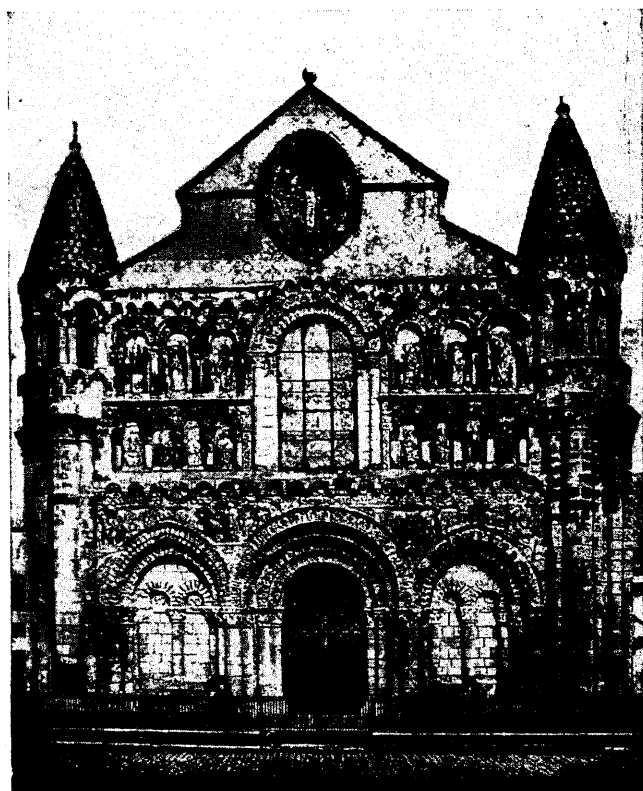
Roidevõlv pakub aga veel teisigi mugavusi. Ta on kohandatav ükskõik millisele põhiplaanile, niihästi korrapärasele kui ka ebakorrapärasele. Romaani ehitusmeistril oli tegemist väga suurte raskustega, niipea kui kaetav

SAINT-PIERRE'I KIRIKU LÄNEFASSAAD
Aulnay's

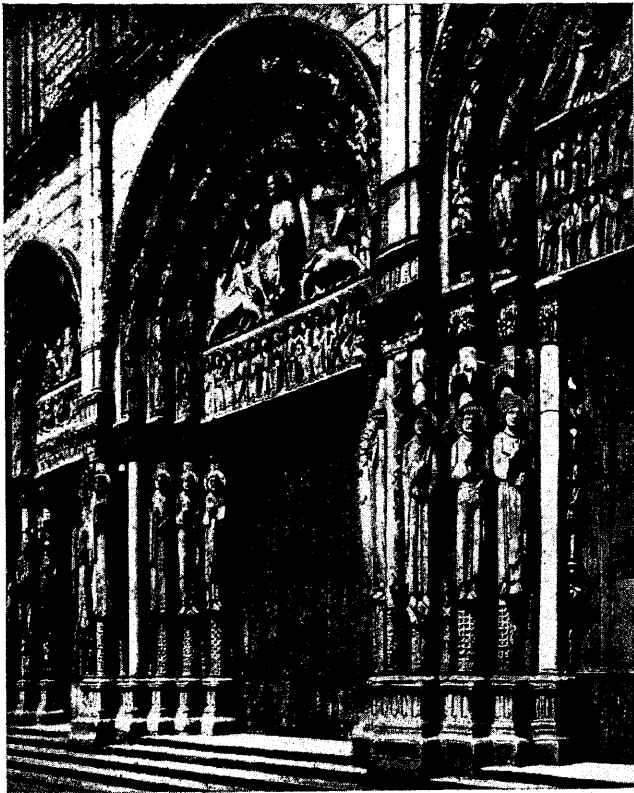
SAINTE-MADELEINE'I PÄÄLÖÖV
Vézelay's

PORT'I CLERMONT-FERRANT JUMALAEMA
KIRIK

PORT'I JUMALAEMA KIRIK
Clermont-Ferrant

CHARTRES'I KATEDRAALI PORTAAL

pind oli midagi muud kui ruudukujuline. Poolsõõrilise kooriosa katsid nad harilikult üsna kohmaka poolkupiiga. Milline liigutav abitus väljendub aga sääl, kus nad pidid koori ümbriskäike katma võlvidega.

13-nda sajandi ehituskunstile, uue tehnikaga meistrile, ei valmistanud aga mingisuguseid raskusi ükskõik millise põhiplaani, kas täisnurkse, kolmnurkse, kahenurkse, trapeetsikujulise või poolsõõrilise aluse katmine. Roidvõlvi muganemisvõime oli absoluutne. Ja see kindlustas talle üldise menu. Oma praktilise väärtuse tõttu gooti kunst levis kiiresti kogu Lääne-Euroopas, murdis romaani kunstiala piiritõkkes ja ületas võidukalt oma sünnimaad piirid. Prantsuse stiil püüdis saada kogu kristliku maailma stiiliks.

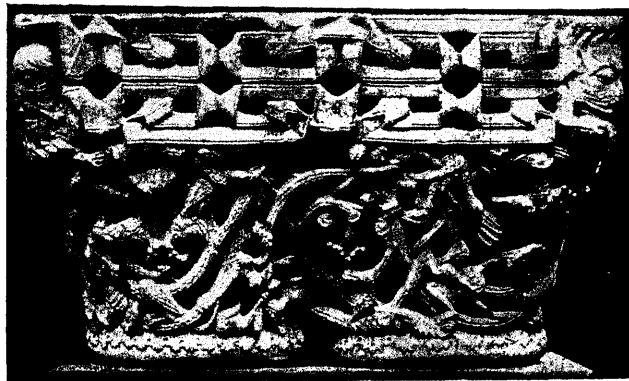
Selle võidukäigu kestel gooti stiil ei näidanud mitte ainult oma suurt kohanemisvõimet, vaid ka tähelepandavat arenemisjõudu. Ta põhiprintsip jäi samaks, kuid selle rakendusvormid olid kõige mitmekesisemad. Pole olemas teineteisele sarnlevaid katedraale. Igaühel on oma erilme. Vaadake Saint Denis', Pariisi, Laon'i, Chartres'i, Reims'i, Amiens'i, Beauvais, Rouen'i, Bourges', Le Mans'i, Clermont Ferrant'i, Troyes, Strasbourg'i katedraale. Igaüks neist nimedest manab esile erineva silueti, unustamatute joontega märgitud individuaalsuse.

See kunst elab. Ta on alistatud täpsele füüsilisele ja matemaatilisele seadusele, kuid käitub ometi mingi bioloogilise olendina. Kolme sajandi jooksul ta areneb edasi, sünnitades üksteise järele 13-nda sajandi klassilised vormid, 14-nda sajandi kiirgava stiili ja 15-nda sajandi leigitseva stiili. Inglismaale üle kantuna eostab ta stiili, mida nimetatakse perpendikulaarseks stiiliks. Itaalias kohaneb ta vaevalt, kuid jõuab siiski muganeda itaalia kunstile omase dekoratiivse meelele. Hispaania on talle vastuvõtlikum, nagu näitab Burgose katedraali lopsakalt tunglev stiilipuhang. Erakordselt huvitav on vaadelda selle elujõulise kunsti levikut, mis suure võimsusega arendas välja endas peituvaid võimalusi ja väsis alles kolme sajandi järele.

Gooti kunsti tekkimisele on tahetud anda müstilist seletust. Uus usuline tunne olevat sünnitanud need kirikliku ehituskunsti uusvormid. Kloosterlik dogmatism leidnud sümbolse väljenduse raskeis romaani kloostrikirikuis. Suurte rahvahulkade müstiline vaimustushoog olevat aga püstitanud saledad gooti katedraalid. See romantiline seletus on siiski liig müstiline, ja kes otsib tõelisi tekkimispõhjusi ja õiget seletust meie imetlusele, peab suhtuma sellele oletusele kahtlevalt. Tehnilised arvestused juhivad tõe avastamisel igatahes kaugemale, kuid nemadki ei suuda seletada kõike. Gooti kirikute rikkalikkus oleks olnud võimatu rahvahulkade usulise vaimustuse, mis kindlasti õhutas ka arhitektide auahnust. Ka rekordide maania on mänginud oma osa. Ärgem kartkem vaadelda asju inimlikust vaatevinklist. Beauvais katedraal on 48 meetrit kõrge, sest taheti ette jõuda Amiens'ist, kus katedraal oli püstitatud 43 meetri kõrguseks.

Kuid me võime siiski ütelda, et katedraalidel on oma hing. See pole aga nende tekkimispõhjus, vaid pigemini tulemus. Kuid kas tunti keskajal, gooti kunsti nooruses seda hinge samasugusena nagu tunneme teda tänapäeval pärast romantilist tundlikkuse sajandit, mis on meid ülestetiseerinud? See pole usutav. Neil usulise harduse sajandil pidi olema kindlasti lähem ja otsesem ühendus palvetajate ja jumalakoja vahel. Siis pidi paremini kui nüüd mõistetama kunstipäraselt tahutud ja skulpteeritud kivi ja roiete all kaarduvate värviliste hiigla-akende sümbolset keelt, mida Huysmans on püüdnud uuesti arusaadavaks teha uueaegsele inimesele.

Sest katedraal pole ainult puhas ehituskunst. Valmistades vaimset naudingut oma kivistruktuuri „korrektse hulljulgusega“, ta loob ühtlasi pühalik-usulise õhkkonna oma väljendusriikaste kaarjoonte ja kurvide kooskõlalise toredusega, mida hingestab müstiline elevus. Üheaegselt ehituskunstiga lõi gooti ajajärk ka uue plastika ja ornamentaalse skulptuuri. Kivi-ilustused vallutasid fassaadi nišsidesse asetatud kujude ja tümpaanone täitvate reljeefide näol, tugipiitu hakati ehtima veesülititega, aknaid dekoratiivsete postide ja pilastreid kapiteelidega, mida omakorda ilustasid lehestikud, lilled ja linnud. Selle üllatav-rikka kunsti põhisuund on naturalistlik. Ehituskunst oli otsinud ja leidnud füüsiliste seaduste tõelikkuse, skulptuur paljastab järsku avanenud silmaga elusate loodusvormide tõelikkuse. Chartres'i katedraal peegeldab oma kolme fassaadiga selle imelise avastuse arengujärku. Lääne-fassaadil näeme romaani stiili jätki skulptuure, mis vaevalt on vabanenud oma kivikattest. Lõuna-portaalil vormid puhkevad juba vabadena materjali kütkeist. Põhja-portaalil võidutseb elu kogu täiuses. See on muutunud mõtteks ja teoks. Kujud pöörduvad ja kumarduvad üksteise poole mitmesuguste liigutustega, mida ei summuta enam kunsti puudulikkus, vaid oma võimeis juba ennakult kindla kunstniku tagasihoidlikkus ja

SAINT-SERNIN'I KAPITEEL TOULOUSE'IS
Keskajast

Jäljend Tartu Prants. Tead. Instituudis

maitse. Romaani dekoraatorite leidlike stilisatsioonide asemel õitsevad kapiteelidel tuntud taimed või mänglevad tuttavad linnud. Raidkunstnikud ei otsi oma dekoratiivseid motive enam bütsantsi pergamentidest, vaid looduse suurest raamatust endast.

Gooti arhitektuur annab vähe ruumi seinmaalinguile. Viimane ei mängi Prantsusmaal peaaegu mingit osa sel ajajärgul, mil itaalia kirikud on kaetud suurte freskogumitega. Aga seegipärast pole siin värvikunst midagi kaotanud. Otse selle vastu, ta valmistab meile sädelevat rõõmu, mille hiilgust ei saa võrrelda ühegi maalingu omaga. Kandeülesandeist vabanenud ehituse müürid on asendatud päälöövi trifooriumi kohal ja kõrvallöövides veidi ülalpool maapinda hiiglasuurte klaasakendega, mis täidavad kogu vahemaatugipiitude vahel. Hoolimata inimete hooletusest ja barbaarsusest on meiegi päivini säilinud ilusaid kogumeid neist sügavaist värvipoeemidest Chartres'is, Pariisis, Amiens'is ja mujal. Sainte-Chapelle'i aknad Pariisis ja Notre-Dame'i roosaknad on kunstirõõmu ja müstilise meeleilenduse kuristikud. Neis kiirgab ja palvetab kõige ilusamate kristlike pühakodade hing.

Raske on mööduda pikema peatuseta neist teoseist, mis on kahtlemata kõrgeimad, mida kunagi on loonud kristlik geenius. Õigusega võisime vaadelda pisut lähemalt seda meie kunstiaarengu nii hiilgavat ajajärku, mis varsti pidi jääma kaotsi mitmeks sajandiks kuni suure romantilise ülestõusmiseni möödunud sajandi alul. Gooti kunst näitab prantsuse kunstilise geeniusu kogu küllust ja kõike jõudu. Temas väljendub kogu karmus ja kõik tõde, kogu rikkus ja kõik möödumus. Ta võimsust põhjendab ja tasakaalustab rütmiline ja harmooniline kunstidistsipliin. Ta ilu koosneb tusedast karmusest ja peenest kaunidusest. Need on omadused, mis esinevad uuesti kõigil meie kunsti suurtel ajajärkudel, kuid mitte kunagi enam nii õnnelikult ühtesulanuina ühe ehituse ainsusse, mis kuulub kogu rahvale, alates kuningast kuni kõige viletsama olendini.

Hämmastav on näha, et meie maa võis kaotada paljudeks inimpõlvedeks meele oma geeniusu kõige algupärasema loomingu jaoks. Kuid see on tõsiasi. 16-ndast sajandist pälele meie kunst on heidetud teistele teedele. Oma kasvu ja viljakuse huvides näib olevat inimese saatuseks perioodiliselt eitada iseennast. Juba gooti kunsti viimseid järke võib vaadelda kui langusenähteid. Inimene väsis kõigest, isegi loogikast. N. n. leegitseva ajajärgu arhitektid hakkasid endid lõbustama mõttetute mängudega: rippuvad päiskivid pandi nagu hõlsuma raudlattide otsa ja piidad pidid vastu võtma veidralt üksteist läbipõimitud võlvidest tulevaid võotide kimpe. Tõepoolest, sellise menetluse ja kujutlusviisi tõttu, mis teadlikult ei arvestanud enam ehitusmaterjali omaduste ja ehitustehnika seadusid, oli gooti kunst lakanud juba olemast ta ise. Oli jäänud ainult ohjeldamatu kujutlusmäng, mille pulbitsevat rikkust ja tehnilist virtuooslikkust tuleb siiski imetella. Oli liig palju virtuooslikkust ja liig palju rikkust. Selles olukorras võis olla ainult kasuks hoopis erineva uue suuna ilmumine.

PRANTSUSE RENESSANSS. Ta tuli meile Itaaliast. Reisijad ja vallutajad olid mõne aja eest avastanud selle maa ja tulid säält tagasi vaimustunuina sellest, mida nägid, ja muutunud maitsega. Tol korral veel üsna noore Itaalia renessansi hurmad võitsid Karl VIII-nda, kes 1495. a. oli vallutanud Põhja-Itaalia, Toskaana ja Neapeli kuningriigi. Kuninga poliitilised võidud olid aga üürikesed. Selle vastu alistas Itaalia geenius endale prantsuse kuningriigi kauaks ajaks. Ta ekspansiooni võime oli sel ajal vastustamatu.

Petlik vallutaja tuli löödult, kuid mitte ilma kuulsuseta tagasi, tuues kaasa trobikonna itaalia kunstnikke, kes hakkasid levitama uut maitset siinpool Alpe. Prantsusmaa jäi kauaks ajaks vastuvõtlikuks maaks üle mägede tulevatele kunstnikele. François I andis varju Leonardo da Vinci'le. Ta kutsus oma teenistusse Primaticcio ja Rosso, kes löid terve kooli Fontainebleau's, mis pikemat aega ilmestas kogu prantsuse kunsti.

Keskajal oli täielises ülekaalus kiriklik ehituskunst — nüüd algab ilmaliku ehituskunsti valitsus. Katedraalidele ja kirikuile järgnevad paleed ja lossid. Itaallasi laenatakse teatav hulk elemente: Bramante rütmilise võlviku, madalad reljeefid, mis kannavad arabeske ja väätkasvulisi ilustusi, ja medaljoonid. Ehituste üldine kompositsioon on aga täiesti erinev. Itaallased eelistavad lamedaid fassaade, ilma eeskehandideta, nägematuid katuseid ja kaugele esiletulevaid karniise. Prantsusmaal sellevastu säilitatakse keskajast pärit tornikestega liigendatud fassaadid ja kõrgeile katuseile püstitatakse torne ja palju korstnaid, mis elustavad rikkalikult ehituse üldpilti.

Tegevdakse ennekõike ilustustega. Gooti arhitektide poolt nii innukalt uuritud ehitusküsimused taganevad teisele plaanile. Mõned lossid, millede praegune kuju on pärit renessansi ajast, on tõeliselt keskaegsed lossid, milledele leidlike ümberkujundamiste, kuid ennekõike renessansi ilustuste külgepookimisega on antud rõõmsam ilme. Selline on näit. Lude'i loss Sarthe'is. Endisest kindlusest on tehtud niiviisi suurepärase lõbuls. Siin leiame üksteise kohale asetatud akende omapärase süsteemi, mida ühendavad tõusvad jooned ja kroonib väga dekoratiivne katusakende rida. See viimane element on täiesti prantsuslik. Isegi siis, kui ehitati täiesti uuel moel, säilitati tihti feodaalse ülemuse tunnused, keskaegse lossi püütorn, piginukid, lossikraavid jne., kuid see seadeldus oli täiesti dekoratiivne. Nii on loodud Chambord (1510), Azay-le-Rideau (1529), Villandry (1522), Velancey (1540). Vaadatagu selles ja järgm. *Olionis* äratrükitud pilte. Nimetades Château de la Loire'i nime, meenub kogu toreduste maailm. Mõteldes Blois lossile, maname esile François I-se ajajärgu ilusaima ehituskunstilise kalliskivi.

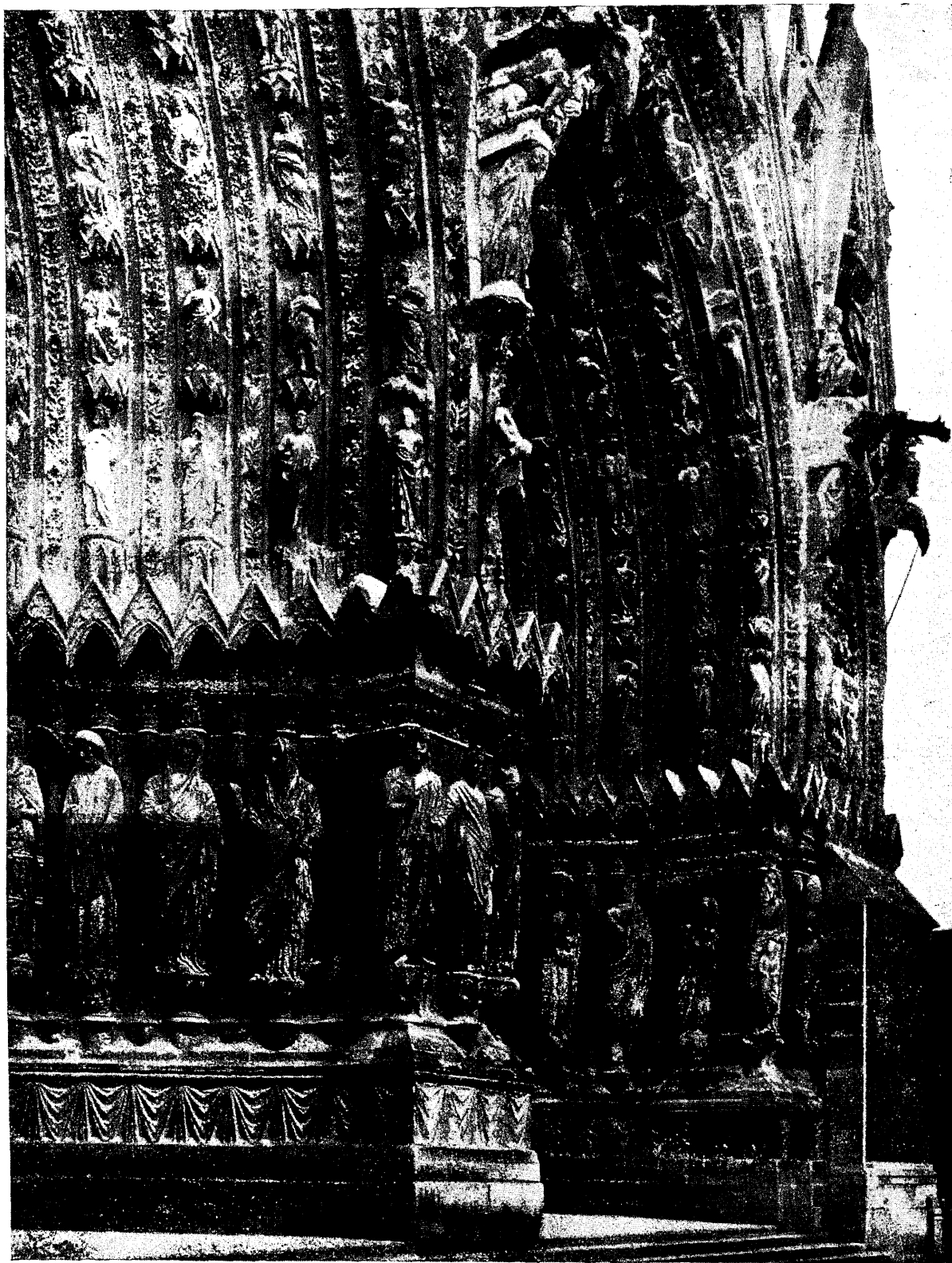
Ile de France'i (Keskprantsusmaa) lossid on ilmet karmimad ja pisut külmad. Kuid nad on ühtlasi suur-surgumaid ehitusi, mis võluvad vaatleja kujutlust. Milline rõõm on nimetada veel teisi nimesid, milledega liituvad kõige veetlevamad mälpildid: Fontainebleau, Villers-Cotterets, Ecouen, Saint-Germain-en-Laye, mis prantsuse renessansilossidest on ainsana kaetud täielikult terrassidega. Kuid isegi siin tähistavad prantsuse iseloomu võimsad alusmüürid, piginukid, tornikeste esiletung ja aknaid eraldavad tugipiidad.

Tahaks kõnelda siseilustustist, kaminaist, tahveldusest, ustest, laest ja mööblist. Kuid kõige pisemgi analüüs nõuaks terveid lehekülgi. Itaalia renessansisugemetes sissetungiga algab prantsuse stiilide rida, milliseid nimetatakse Prantsusmaa kuningate järgi. 16-ndal sajandil valitsesid François I ja Henri II stiilid. Esimene oli otsesemalt itaalia kunsti mõju all. Henri II ajal pöördus aga huvisuund selgesti klassilise antiikaja poole. Sest õige pea hakati tundma tarvet juua renessansi pärisallikast. Mitte ainult kujutatavais kunstides, vaid ka luules, filosoofias ja teadusis prantsuse geenius hakkas toetama end antiikaja traditsioonest. Ta tegi seda mingi vaimustusliku aplusega, mis tõendab ta nooruslikku elujõudu. Oma sihipüüdlisemisel ei kardetud minna teise juure õppima.

Kas ei elanud aga endisest gooti kunstist enam midagi edasi? Gooti ehituslaad oli liig täiuslik selleks, et temast oleks võidud loobuda üle öö. Kiriklik arhitektuur kasutab teda veel kaua edasi, kuid katab endise struktuuri ühtlasi klassiliste ilustustega. Nii püstitsid sellised kiriklikud ehitused nagu Saint-Eustache Pariisis, mis ehitati Notre-Dame'i plaani järele, kus aga piidad ja tugipiidad varustati renessansi pilastreite ja sambakestega.

Prantsuse skulptuur, mis oli õitsenud kogu keskaja, tõi ka 16-ndal sajandil esile silmapaistvaid raidkunstnikke. Sajandi alul valitseb Michel Colombe, kellele võlgname tänu ilusa madal-reljeefi eest, mis kujutab lohet tapvat Püha Georgi. Lotringist pärit skulptor Ligier Richier on kuulus oma Saint-Mihieli kirikus asetseva hauasamba ja Saint-Etienne'i kirikus (Bar-le-Duc'is) leiduva kuulsa luukere tõttu.

Kaks kõige kuulsamat nime on aga Jean Goujon (1515—1562) ja Germain Pilon (1535—1590). Goujon

REIMS
Katedraali portaal

Detail

on kõige graatsia ja õrna peenuse kehastus oma võrratumais Fontaine des Innocents'il Pariisis asetsevais madal-reljeefides, mis kujutavad voolavas riietuses nümfe, samuti neis reljeefides, mis kaunistavad Carnavalet lossi ja Lescot poolt ehitatud Louvre'i, seda suurepärasest ehituslikku saavutust, mis vääriks enam kui mõõda minnes mainimist. Goujon'ile omistatakse ka veetlevad puuse lõigatud madal-reljeefid Saint-Maclou kirikus Rouen'is. Louvre evib tema kuulsa grupi, mis nii siredalt ja klassiliselt kujutab Poitiers Diaanat põdraga.

Germain Piloni isiksus on võib-olla laiem. Ta looming on palju mitmekesisem. Kirikliku skulptorina on ta säilitanud endas keskaegse tundejõu. Tema Louvre'is asetsev kurvastav Mariat kujutav värviline skulptuur-grupp kätkeb traagilisi varje riidevoltides, mis valunuuksetena hoovavad kuju ümber. Samuti on Kristuse haudapanekut kujutav madal-reljeef, mille eeskujulist jälgendit võib näha ka Tartu Prantsuse Teaduslikus Instituudis, nagu elav kaebus, mis on tõlgitud riietus-arabeskeide ja inimkujude nii väljendusvõimsasse keele. Selles südantlõhestavas traagikas pole ühtki grimassi, kõik on alistatud ilule. Teiselt poolt aga on Germain Pilon astunud otsustava sammu ka klassitsismi poole. Kuulus Kolme Vooruse grupp pühitseb meilgi väga puhtais ja peenis vormes antiikaja ideaali. Selliste teoste kaudu on vahemeremaade nägemus plastilisest ilust kodunenud täielikult ka meie juures. Antiikaja traditsioon on saanud säältpäele meie omaks. Ta ei kohanud meie juures temperamendi vastandlikkust.

Prantsuse maalikunst ei tunne aga 16-ndal sajandil niisama silmapaistvat õitsengut. Ta liigub kitsalt itaalia kunsti jälgedes näit. Jean Cousin'i teostes. Ainult Jean

ja François Clouet portreemaalikunsti tungib realistlik tendents. Näoilme tõepärasus ja kujutuse täpsus on nende ande olemuslikemad iseloomujooned. 16-nes sajad on tootnud päaleselle veel anonüümseid portreemaalijaid, kelledele võlgname tänu nende puhaste ja mõjuvate joonistuste eest, mis nii õnnelikult täiustavad selle elurikka sajandi kunstilist hiilgust, mis heitis prantsuse geeniuse uutele teedele, kus ta saavutas ühel päeval oma kõrgeima täiuse, klassilise vormi.

KLASSIKA AJAJÄRK. Meie käik on nii kiire, et kaotame teel tuhat naudingut ja imetluse võimalust. Ma pole lausunud sõnagi veetlevast keskaegsest pariisi minia-tüürikoolist ega neist sama ajajärgu kalleist luutoist, mis on meie päevil nii otsitavad. 16-ndal sajandil oleks pidanud kõitma meie tähelepanu Limoges'i emailtööd. Kuid oleme sunnitud kiirustama sammu, et tõusta prantsuse kunsti uuele tipule, mida kaua aega on peetud meie rahvusgeeniuse kõige algupärasemaks kehastuseks, tema lõplikuks ja klassiliseks vormiks.

Renessansi elevusele järgnes seisakuperiood, mille päämiseks põhjuseks olid usudõjad. Henri IV-nda ajal aga algab uus ajajärk, mis sünnitas üldiselt Louis XIII-nda stiili nimetuse all tuntud kunstivormid. Seda õige huvitavat ajajärku iseloomustab ühtluse puudus. Mitmesugused mõjud annavad end tunda. Suuremalt osalt on need kas otseselt või kaudselt pärit itaalia allikaist.

Kuid me võime siin kõnelda siiski täiesti prantsus-pärasest uuest ehituskunsti stiilist, mis ei võlgne midagi Itaaliale ega eelkäänud ajajärgule. See maakivist ja telliskivist arhitektuur on ilmelt kaine ja karm, kuid teda elustab siiski roosa ja valge vööp, mis sinise taeva all ja kevadise roheluse taustal mõjub rõõmsalt. Selle ilusa

JEAN GOUJON:
PUUSKULPTUUR

Saint-Maclou kirikus
Rouen'is, 16-nes saj.

CLUNY PÜHANEITSI

Puustatuett, 13-nes saj.

JEAN GOUJON: NÜMFID

Fontääni bareljeef Pariisis, 16-nes saj.

stiili loomisau on omistatud protestantlikule vaimule, mis tol ajal oli Prantsusmaal nii võimas. Selle ehituslaadi näiteid võime leida Pariisis, kus kogu Vosges'i platsi piirav ehituste koondus on pärit sellest ajast, Montircot lossis Chartres'is, Calvados'is, Balleroy lossides, l'Eure'i departemangus asetsevas Beaumesnil'i lossis, mis on ehitatud a. 1610.

Kuid samal ajal valitses ka teine suund, mis otsis rikkust ega taganenud isegi ülekujumise eest. See oli barokk-aeg ja Prantsusmaagi sai tunda, vähimasti mõõdaminevalt, selle mõju. See mõju tuli päämiselt Madalmaade baroki kaudu ja on tunduv eriti Põhja-Prantsusmaal. Lille'i börsihoone üllatab oma ilustatud aknaraamistikuga äärmise rikkuse ja veidra fantastikkusega. Selle stiili üksikuid näiteid leiame ka Pariisis Fieubet lossis ja karmimas ning mõõdukamas toonis Sally lossis. On olemas ka mõni näide samamaitsest kiriklikust arhitektuurist. Üldiselt aga tundus barokk-stiil, mis vallutas nii kiiresti teise katoliikliku maa, meie pinnal alati võõrana ja on jätnud ainult vähesed jälgi.

Tõeliselt oli juba Henri IV-nda ja Louis XIII-nda ajajärk arhitektuuris suunatud täiesti klassitsismi poole. Klassiline stiil kujuneb välja antiiksete elementide, toskaana, joonia, korinti ehitusvormide, frontoonide jne. tarvituselevõtust. Sellega jätkati õigupoolest juba Henri II-se ajal alustatud traditsiooni, kuid nüüd tekivad iseisvamad teosed, mis viitavad peatselt saabuvale n. n. Louis XIV-nda kõrgele stiilile. Kuulus arhitekt Salomone de Brosse (1565—1626), luues Rennes'i kohtukoja hoone (1618), teeb otsustava sammu sel teel. Siiski ta pääteos, Luxembourg'i loss (ehitatud 1615—1620) on ilmelt teislaadne. Ta tarvitab siin rusteeritud toskaana sambaid, mis on laenatud Pitti lossist Florentsist. Muis osades aga, põhiplaanis ja fassaadi teostuses, see ilus ehitus on täiesti originaalne ja kuulub kindlasti oma autorile ja oma maale. Kirikute ehituses kujuneb välja samuti klassiline stiil, mis on tähelepanav fassaadidel, kus väga õnnelikult on kasutatud kolme ülestikku asetatud sambalaadi, nagu näit. Saint-Gervais kirikus Pariisis.

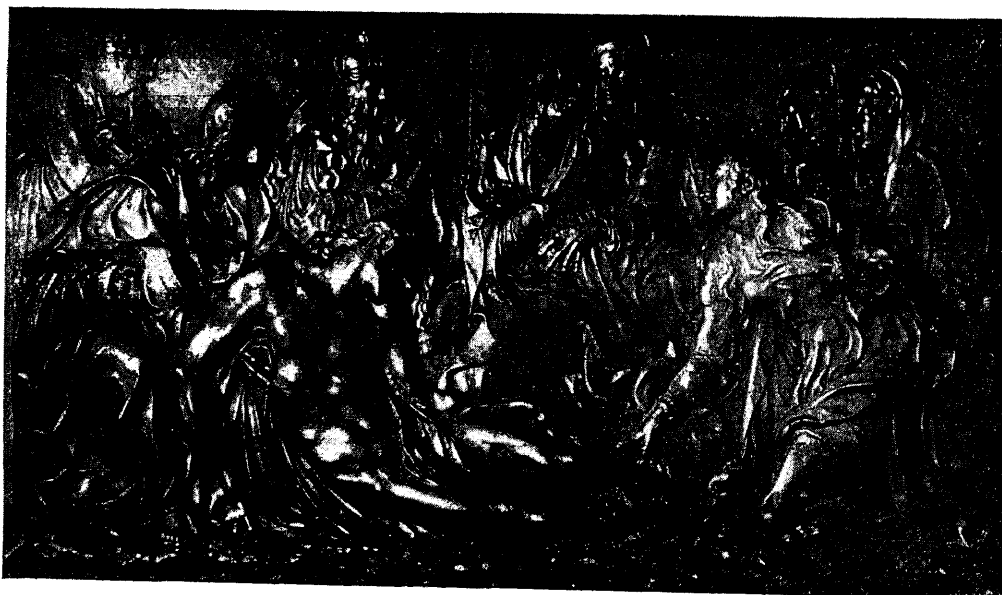
Oleme juba näinud, et sel ülemineku ja kindlusetuse ajajärgul esinevad väga erilaadsed suunad. Sama mitmekesisus valitseb ka siseilustuses. Kuid siin kujuneb siiski ühtlane n. n. Louis XIII-nda stiil, millel on selged iseloomujooned ja mida meie päevil põhjendatakse võrdlemisi palju teatava hääkoodanliku ostjaskonna jaoks, kes armastab end ümbritseda rikkalikult ilustatud ja tüseda raamistikuga. Kehakate jalgadega toolid ja lauad ning

rikkalikult nikerdatud puhvetid iseloomustavad seda muhket stiili.

MAALIKUNST. Ma ei nimeta ühtki neist skulptoreist, kes ehtisid seda ajajärku, sest ükski neist ei suudaks võistelda Goujon'i või Germain Pilon'iga eelmisel sajandil. Tähtsam on praegu tähistada meie maalikooli arengut, mis sellise imesteldava hiilgusega pidi sädelema läbi kõigi järgnevate sajandite meie päevini. Ta ärkab ja vabastub võõraist mõjudest hilja, ja mis kõige imelikum, ta ei sünni mitte meie enda pinnal, vaid Itaalia õnnistatud taeva all.

Meie rahvusliku maalikooli põhjendaja, Nicolas Poussin (1594—1665) elas ja töötas peaaegu kogu eluaeg Roomas. Asjatult püüdis Richelieu siduda teda Pariisiga. Hoovkonna õhk ei sobinud põrmugi selle iseiseisva ja pisut taltsutamatu iseloomuga. See oli siis kaugel Pariisist, barokses Itaalias, kus kujundus meister, kellele prantsuse maalikunst võlgneb tänu oma klassilise orientatsiooni eest. Teda ei hingestanud mingi rahvuslik auahnus, kuigi jäi seotuks oma sünnimaaga. Ta on ennekõike kunstnik, keda hingestas igatsus viia oma kunst täiuse kõrgemaile astmele. Ta saabub Itaaliasse Descartes'i vaimust tähistatuna, mis tähendas karmust ja endadistsipliini. Seetõttu võiski ta olla nii iseseisev ja range säälses ümbruses, kus otsiti ikka enam ainult hiilgavaid omadusi ja taoteldi virtuoosiaid. Teda huvitab kirglikult antiiksus, kuid ühtlasi alistub ta veneetsia kunstikooli, ennekõike selle klassilisima esindaja Tiziani võludele. Selle kaksikmõju all kujundab ta oma isikupärase ja uue stiili, mille omadusteks on range joonte ja kompositsiooniilude ja värvide võlu. Maastikud, inimkujud ja ehitused sulavad tema juures kokku õilsasse kooskõlasse, mis on täiesti poussin'lik. Ta kunst on mõistuslik ja tundeline ühtlasi. Ta on klassik. Prantsuse geenius võttis vaimustusega vastu ta kõrge õpetuse ja nii sai Poussin, ilma et oleks sellele kunagi mõtelnud, meie rahvusliku kunstikooli loojaks ja juhiks.

Tema loomingu kõrval võime õigusega jätta tähele panemata vähemad isiksused, kellel kunstiajaloo on sellest hoolimata austavaks koht. Peaksime siiski mainima Eustache L e s u e u r'i (1616—1655), kes väga meeldivalt oskas naisestada Poussin'i mehiski kunsti, Philippe de Champaign'i, kes oli tolle ajajärgu suurimaid portretiste, ja lõpuks vennakaid L e N a i n'e, kes maalidid rahvapäraseid või kodanlikke aineid ja portreid sellise realismiga, mis Poussin'ist hoopis erinevalt tähistab

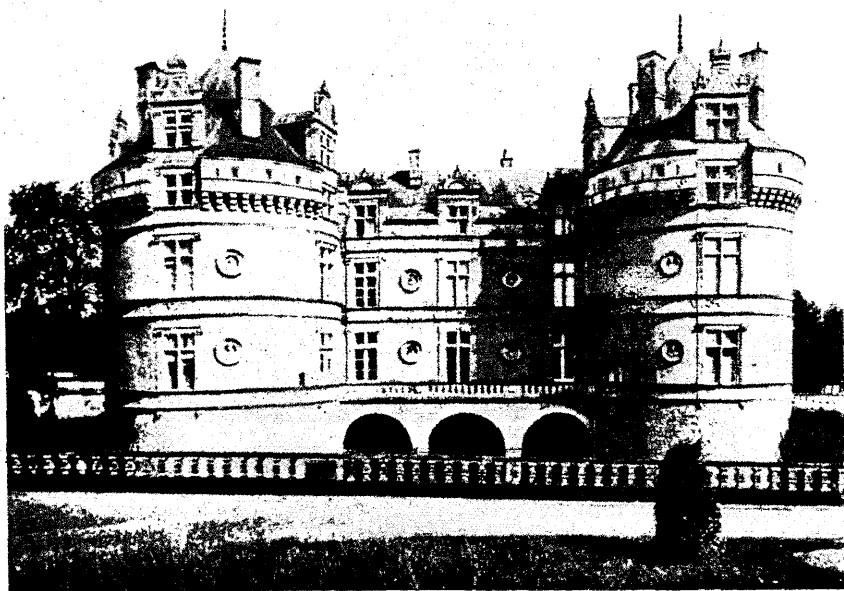

GERMAIN PILON

KRISTUSE HAUDAPANEK

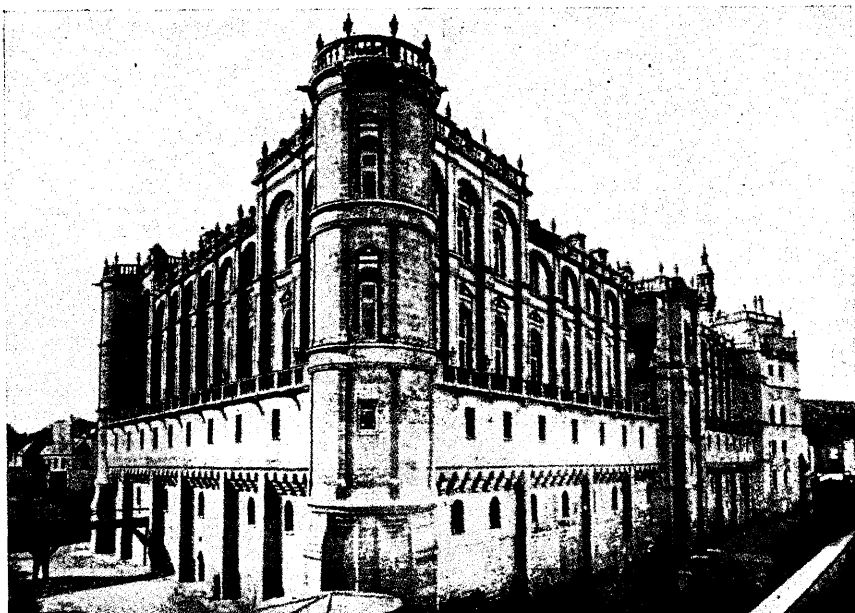
Jälgend Tartu Prantsuse Teaduslik. Instituudis

Madal-reljeef

LE LUDE, LOSS LOIRE'I KALDAL

Lõunatiib

VANA KUNINGATELOSS ST. GERMAIN-EN-LAYE

Kirdenurk

selle vastoluderikka ajajärgu laiust ja kunstilise tunde elevust.

Kuid veel pole me puudutanud meie kunsti teist suurt valgusalikikat. Claude Lorrain (1600—1682) on see kunstnik, kes süütab meie kunstirõõmu. Ka tema lõi oma teosed Itaalias. Ta on laskuva või tõusva päikese ja pere või itaalia maastiku kohal hõljuva valgusküllase õhustiku maalija. Ta on saanud uueaegse prantsuse maastiku ja valgusmaalimise eelkäijaks. Ka tema on klassik. Inimkuju ei huvita teda aga põrmugi. Ta pildid koosnevad väga huvitavais kaugusvahetordadesse asetatud puude, mägede ja ehituste imesteldav-eurütmilisest asetusest. Õhus peegelduv päike on nende pääteemiks. Samuti nagu Poussin, sai ta mitte ainult maalikunstilise klassitsismi, vaid kogu prantsuse maalikooli põhjendajaks, kus ta mõju on jäänud püsivaks.

LOUIS XIV-ND A AJAJÄRK. Nagu juba tähendasin, ei mänginud selles imesteldavas kunstiarengus mingit osa rahvuslik auahnus. Kuid varsti ilmus ka see. Seda aga ei loonud kunstnikud, vaid riigimehed, kõigepäält Richelieu ja varsti ka Louis XIV. Kunsti kiirguse abil tahtsid nad mõlemad tõsta oma ja prantsuse rahva au-paistet. Itaalia käest oli tarvis ära rebida kunsti valit-suskepp. Ja Louis XIV-nes suutiski Pariisile ja Versailles'le kinnistada rahvaste imetlust. Ta asutas akadeemiaid ja pühendas kunstnike seisusele seni tundmatu austuse. Ta asutas vaibatöökode ja koondas kõigi üri-tuste juhtimise minister Colbert'i kätte, kes pidi õhutama igasugust kunstitegevust, arhitektuuri, maalikunsti, skulp-tuuri, kunstaianudust. Minister on küll juba midagi, kuid loominguks on tarvis kunstnikku. Leitigi maalija Char-les Lebrun, kes ühendas endas tööpoolest kõik kuninga suurejoonelisiks sunnitlusiks vajalised omadused. Ühegi kunstniku asend pole olnud kunagi nii valitsev kui tema oma. Ta sai selle asendi kuninga tahte ja omaenda haru-kordse organiseerimisvõime tõttu, mis oli ühendatud imesteldava viljakusega. See viljakus ei avaldunud mitte ainult maalikunstis, vaid kõiges, mil oli mingit ühendust ehituste kaunistusega. Ta käsutuses seisis terve trobi-kond kunstnikke: skulptoreid, maalijaid, kullaseppi, sise-leerijaid, vaibakudujaid, kunst-tislereid, kelledele ta andis eeskujusid ja kavandeid kõiksugu tööde jaoks. Tu-lemuseks oli ühtluse, ülevuse ja kooskõla poolest imes-teldav looming.

Louis XIV-nda stiil on igatahes tunnustatud üheks majesteetlikumaks stiilik, mida maailm tunneb. See ülevuse mulje tekib ennekõike ehituskogumite tihti otse määratumaist mõtudest: Louvre'i sammastik ja Versailles'i triiphoonne ületavad harilikult inimese mõõduharju-muse. Loss ise laiub aiapoolsel küljel 670 meetri pikkuseni. Kuna aga kõik on tasakaalukalt suhendatud ja alis-tatud kooskõla põhinõudele, siis pole mõju kunagi hävi-tav. Puht-klassiline korra ja mõõdukusetunne tasandab seda ülevust.

Sellele stiilile on omane äärmine selgus, mis tule-tub profiilide puhtusest, proportsioonide kaunidusest ja meeldivast mõõdukusest fassaadide ilustamisel. Siseilus-tusis valitseb äärmine toredus, kuid ka siin on säilinud suursugune selguse iseloom. Seda rikkust on nimetatud raskuseks. Ma ei saaks ühineda selle hinnanguga, sest kusagil ei haava vaatlejat vähemgi maitseviga. Dekorä-tiivsed motiivid hargnevad laialt ja võimsalt, ilma kusa-gil patustamata kooskõlanõude vastu.

Peab tähendama — ja see on üsna õpetlik — et oli siiski üks kunstnik, kes ei alistunud kuninga ja Lebrun'i mõjule. See kunstnik oli Marseille'i skulptor Pierre Puget (1622—1694). Lugupidamisest elegantse ja tõ-sise stiili vastu, mille vaimustatud (ja peaaegu nimeta) kaastöölised nad olid, loobusid Versailles'i marmori-meistrid oma isikupärasest stiilist; Puget aga säilitas kangekaelselt oma taltsutamatu iseseisvuse. Tema kal-duvustele vastas rohkem itaalia barokk-kunsti pateetiline suurejoonelisus. Sest temale tuleb vaadata kui Michel-angelo ja Bernini uhkele ja silmapaistvale õpilasele. Asjata katsus Louis XIV-nes meelitada teda püsivalt oma teenistusse. Ja ei tohi ka imestada, et kuninga üles-andel loodud *Krotoni Milon*'it ei leitud võimaliku olevat

asetada Versailles'i parki, kuna ta oleks tundunud eba-kohasena ja koguni haavavana nende Versailles'i pargis ülesseatud marmorist ja pronksist Olümpuse jumaluste kõrval, kes paistsid nii läbiimbunuina lugupidamisest kuningliku etiketi vastu.

Enne kui asuda mõnede üksikasjade juure, oleks ko-hane rõhutada veel Louis XIV-nda stiili suurt omapära-sust. Ta algallikaks jääb kahtlemata Itaalia või antiik-sus, kuid ma ei leia midagi renessansi või antiikaja kuns-tist, mida võiks pidada Louvre'i sammastiku või Ver-sailles'i fassaadi otseseks eeskujuks. Samuti kohtame ka siseilustusis kõikjal uudissaavutusi. See vastuvaidlematu omapärasus väljendub vähem üksikelemendes, mis on enamasti laenatud, kui just nende uudes rakenduses.

Eelpool mainisin Charles Lebrun'i valitsevat seis-u-kohta. Ometi pidi ta jätma täie algatusvabaduse arhi-tektidele, kelledele võlgname kahtlemata kõige püsivama osa Louis XIV-nda aja kunstist. Alul usaldati tööd arhi-tekt Le Vau hooleks, kes oli saanud juba tuttavaks mitme imestust-vääriva teose kaudu. (Veaux-le-Vicomte'i loss ja Prantsuse Instituudi hoone). A. 1668 tegi kuningas talle ülesandeks Versailles'i lossi laiendamise. Tema osa selle ehituse teostamises on tähtsam. Ometi asendati ta a. 1679 Jules Hardouin-Mansart'iga, kes täiendas veelgi juba riigi suurejoonelist kavandit. Ta tõi mitmesuguseid muudatusi Le Vau stiili. Pargipoolne fassaad on tema looming. Imesteldavalt liigendavad seda fassaadi sam-mastega varustatud eeskehandid, katkestades tagasihoid-likult üldvaate ühetoonilisust. Sama kunstniku teine meisterteos on Vendôme'i plats Pariisis, mis ehitati a. 1699. Igauks, kes pisut tähelepanelikumaga silmaga vaatleb seda platsi, on võlutud tema karmist veetlusest. Ta tähtsamaist töist mainiksime veel Invaliidide pääki-rikut, mis annab Pariisi siluetele nii suurejoonelise ja elegantse lisandi. Mees, kes on loonud sellised meister-teosed, jääb järelemaailma silmis püsima võrdsena Bra-mante taolisele suurusele.

Vaikides ei saaks mööduda ka vendade Perrault'de poolt (1680) loodud kuulsast Louvre'i sammastikust. Ülevus, proportsioonide ilu, äärjoonte puhtus, vormide võimsus ja siredus asetavad ta esirinda prantsuse klassit-sismi ehituste seas.

Kõigile neile teoseile on ühine üks omadus — ma-jesteetlikkus. Kuid inimhing ei ela mitte iga päev sel-lise ülevuse ringides. Isegi mitte kuninglik hing. Ka Louis XIV tundis väsimust ja soovis teoseid, mis olek-sid vähem ülevad ja rohkem kodused. A. 1688 lasi ta Mansart'il ehitada Suure Trianoni. See lõbuloss on ehi-tatud juba tavalise inimese mõõdusuhete kohaselt ja teeb intiimsema mulje.

Minnes Suurest Trianonist Versailles'i lossi tuleb jalutada läbi kuulsaima pargi maailmas. See on loodud kuninga suure aedniku André Le Nôtre'i poolt, kelle geenius vallutas kogu Euroopa. Tema ülevõim vastas selle ajajärgu mõtudele. Ta nägi suurelt. Imestelda-valt oskas ta avada perspektiivilisi vaateid lõpmatusse kaugusse, distsiplineerida loodust ja alistada teda arhi-tektuurilistele ideedele. Raidkunstnike looming on lii-tunud selles pargis aedniku tööga. Rõõmsana liigendab marmor lehestike tumedaid masse. Ka see aed on ülev ja pidulik, võib olla liigagi? Kuid siis astuge põik-puiestiku teeradadele, tungige tihedaisse lehtlisse ja te leiate ühes varju ja vete jahedusega intiimse luule, mis on hingestanud enam kui üht nüüdisaja poeeti ja maali-kunstnikku.

Kuid see Versailles, mida tunneme tänapäeval, pole enam eranditult Louis XIV-nda ajalt. 18-nes sajand on teda täiendanud, tasandades klassilist ülevust Louis XV-nda valitsuseaja fantaasia Marie Antoinette'i väikeste elutubade koduse elegantsiga. Tööpoolest uue ajajärgu tunnuseks oligi vähem ülevust, enam lõbusust ja kodusust.

Tihti on öeldud, et 18-nes sajand on prantsuslikum kui kõik teised ja et see suurmaailmik kunst, millega ta on end ehtinud, vastab kõige enam meie elulaadile. Mis tarvis aga sulgeda rahvusi kitsaisse definitsiooni-desse, mida iga uus sugupõlv võib ümber lükata. Eks me ole ju näinud Prantsusmaad loovat hiilgavat kunsti-

vorme ja eitavat kohati oma kõige hiilgavamaid loorberid? 18-nda sajandiga pole antud kogu Prantsusmaa ajalugu, samuti nagu Suur Prantsuse Revolutsioon pole ainus ajalooline liigutus, mis loeb meie rahva arengus. Prantsusmaa elab. Alles siis kui ta on lakanud elamast, võib teha ta nekroloogi ja ütelda, mis ta on olnud. Kuid on tõesti veel enneaegne kõnelda ta matuseist.

18-nda sajandi kunst on prantsuse kunstilise ande veetlevamaid kehastusi. Kui mul oleks võimalus olnud valida, võib-olla oleksin eelistanud elada nende kaunis-hingede keskel, kes ehtisid oma teostega seda hiilgavat ajajärku. Kuid ma ei kurda oma saatuse pärast. Eks ole meil hilisemalgi võimalik igal hetkel uuesti esile manada seda meeldivat minevikku. Selle ajajärgu nii ääretu huvitav ühiskond oskas luua endale rafineerituima raamistikku, mis kunagi on võlunud maist elu. 18-nda sajandi kunst ei väljenda tolleaja inimest, ta ainult ehib selle elu ja selline kunstiülesande käsitus on igatahes niisama õigustatud kui mõni teinegi. Asetada kõikjale rõõmu ja naeratusi, heita pimestav kate üle olemasolu traagilise kuristikku, ümbritseda niihästi isiklikku kui sotsiaalset elu kõikjal elegantsiga, see on samuti kangelaslikkus ja ülesanne, mis väärib kunstnikku.

Pikemat aega täidavad kunstnikud seda osa. Lanceret'del, Boucher'l, Fragonard'il polnud teist sihti kui meeldida seltskonnale, kes neis kunstipeenustes oli väga nõudlik. Le Brun'ist pääle aga seisukord pisut muutus. Hoovkond jäi küll veel tähtsaimaks kunsti hooldajaks, kuid ei mahutanud omasse ringi enam kõiki loominguilisi üritusi. Tarvitajaskond oli laiinenud. Riiklikud võimukandjad, rahamehed, aadlikud ja kodanlased hakkasid võistlema ilusate elamute ehitamises, mis pidid vastama selle seltskonna hiilgusele, kes käis neis koos. Ühtlasi moodustusid asjaarmastajate ringid, kes kodunesid üha enam kunstiküsimustega ja kujundasid ning peenendasid oma maitset kunstinäitustel, mida hakati järjekindlasti korraldama juba sajandi algusest pääle. Kunstnik ei seisnud enam ühe isanda teenistuses, vaid neid võis leida nii palju kui soovis. Kui soovitakse, võiksime ütelda, et ta seisis publiku anonüümse isanda teenistuses, kes esitas samuti oma nõudeid ja avaldas survet. Kuid võtame asja parimast küljest. Kunstnik on valgustatud asjaarmastaja teenistuses. Ta tunneb end vabamana, ta loob sundimatult. Ülim seadus on meeldida ja kihutada minema igavust ja nukrust. Kunstnik alistub sellele

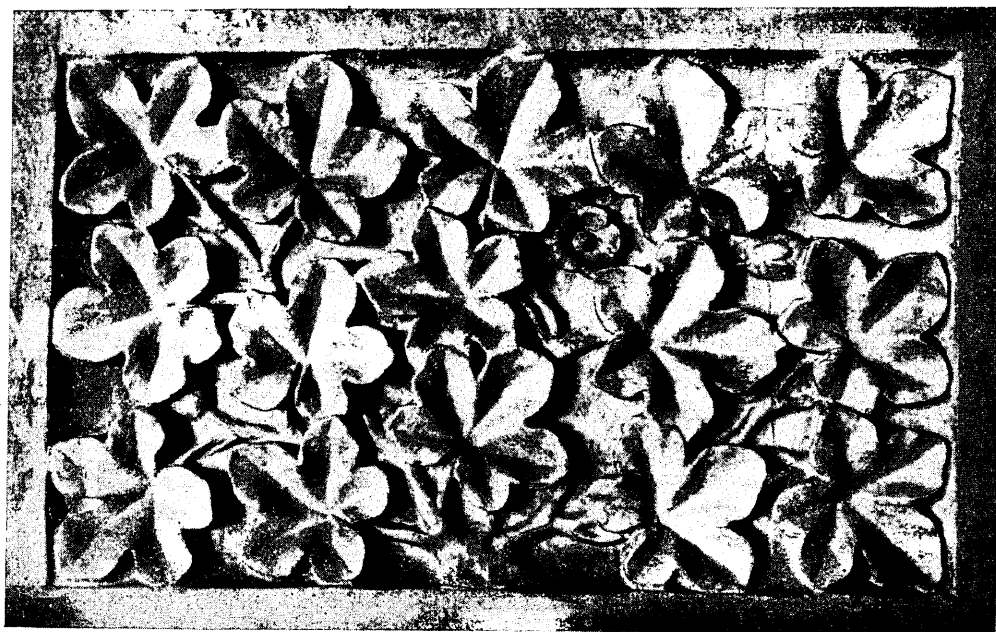
seadusele täie rahuldustundega. See ühiskondlik orjus, millest uueaegne kunstnik on pidanud paremaks lahti ütelda, võimaldas ta leiutamiskirele küllalt suurt vabadust.

Mida tõi aga see ajajärk vormi seisukohalt uut, võrreldes Louis XIV-nda valitsuseajaga? Regendi ja Louis XV-nda stiilid sammuvad järk-järgult suurema sujuvuse ja fantaasia poole. Arhitektuuris valitseb edasi õilis lihtsus, näit. Strasburgis asetseva Rochan'i palee ehitaja Robert de Cotte'i loomingu ja suurepärase Chantilly tallide looja Aubert'i tõi. Kuid neiski püüavad proportsioonid juba peeneda. Fassaadide kompositsioon muutub. Sammastikud ja isegi pilastrid tahavad kaduda. Fassaadide ehitamiseks tarvitatakse vahel väga meeldival kujul horisontaal tahkusi, nagu näit. Pariisis Peyrenc de Moras lossis, kus asetseb praegu Rodin'i muuseum. Akende ja uste moodusuhed, mis mängivad nii olulist osa arhitektuurse rütmis, omandavad seni jälleleidmatu elegantsi.

Louis XV-nda stiili täiuslikumaid kogumeid on Stanislas plats Nancy's, kus arhitekt Héré de Corny on tulnud õnnelikule mõttele ühendada platsi piiravad fassaadid raudvõredega, millel töötas kunstipäraselt välja Jean Lamour.

Kust tulevad aga need ornamentaalsed vormid, mis hurmavad silmi ja kujutlust, mis näivad elavat nii loomuliku elu ja alistuvat ühtlasi kunstilisele tahtele?

See nii omapärane vormitunne on sündinud Itaalias. Ta on üks hiilgavamaid barokk-kunsti järeloisi. Kuid just Prantsusmaal leidis ta oma väljavalitud maa. Mujal on ta kasvatanud võõrana tunduvaid ja vahel isegi kordislikke õisi. Prantsusmaal leidis ta aga vastuvaidlemata soodsaima ilmastiku ja kohaseima kultuuri. See haruldaset elujõuline ja võrratuid arenguvõimalusi käitkevat taim vajas pehmemat taevast ja mõistlikke hoolitusi. Need ornamendid, mis olid nii vaheldusrikkad ja täis kujutluslendu, vajasid täiesti kindlat kätt ükskõik millisesse ainesse neid ka suleti või millise tehnikaga neid ka väljendati. Nad ei seernud keskpärasust. Näib nagu oleks ainult Prantsusmaa evinud selliseid vääramatuid käsi, mis näisid järgnevat loova kunstniku kõige peenemaile kasutusile. Milline leidlikkusevõime väljendub nende tõi ja ühtlasi milline sobiv mõõdukus isegi nende juures, keda tujukuse deemon tõukas kõige baroksemale iseäratsemisele, nagu Oppenord'i ja Meissonnier'd.

ORNAMENT

Jäljend Tartu Prantsuse Teaduslikus Instituudis

FRANÇOIS BOUCHER

LAMBURITE STSEEN

Raske on määratella kõiki elemente, milliseist koosneb see stiil. Nad on täiesti algupärased ega tuletatud klassilisest ornamentaalsest vormidest. Viimased püsivad veel osaliselt regendiaja stiilis, Louis XV-nda puhas stiil aga ei tunne neid peaaegu sugugi. Tähtsaima elemendina, mis valitseb kolmekümne aasta ümber Louis XV-nda stiilis, tunneme n. n. „konnakarbi“ motiivi (pr. k. rocaille), millest on tulnud ka rokokoo nimetus Louis XV-nda stiili kohta. Selle renessansist pärit „konnakarbi“ eeskujuks on olnud nähtavasti teatavad merikarbid, mitte küll korrapärased karpkujundid, mida renessanss jäljendas, vaid teatavad asümmeetrilised meritigukarbid. Selt lähtekohalt kunstnikud tuletasid kõige fantastikumaid kujundeid. Selle põhielemendi kõrval, mis juba ise oli nii muutlik, leiame Louis XV-ndaegses dekoratiivses stiilis lehestiku, tiibade, lilleliste girlandide, lindude ja fantastilike loomade motiive, mis on läbi viidud uskumatu leidlikkuse ja imesteldava dekoratiivse meelega.

Kui on raske selgitada juba selle stiili üksikelemente, seda raskem on haarata mingi formeli abil selle sünteesilist olemust. Just siin mängib pääosa ta tujukus. Võib-olla peaks piiritlema kaht stiili, üht vabamat, kus valitseb asümmeetria, ja teist ohjeldatumat, mis alitub teatavale sümmeetriale ja püüab dekoreerida isegi suuri ruumijao-tusi. Kõikjal piirab aga vaatlejat tantslev liikumine ja meeldiv ühendus üksikosade vahel. Kuidas tekkis see veetlev rütm? Itaalia barokk on annud kindlasti tõuget, kuid osaliselt selle stiili õrnus ja kergus võlgneb kahtlemata tänu ka hiina kunsti mõjule, mis 18-ndal sajandil oli väga moes.

Just selles stiilis, kus valitseb kõige vabam fantaasia, peame imetlema kindlat maitset, mis korraldab ornamentide rafineeritud mängu. Kuhjamat prantsuse rokokoo väldib peaaegu alati — ainult väljaspool Prantsusmaad leiame vahel tõesti hullunud rokokood, mida rikub piirjoonte raskus ja lõtvus.

Iga asi peab alituma stiili seadusile. Mitte ainult seinad, ukсед, kaminad, vaid ka mööbel, pesuanumad, lauanõud ja vähimigi tarbeasi, raamatukaaneilustused ja visiitkaardi graviürid peavad kohanema valitseva stiili

rütmiga. Marivaux juures näib isegi prantsuse keel taibuvat markiiside ajajärgu toolikontuuride järele.

Maalikunst alitub selle stiili nõudeile rõõmuga. Ta on ennekõike seinailustus. Coypel, Natoire, Boucher on rahul pindadega, mida neile on jäetud ilustada peeglite ja uste kohal, harvemini ka seintel ja lae ehisraamides. Kõige edevam neist maalijaist, Boucher, püüab alati meeldida. Ta veetlev fantaasia kasutab rõõmuga igat võimalust, et end avaldada kas seinamaalinguis, vaipadel, lehvikuil, tubakatoosidel või raamatute esiküljel. Tema amuuride joonistused hõljuvad kõikjal, isegi astronoomilises ja loodusteaduslikes uurimuis. Kõikjal sädelevad lõbu ja naeru võlud.

Kuid olgem õiglasel ja ettevaatlikud oma üldistuis. Kõik pole 18-ndal sajandil mitte seltskondlikkus, paljas ilustus ja puhas silmarõõm, mitte alati pole maalija kunstikavatsus puhtformaalne ja maalingud pole mitte alati alitatud dekoratiivsele tervikule. Teiste sõnadega, on olemas ka ekspressiivne või deskriptiivne maaling ja on olemas raampilte, mis on vaadeldavad täiesti omaette. Lõpuks on tekkinud terve hulk asjaarmastajaid, kes koguvad kunstiteoseid ja loovad kunstikabinette ja pildigaleriisid. Nii pole maalikunstnikud enam erandita deko-reerimise teenistuses. Raampildi looja võib asetada oma teosesse palju isiklikumat sisu ja nii võib areneda 18-ndal sajandil ka kunstiline individualism.

Antoine Watteau, sama mees, kes õigupoolest lõi 18-ndale sajandile omase kunstilaadi, on kunstnikuisik selle sõna kõige modernimas tähenduses. Pärit Valencienne'ist, mis äsja oli vallutatud Prantsuse kuningriigi alla, ta oli õppinud Madalmaade ja Veneetsia meistrite juures ja sai meie 18-nda sajandi maalikooli tõeliseks hingeks. Peaaegu kogu sajand on ammendanud temast. Kuid ta on siiski nii isikupärane, et keegi pole saavutanud tema kunsti täiust. Ta kujutas seltskondlikke pidustusi stiliseeritud ja ometi nii tõelistes parkides, galantseid jutlemisi, kontserte ja tantse lakkavate lehestike varjus. Lõbusad mängud, minoorne muusika ja naerusädelus ühinevad diskreetse sosina ja unistuslike naerustustega, riietuste siidikahin kaastab vargsi lähenevate paaride või õrnade süleluste galantseid liigutusi. Tõe-

likkus ja unelm segunevad selles maalilises poeesias, mis ei muutu kunagi läägeks, sest ta sisaldab ühtlasi kibedusevarjundeid ja tagasihoidlikku kurvameelsust, mis on selle noorelt kopsuhaigusesse surnud maalikunstniku isikuline lisand. Ääretu tundeline poeet ja kõigi maalikunsti väljendusvahendite täielik isand, imesteldav joonistaja ja veel imesteldavam kolorist, selline oli Watteau, kelle nimi kiirgab üle tolle veetleva sajandi ja võlub veel tänapäeval meie hinge, pärast seda kui Verlaine oli uuesti avastanud ta maagilise mõju.

Pater oli ta isiklik õpilane. Ka tema on hää maaliija, kuid vähem peen ja diskreetne oma galantseis stseenides. Niisama elegantne ja veetlusrikas jäljendaja oli Lancret, kellel puudus aga meistri sügavus.

Watteau püsib suurseltskondlikus õhkkonnas. Charadin sellevastu viib meid lihtsemasse ja kodusemisse ringidesse. Ta manab esile igapäevase kodanliku elu mugavusi, kust ta oma isiklikuski elus ei püüdnud välja saada. Ta hoidus kaugele hoovkonnast ja salongidest. Ta huvi piirdus Pariisi vasaku kalda linnajaoga, kust oskas leida rikkalikku lõikust oma maalikunstile. Ta kujutab näit. ema oma laste keskel ja naist igapäevaseis toiminguis, kuid ka lihtsed majatarbed, toidunõud, linnud, puuviljad, mõni klaas või karahvin on küllalt poeetilised sellele lihtsele südamele ja ebakeerukale kujutlusvõimele. Rohkem polnud tarvis ta täiusliku kunsti õit-senguks. Ka tema teosed on tänapäeval asjaarmastajale väga otsitavad.

LOUIS XVI-NDA STIIL. Ilma et oleks sündinud mingit põhilist pööret kunstikäsituses endas, eraldub 18-nda sajandi teise poole kunst siiski ilmselt esimesest poolest. Louis XVI-nda stiil on tõeline reaktsioon eelkäänud stiilile. Pöörduetakse jälle tagasi antiikvormidele. Markiis de Pompadour oli üks selle õhutajaid. Aastal 1748 saatis ta oma venna markii de Marigny, arhitekt Soufflot ja graveerija Cochin'i Itaaliasse uurima antiikaja mälestusmärkidest „tõelist ilu“. Pompei avastamine 1748 oli avanud kreeka-roma kunsti mõistmiseks seni-tundmatuid vaatekohti.

Nii sünnib uus stiil, mida on nimetatud Louis XVI-nda stiiliks, kuigi see suurel määral kuulub juba Louis XV-nda valitsuseaega. Selle nimetuse alla on ühendatud õigupoolest kaks stiili, üks neist arenes Louis XV-nda ajal (1750—1774) ja teine Louis XVI-nda (1784—1790) ajajärgul. Esimeses stiilis toetub arhitektuur rohkem rooma kui kreeka traditsioonile; kaunistusile on jäetud rohkem ruumi. Teises liitub aga väga kasin dekoratsioon arhitektuuriga, mis on enam kreeka

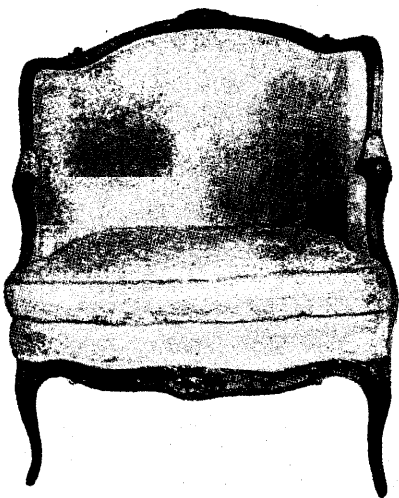
kui rooma laadi. Peame aga piirduma kahjuks väga üldiste tähelepanekutega. Antiiksed sammastikud, pilastrid ja frontoonid ilmuvad uuesti. Selle ajajärgu kuulsa arhitekt Jaques Ange Gabriel (1710—1782) kasutab laialdaselt neid elemente sõjakooli hoone ja Concorde'i platsile püstitatud ehitustes. Siin tundub ilmselt Perrault poolt ehitatud Louvre'i sammastiku mõju, kuid 18-nda sajandi inimesena Gabriel on asendanud oma eeskujud majesteetliku võimsuse rõõmsamate, õrnamate ja kergemate proportsioonidega. Gabriel'i loodud on ka väike Trianon Versailles'is.

Sama Soufflot, kes võttis osa Marigny uurimisretkest, ehitas Pariisi Pantheoni. Juuresolevalt pildilt võib näha, milline monumentaalne võimsus on omane sellele kiriklikule ehitusele, mis valitseb vasaku kalda kõrgustikult kogu Pariisi ja tervitab kaugelt Montmartre'i künkalt valendavat Sacré-Coeur'i kirikut.

Ka ilustustes võetakse tarvitusele antiik-motiivid, põlgamata ometi ka looduselt laenatud motiive. Nagu eelmiselgi ajajärgul on siseilustused rikkalikumad kui fassaadide dekoratsioon. Kuid isegi sisemuses taotellakse kainust ja rahu. Loobutakse tantslevast liikuvusest ja asümmeetriast. Sirgjoon võidab kõikjal Louis XV-nda aegse ebakorrapärase joone. Kamina kohal asetsevad peeglid ümarduvad tihti sõõrilisteks, näidates siingi geometrilise lihtsuse võitu fantastlike kurvide üle. Siseilustusile liitub pilaster ühes arhitraavi ja lae all etteulatuva karniisiga. Kuid sellegipärast on leida ka siseilustusi, mis täiesti on vabanenud neist antiikseist elementidest. Üldiselt valitseb aga seda stiili sümmeetriline korrapärasus, säilitades seejuures traditsiooniks saanud peenuse ja elegantsi omadused.

Kodususe taotlemisega see stiil avab uue ajajärgu. Marie Antoinette'i väikesed toad Versailles'is näitavad, et ka sel lõbustusile kalduval kuningannal oli hetki, kus ta väsinuna hiilgusest tundis tarvet tõmbuda kõigest kõrvale oma kodusesse nurka. Selle ajajärgu sisustusi on mõjustanud kahtlemata suurel määral uus sentimentalism.

Maalikunst teenib sel ajajärgul edasi dekoratiivseid sihte. Ta koht on endiselt uste ja kaminade kohal, kuid raam on nüüd nelinurk või poolring, ka kompositsioon rahuneb. Selle stiili tõeline dekoraator-maaliija on Hubert Robert. Ta kujutas enamasti itaalia maastiku eeskujul maalerlikke maastikke, mida elustavad ehitused, vared, veekogumid ja küpressid. Diderot on õige hästi iseloomustanud ta mõtisklevat ja juba romantilist võlu.

Louis XV-nda stiilis tugitool — markiis

Louis XV-nda stiilis seinalühter

ANTOINE WATTEAU

NÜMF PÆVALILLEGA

ANTOINE WATTEAU

MUUSIKA TUND
18-nes saj.

Kuid siin näeme uuesti, et kogu selle ajajärgu maalikunst ei piirdunud dekoratiivsete ülesannetega. Sel ajajärgul oli oma kuulus žanrimaaliija, Greuze, kes ei taha enam leppida palja meeldimise ja hurmamisega, vaid soovib inimesi liigutada hingeliselt, äratada kaastunnet ja isegi moraliseerida. Ta põhiolemus on tundelis-meeleline, evides mõningaid kokkupuutepunkte ta suure kaasaeglase Jean Jacques Rousseau hingelaadiga. Diderot aplodeeris raevukalt sellele uuele kunstile, mis pidi parandama meid Boucher frivoolsusest. Tõeliselt on agra puhtam neist mitte Greuze, vaid Boucher. Greuze'i pehmete huulte ja niiske pilguga süütud tütarlapsed tunnevad igatahes paremini liha ärevusi kui Pompadouri soosiku karjased ja jumalannad, kes vallatelevad ebatõelises maailmas.

Neile aga, kes otsivad pintsli virtuoosi, pakub võraturat naudingut selle ajajärgu viimane suur kunstnik, jumalik Fragonard, kellesse on koondunud kõigi eelkäänud sajandite väline sädelus. Ta on tõepoolest hämmastav virtuoos, kelle juures virtuooslikkus on saanud kümnendaks muusaks, astudes väärkana oma tõsisemate õdede kõrvale. Fragonard on osanud kõiki kunstilaade,

JEAN BAPTISTE GREUZE

„ILMSÜÜTUS“

Julius Oengo

Laevahukk

*Keerlev, veerlev vahukuihi päras...
— nõnda võimas aurik väljub sadamast,
uhkelt ujub masinate täras,
ujub ulguveele merest madalast.*

*Kõrge rind lööb laineharju pooleks,
merehiiglast ulguveed ei kohuta,
nende võitmine jääb masinate hooleks,
tugevale mereretk näib ohuta.*

*Meie laev on terasest ja rauast,
iga üksikosa kindel nagu müür.
Muinasjutt on lugu „merehauast“,
kui on õigeis kätes kompass, laevatüür.*

*Peagi musti pilvi lendab taeva,
masti teraskõites vingub tormituul,
juba laine tõstab hoogsalt laeva,
nina sukeldab kui vette lastud kuul.*

*Siiski hiiglalaev näib tormikindel,
ta on inimeste uhke kätetöö.
Teda meri ründab igal rindel,
taevas veelgi musteneb ja saabub öö.*

*Õigeis kätes tõesti tüür ja kompass,
laeva juhhib tark ja kogend merimees.
Aga öös ja tormis vastu sompas
teine hiiglaaurik samas sõiduvees.*

*Märgatakse võorast rängas sajus,
siis kui ohu vältimiseks hilja kõik.
Kokkupõrge toimub täies ajus,
järgneb raksatus ja hädavile hõik.*

*Olgu laev küll terasest ja rauast,
— kangelase hukkab kangelaslik sööst.
Tõestub jälle lugu „merehauast“,
oh t on võimsam inimese kätetööst.*

tunud kõiki võtteid, kõigi eelnevate kunstikoolide mõju-avaldamisvahendeid. Ta on omandanud da Vinci, Correggio, Veronese, Tiepolo, Rembrandt'i, Rubens'i, Lorrain'i ja Boucher oskuse, sulatades kõik need eri tehnikad ainult temale omaseks tervikuks, mida ei saa ära vahetada ühegi teisega. Ta on rohkem kui Greuze ja Hubert Robert 18-nda sajandi inimene, jätkates Watteau ja Boucher kunstijoont. Ta ümbritseb meid jooonus-tava rõõmsusega, mil ei puudu teatav kirglik joon, tärkava uue ajastu eelaimus. Selle ilutulestikulise kunstisajandi lõpul ta manab esile viimse kiirtevihiku, mis tuhandeid sädemeid heites kaob vana korra juba pimenevasse taevasse. Sellised teosed kui Louvre'is asetsev maaling „Suplejad naised“ või Londonis asetsev „Kiik“ lõpetavad kõlarikkalt selle tõepoolest pimestava ajajärgu.

Veel üks samm ja me oleme juba uues ajas, kuid enne öeldagu veel mõni sõna portreest ja skulptuurist. Suure kuninga maalijast Largillière'ist päale areneb portreekunst täiesti selle elegantse seltskonna tujude ja soovide kohaselt. See areneb pigemini lihtsuse ja vähem üleva kujutuse poole, kuni La Tour peatub lõpuks ainuüksi kujutataval näol, vabastades pildi igasuguseist kõrvalsest, et seada vaatajat otsesesse ja segamatusse kontakti kujutatud mehe või naise individuaalsusega. Natier oli enne teda maalinud ilusaid mingitud nägusid, millel puudus isikupärasus. La Tour avastab hästi-paigutatud mingi alt isiku hinge ja vaimu.

Skulptuuriga tegutsevad Bouchardon, Slodtz, Adam, Coustou, Lorrain, Pigalle, Lemoyne, Falconnet, Houdon, Clodion, Julien j. t. Nende vaim ja kunst kuulub sellesse aega: peenus, õrnus, elegants, veetlus ja eeskujulik oskus peegeldavad ka siin selle ajajärgu omadusi.

Lucien Rudrauf

Mõtteid orkestrimuusikast

Poleemiline

LAULUKUNSTNIK ARNO NIITOF

Sünd. 2. XII 1904. a. Põlvas. Keskkoolis käis Tartus Aleksandri gümnaasiumis ja I-ses Kommertsgümnaasiumis. Hakkas laulu õppima eraõpetajate juures ja muusikakoolis, peatselt — filosoofiateaduskonna üliõpilasena — esinedes ka juba kodumaa linnades solistina üliõpilasselgakooriges. Lõpetas 1932. a. suvel Belgias Liège'i ülikooli majandusteaduse alal *Licencié en sciences commerciales* aukraadiga ning samal ajal (!) Liège'i Kuningliku Konservatooriumi, saades konkursil hiilgava auhinna — laulu alal Belgia suurima maestro François Malherbe'i õpilasena. Belgia ajalehed — *La Wallonie*, *La Meuse*, *Express*, *Journal de Liège* j. t. avaldasid sel puhul oma parimate kriitikute, nagu Guy d'Arlett, J. Dumoulin'i, Demblon'i j. t. sulest andeka eestlase kohta väga kiitvaid kirjutusi, ennustades temale kui kunstnikule ja lauluõpetajale ilusat tulevikku.

Kunstnik kavatseb nüüd õpetajana tööle asuda Tartus.

MASINAKULTUUR sööb elavat muusikat — eriti aga meil, kus ollakse sageli liig vastuvõtlikud igale „moetasjale“. Ometi peaksid piirid kitsamad olema sel nähtusel. Peaksime märkama, kui palju kaotame nii vaimset kui ka materiaalselt vahetades elava muusika nende moodsete väntorelite vastu, mis meil mitmel kujul kismas. Kui tahame olla püüdlikud oma kultuuri arengus, ei tohi jätta vaeslapseks nii tähtsat tegurit inimese vaimu arendamises kui seda on muusika. Ega ometi taheta nimetada selle nimega ersatsi, mida serveeritakse masinatega.

Tõsi — meil harrastatakse laulu, kuid ometi ei saa salata, et muusika suuremate vormide väljendajaks on ikkagi orkester. Ning orkestrimuusika ongi see, mis meil aasta-aastalt on kadumas — otse kohutava kiirusega.

Vaatleme eriti olukorda Tartus. Pole tarvis vaadata kaugele minevikku, vaid mõned aastad tagasi oli suvete Vanemuises eeskujulik sümfoonia-orkester; üks võrrerle seda läinud hooaja ansambliga. Muidugi on esimeseks seletuseks majanduslik kitsikus. Kuid — *audiatur et altera pars*, polegi see ainsaks ja ülesaamatuks põhjuseks. Päätakistuse vist küll moodustavad hulk lahendatavaid põhjusi. Kui oleks vaid inimestes alles see huvi muusika vastu, mida ähvardavad neelda masinad!

Kas tõesti tahame siis anda endile vaesustunnistuse? Meil on muusikakooli keskmise arvu õpilastega, samuti

üsna suur juba küpsede orkestrantide seisus, ometi pole korralikku sümfoonia-orkestrit. Ma ei räägi alatisele palgalisest koosseisust — see oleks utopia; ometi pole sellise orkestri moodustamine kaugeltki võimatu üksikuks kontserdiks ning suvikuudeks. Millised on takistused? Neid ju on — üsnagi palju, kuid, nagu nimetatud, pole neist ülesaamine sugugi võimatu.

Huvi puudus — see on praegu põhjuseks, mille tagajärjeks on tühjad kassad kontserdel. Kuid üks selgi ole oma põhjused. Pole tarvis kaugelt otsida algpõhjust — see peitub osaliselt muusikaringkonnis endais: allutakse liig passiivselt huvi kaotavaile nähtustele, jättes paranduskatsed mõne ebaõnnestunud katse järele. Mõni aasta tagasi oli palju juttu kohaliku *Helikunsti Seltsi* poolt, et kavatsetakse korraldada järjekindlasti sümfoonia-kontserte. Algus oligi üsna häa: väheste vaheaegade järele olid kontserdid Beethoveni ja Schuberti helitöödest. Ning alles aasta tagasi oli veel kontsert samast seeriast, olgugi et toonitatud järjekindlusest kõrvale oli mindud. Kuid see jäigi seni viimaseks. Osaliselt vist mõjus puudujääki, kuid see siiski ei võiks saada põhjuseks säärasele tegevusetusele. Võib-olla oleks esialgsest puudujäägist hiljem ülejääk kujunenud ning siht saavutatud — huvi muusika vastu. Ei usu, et ülikoolilinnas rahvas poleks vastu helisema hakanud seesugusele korrapärasele ettevõttele. Ning osaliselt oleks lahendatud ka nüüd nii valus tööpuuduse küsimus. Nüüd aga ostame selle raha eest välismaalt masinamuusikat, kuulame kinodes labaseid helijante, lastes häübuda huvi tõsise muusika vastu ning jättes tööta sadu orkestrante.

Orkestrant — see viib meid küsimusele kõige ligemal seisvate inimeste juure. On arusaadav, kui tähtis osa muusikaelu tõstmisel on orkestriliikmel: akti enda juures primaarne, hoopis mitte sekundaarne algatusküsimus, korralduses. Sest siin ühtuvad juba vaimne ning materiaalne huvi. Ärgu mõeldagu, et vaid materiaalne. See on vale vaade praeguse orkestrandiseisu kohta, kus noorem sugupõlv on juba kõrgema üldharidusliku tasemega. Jättagu vanad eelarvamised ning ärgu tehtagu üldjärelmisi üksikute põhjal. On arusaadav, et iga inimene vajab teatud materiaalselt tuge — miks vaid selle otsimist nähakse orkestrandis. Kui Tartus on Orkestrandide Ühing, mille sihiks on muusikakultuuri edendamine ning orkestrandide kutsehuvide kaitsmine, siis nimetab isegi enne sinna kuulunud isik seda „muusika müümiseks kiloviisi“ (!)*) On arusaadav sihilikkus selles mõttetus väites, ometi tahaks, et kõrvalseisvad isikud näeks õieti nii valesti valgustatud olukorda. Kogu orkestrandiseisust ei saa ju ometi paigutada kindlapalgalistele kohtadele, ning elu on näidanud, et väljajääjad polegi viletsamad — põhjusi tuleb mujalt otsida. Ning need ongi inimesed, kes praegu on kõige kaitsetumas seisukorras. Kui tahame aga paremale järjele viia oma muusikakultuuri, peame arvestama ka orkestrandidega. Sest töötades orkestrandi vastu, töötatakse seega ka orkestri vastu. Jätame kõrvale intrigeerivad isikud — neid leidub alati — ainult neilt olgu enam tähelepanu ja vastutulekut orkestrandide algatusele, kel on veel alles vähegi armastust muusika kui kunsti vastu. Ning usutagu — leidub ideelisi orkestrante, kel tahet kätt sirutada ka siis, kui pole näha materiaalselt tasu.

Tuleb leida ühine keel muusikasõprade ja elukutseliste muusikute vahel, luua ühised read ning uued alused kontsertide korraldamiseks, ning ei usu, et tagajärjed jääksid tulemata. Muidugi ei saa loota kohe alguses suurele edule, kuid järjekindlus korraldamises aitaks peagi raskustest üle.

Siis pole sugugi võimatu, et saame jälle korralikku suvemuusikat ning järjekorralisi sümfoonia-kontserte talv-hooajal.

Armin Neumann

*) *Olion* nr. 2, 1932 „Muusika elunähistest“.

August Palm

Eesti Kirjanduse Selts 25-aastane: 1907—1932

KÄESOLEVA aasta 19. augustil möödus 25 aastat Eesti Kirjanduse Seltsi (EKS-i) asutamisest. Et see päev langes suvitushooaja sisse, mälestab EKS oma veerandsajandi juubelit 25. sept. aktusega Ülikooli aulas.

EKS-i osa eesti käesoleva sajandi kultuurielus on niivõrd keskne ja silmapaistev ja ta saavutuste koguhulk sedavõrd tähelepanuväärne, et tagasivaade ajalisel isegi nii lühikestele käidud teele on täiesti õigustatud. Seda enam, et Seltsi veneaegne tegevusejärele kujutab juba ajaloolises perspektiivis vaadeldavat ja lõpule jõudnud perioodi ja et ka iseseisvuseaja rikkalikud saavutused võimaldavad ja vajavad kokkuvõtet.

Nii kodumaise ja individuaalse nähtusena kui meie EKS ka võiks paista, on ta ometi rahvusvaheliselt tuntud teadusliku seltsitüübi rahvuspärane ja uueaegne teisend, samuti kui kõik meie vaimlise elu vormid (raamat, ajaleht, ajakiri, kirjastusäri, kool, ülikool jm.) on omandatud vanemalt kultuuridelt. Kui nimelt vaadelda EKS-i ülesandeid ja üldlaadi rahvusvahelises perspektiivis, siis ei näi olevat raske avastada tas mõningaid tüüpilisi tunnuseid, mis ulatuvad tagasi vähemalt üldeuroopalisse valgustusaega. Iseäranis 18-ndal sajandil asutatakse Euroopas, eriti aga Saksamaal, rohkesti keele- ja kirjanduseakadeemiaid ja -seltsi. Enam kui sada aastat tagasi, koos valgustusideedega kandub seesuguse seltsi mõte ka meie maale. Juba a. 1817 asutab valgustusmees J. W. L. v. Luce Kuresaare *Ehstnische litterarische Gesellschaft*'i, mis kustub asutaja surmaga 1842. A. 1838 asutavad Tartu estofiilid *Gelehrte Ehstnische Gesellschaft*'i, EKS-i kaudse eelkäija, milles teevad silmapaistvat tööd esimesed kirjanduses ja teaduses laiemat kuulsust võitnud eestlased Faehlmann ja Kreutzwald. Samasuguseid seltsi asutatakse ka meie naabermail, näit. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura* Helsingis a. 1831. Eestlaste rahvusliku ärkamisega jahtub meie idealistlike estofiilide rahvasõbralikkus. *Õpetatud Eesti Selts* saab arheoloogiliste ja numismaatiliste harrastustega puhtsakslaste pesapaigaks. A. 1842 asutatakse Tallinna puhtsaks *Estländische Literarische Gesellschaft*. Nende saksa seltside kõrvale ja vastukaaluks asutavad ärkamisaja tegelased a. 1872 umbes samatüübilise, aga rahvusliku *Eesti Kirjameeste Seltsi*, mille rahutus elukäik lõpeb ta 21. eluaastal kinnipanekuga valitsusvõimu poolt a. 1893. Seltsi uuestielustamine, milleks sulgemisest alates tehakse rohkeid katseid, ei leia venestussihilise riigivõimu pooldamist. Alles a. 1905 pöörutis kokkuma ja pragunema löödud ainuvalitsus ei söanda seda enam keelda ning 1905. a. alguse ulatuvadki praeguse EKS-i asutamise niidid.

EKS-i asutamise vormiliseks algatajaks ja sisuliste sihtjoonte andjaks on Jaan Tõnisson. A. 1905 ja 1906 jooksul peetakse asutamise asjus rida koosolekuid, kus koostatakse põhikiri, mis a. 1907 leiab kinnitamist, nii et sama aasta 6. VIII võib toimuda asutamine.

Seltsi eesmärgiks tähistatakse „kirjanduse, teaduse ja kunsti edendamine, kodumaa ja rahva igakülgne tundmaõppimine ja neil põldudel tehtud tööde vilja rahvale kättesaadavaks tegemine“. Nende ülesannete edukas täitmine nõudis hästi läbimõeldud korraldust. Algukest peale oli selge ja paratamatult, et EKS-ist pidi saama rahvaselts. Kuna seltsil mujalt tulu polnud lootud kui liikmemaksudest ja häätahtlikest annetustest, siis oli seltsi huvides, et liikmehulk oleks võimalikult suur. Teiselt poolt oli aga tungiv vajadus „laia liikmeskonna kaasaotustamise õigust piirata. Ei tahetud lubada, et mitteasjatundlik ja sageli juhuslik üldkoosoleku-publik oleks otsustanud seltsi teaduslikke ja kultuurilisi püüdeid ja rahalisi küsimusi, mis kardeti viivat samadele intriigidetele ja tülidele, mille tallermaaks ja ohvriks langes *E. Kirjameeste Selts*. Neil (J. Tõnissoni esitatud ja kaitstud)

kaalutlusil pandi seltsi korralduses maksma esinduslik põhimõte, loodi eriline vaheasutus — asemikekogu, mis valitakse liikmete üldkogu poolt teatud vahekorras seltsi liikmete arvule (praegu 75 liiget), mis uueneb iga aasta 1/3 võrra, kuhu on koondunud seltsi liikmeskonna teguvõimsam osa ja kelle käes on otsustamise võim kõigis seltsi asjus. See valib ka seltsi eestseisuse ja muud organid (toimkonnad, komisjonid, ametnikud). Nii saavutati otstarbekohane stabiilsus seltsi siseelus.

EKS on olnud kogu oma tegevuse jooksul üheks suurema liikmeskonnaga seltsiks Eestis. Aktiivsete liikmete arv on kõikunud 1000 ja 1500 vahel. Viimaseil aastail on see veelgi suurenenud ja tõusnud 2000-ni, kelledest ligi 350 eluaegset. Liikmeskonnas on esindatud kõik haritud elukutsed, nii et liialdamata EKS koondab kogu eesti haritlaskonna huvirikkamat osa.

Ka EKS-i juhistikus kohtame meie avaliku elu түsedamaid jõude. Esimene esimees oli pastor ja ajaloolane V. Reiman (1907—1913), ta lähemaiks kaastöölisiks O. Kallas, H. Koppel, J. Köpp, A. Jürgenstein. A. 1914—22 oli esimeheks J. Köpp, 1922—24 J. Jõgeveri, 1924—28 A. Jürgenstein ja 1929-st täniseni Fr. Tuugas. Suurest tegelaste hulgast nimetame veel J. Tõnissoni, K. Partsi, M. Kampmanni, J. Tammemäe, A. Kitzbergi, A. Haava't, K. E. Sõõti, M. J. Eisenit, G. Suitsu, F. Karlsoni, J. Luigat, J. V. Veskit, V. Grünthali, J. Aavikut, A. Saarestet, J. Roosi, E. Schönbergi, E. Nurme, A. Annit jne. jne.

Oma eesmärgi saavutamiseks on selts tarvitanud järgmisi tööviise: 1) avalikke ja ametlikke koosolekuid: suuri avalikke koosolekuid on peetud pea igas kodumaa linnas kokku umbes 70, kõiki muid teaduslikke ja asjuajavaid koosolekuid vist ligemale 1/2 tuhat; 2) raamatute kirjastamist ja müüki: seltsi enda kirjastusel on 25 a. jooksul ilmunud (kuukirja *Eesti Kirjanduse* aastakäigud juure arvatud) üle 300 raamatu (seltsi iseseisvuseajal üle 250, u. 60.000 lk.), päle selle on 108 raamatut ilmunud seltsi numbril all võõral kirjastusel; 3) ilmunud kirjanduse auhindamist, mis toimus 1909—1914, kus jagati auhindadena kogusummas 1100 rbl.; 4) võistlusauidamist — tõlkimisvõistlus 1911, näidendivõistlus 1912, *Kalevipoja* illustreerimisvõistlus 1912; 5) tegelaste toetamist ja nende mälestuse jäädvustamist (rahalisi toetusi kirjaniikele ja avalikele tegelastele, autasusid, ausambaid, auhitud jm.); 6) tööstipendiumide jagamist; 7) teadusliku ainestiku korjamist (keele, ajaloo, rahvaluule alal); 8) kuukirja (*Eesti Kirjanduse*) väljaandmist 1908. a. alates, esmalt J. Jõgeveri, hiljem (1915. a. päle) J. V. Veski toimetusel.

Seltsi ülesannete ja tööviiside rakendus on sündinud eriülesandeliste toimkondade ja komisjonide moodustamise teel. Nii töötavad praegu seltsi juures kirjanduse, keele, ajaloo ja kodu-uurimise toimkonnad, kuukirja toimetuse ja EKS-st välja kasvanud pool-iseseisvate asutustena *E. Bibliograafia Asutus* ja *E. Kultuurilooline Arhiiv*, kuhu on koondatud seltsi ajaloolised, kuituuri- ja kirjanduslõulised kogud.

Mis on siis EKS veerandsajandi jooksul annud meie teadusele ja kultuurile?

Üksikute tööalade saavutustest nimetame järgmisi:

Ilukirjanduse alal on seltsi kavas seisnud algupärase loomingu ergutamine, kõrgeväärtuselise tõlkekirjanduse soetamine ja kirjanduseuurimuse edendamine.

Alates aastast 1908 andis selts ülemaalist tähelepanu köitnud kirjanduslike aastaülevaateid ja toimetas ilukirjanduse auhindamist. Rohkearvuliste avalikkude kõnekoosolekute kavas on kirjandusel olnud esikoht. Tuleb tunnustada kuukirja *E. Kirjanduse* tähtsust arvustusorganina ja kirjanduselu kajastajana: sääl on ilmunud arvustusi pooletuhande raamatu kohta ja kuni 150 populaarset

JOHANNES VOLDEMAR VESKI

FRIEDEBERT TUGLAS

JAAN JÕGEVER

kirjanduslikku artiklit. *E. Kirjandus* kajastab süstemaatilisemalt kui ükski muu perioodiline väljaanne meie kirjanduse viimase veerandsajandi jooksul. Edasi on *EKS* silmapaistvat tööd teinud omakirjanduse kirjastamisel: on annud välja 47 raamatut, sellest 44 iseseisvusaajal. Pääle selle on 15. raamatule leitud kirjastaja väljast. See kirjastamistöö, tösi küll, on seisnud peaaegu eranditult vanema „klassika“ uustrükkides, kooli tarbeid eeskätt silmas pidades, aga kirjastuste seas on ka rida kapitaalset kogutud või valitud luuleväljaandeid, nagu J. Tamme *Lugulaulud* 1914 (504 lk.), K. J. Petersoni *Laulud*... 1922, J. Bergmanni *Laulud* 1923 (434 lk.), L. Koidula ja Fr. R. Kreutzwaldi kogutud luuletused ja muude luuletajate (Söödi, Jak. Liivi, M. Veske, A. Haava jt.) suurväljaandeid. Pääle nende on kirjastatud Suve Jaani, Jannseni, Suburgi, Pärna, Reinvaldi, Kunderi, Aspe, Saali jt. töid, ühe sõnaga — on uuesti välja antud meie vanema algupärase kirjanduse paremik. Käsil on A. Kallase ja J. Mändmetsa *Kogutud teoste* kirjastamine, millest esimene on jõudmas lõpule. Selts ei eita ka värske uusloomingu kirjastamist, kui selleks oleks vajadust.

Samasuguse armastusega on selts soetanud valitud tõlkekirjandust. Juba a. 1908 kirjastati Aischylose *Kinnineeditud Prometheus* (J. Jõgeveri tõlkes) ja selle järgnes kas seltsi kirjastusel või toimetustele nr. all vene ajal veel kümmekond raamatut Panteniuse, Tolstoi, Schilleri, Grillparzeri, Tšehhovi jt. töid. Kuid tõlkekirjanduse alal jõuti suursaavutusteni alles iseseisvuseaja ainelisil võimalusil. Asjatundjate poolt valituina, meie parimate stiilimeistrite poolt tõlgituina ja süvendatud sissejuhatustega, vahel ka kommentaaridega varustatud on 1922. a. alates *EKS*-i kirjastusel ilmunud teoseid muuseas järgmiselt kirjanikelt: Shakespeare, Scott, Dickens, Wilde, Shaw, Wells, Galsworthy, Poe, Goethe, Schiller, Nietzsche, Molière, Voltaire, Chateaubriand, Balzac, Hugo, Flaubert, Zola, France, Maupassant, Maeterlinck, Dante, Turgenev, Tagore, Jacobsen, Ibsen, Strindberg, Kivi, Aho jm. 9 aastaga on välja antud kogusummas 77 valitud raamatut. Juba nimed annavad aimu sellest hiilgavast ja ainulaadsest kirjastamistööst. Kindlasti on see kogu meie kirjanduskultuuri iseseisvusaegne ülim saavutus. See suurtöö läheb veel kaua aastaid edasi. Seltsil on lähemate aastate töökavana koostatud nimestikud, kuhu on võetud kõigi rahvuskirjanduste paremik.

Kirjanduseuurimise alal pakub üsna rikkalikku materjali juba kuukiri, iseäranis viimaseil aastail. Väga väärtuslikku tööd on tehtud kirjanduslooliste ürikute, käsikirjade ja kirjavahetuste kogumise ja päästmise alal. Osa kirjavahetusi on selts kirjastanud: *Kreutzwaldi ja Koidula kirjavahetus I—II* 1910/11, *Koidula ja AlMBERGI kirjavahetus* 1925, *Koidula kirjad omakseile*

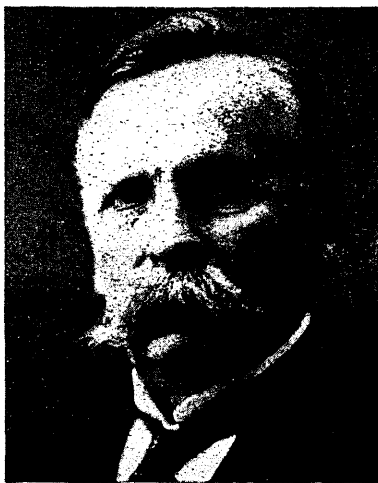
1929. Muist teoseist kirjanduslool alal nimetagem Ziellini *Vana-Kreeka kirjandust I ja II* (1926, 1927), eluolulisi teoseid L. Koidulast, E. Aspest, L. Tolstoist, V. Hugost, Vergiliusest, A. Kivist. Ilmumas on A. Anni uurimus *Kalevipojast*, G. Suitsu *E. Kirjanduse ajalugu I—II*. Seltsi toimetuste nr. all on ilmunud ka M. Kampmanni tusedad *Eesti kirjanduslool peajooned I ja II*.

Keele alal jäi seltsi pääülesandeks kirjakeele arendamine ja korraldamine. Ühtluse saavutamiseks õigekirjutuses ja õigekeelsuses pidas selts koos *Eestimaa Rahvahariduse Seltsi Kirjanduse Osakonnaga* 1908. a. alates 4 keele-konverentsi. 1910—16 töötati seltsi keeleteoimkonnas välja *Eesti õigekirjutuse Sõnaraamat*, mis 1918 ilmus trükist ja millest sai eesti kirjakeele nurgakivi. Selle sõnaraamatu J. V. Veski toimetusel mitu korda suuremaks paisunud 2. trükist on seni 2 köidet ilmunud (I — 1925, II — 1930), kolmas ilmumas. Aastast 1908 pääle loodi keeleteoimkonnas ja kirjastati seltsi poolt mitme ala oskussõnu: a. 1909 matemaatika, a. 1910 maateaduse, a. 1914 keemia, a. 1917 taimeteaduse sõnad; iseäranis elav töö oskussõnade loomisel algas aga a. 1920 seltsi tookordse teadusl. sekretäri J. V. Veski juhatusel: töötati välja zooloogia, õigusteaduse, arstiteaduse, võimluse, filosoofia, agronoomia, metsanduse jm. terminid. — Algusest pääle oli seltsi eeskavas murdesugemete kogumistöö, mitte niivõrd teadusliku kui kirjakeele rikastamise eesmärgiga. A. 1909 teevad V. Grünthal ja J. Jõgever esimesed uurimisreisid Saaremaale. Järgnevail aastail kuni iseseisvuseni saadab selts peaaegu iga aasta välja mõne stipendiaadi murdekogumiseks. Sellest tööst on üht ja teist ilmunud trükis *E. Kirj. veergudel*, millest kõige silmapaistvam A. Saaberki (Saareste) *Vigala murde peajooned* 1917. A. 1921—1922 korraldab selts riigilt saadud summadega ja suurema arvu stipendiaatidega murdekogumist kuni selle töö minekuni *Ak. Ema-keele Seltsi* kätte. Nagu keele, nii ka kirjanduse, rahvaluule ja kodumaatundmise alal on selts olnud iseseisvusaegsete akadeemiliste ühingute ja õppetoitude eelkäija ja on jaganud nendega üha paisuvaid ülesandeid. Keelelisest kirjastusist nimetagem veel Wiedemanni suure *Eesti-Saksa Sõnaraamatu* 3. trükki 1923, L. Kettuneni *Lauseliikmeid eesti keeles* 1924, E. Muugi *Lühikese eesti keeleõpetust I* (4. tr. 1932) ja *II* (kaasautor M. Tedre, 2. tr. 1931). Keelelisel küsimused on olnud kirjanduse kõrval üheks huvikõitvaks aineks seltsi kõnekoosolekule ja ajakirjas. — *EKS* on kujunenud keeleakadeemia ülesannetega asutuseks eesti kirjakeele korralduse alal.

Töö ajalool alal seisil vene ajal päämiselt arhiivmaterjalide kogumises, ajalooliste kõnekoosolekute korraldamises, aastaülevaadete andmises ja materjalide ning uuringute avaldamises ajakirjas. Iseseisvusaajal on arhiivide ja suulise rahvatraditsiooni kogumise kõrval ise-

JAAN TAMMEMÄGI

ANTON JÜRGENSTEIN

JUHAN LUIGA

ärانى rõhku pandud kirjastamisele: on avaldatud trükis B. Russovi *Liivimaa kroonika I ja II*, materjale 1905. a. liikumise kohta *Punased aastad*, alustatud suuremate ajalooliste uurimuste kirjastamist, nagu prof. H. Kruus *Talurahva käärimine Lõuna-Eestis 19-nda sajandi 40-ndail aastail*, Fr. Tuglas *Eesti Kirjameeste Seltsi ajalugu*. On avaldatud teatmekirjanduslik *Eesti avalikud tegelased* (saksa *Wer ist's*, inglise *Who is who*). On kirjastatud ka ajaloolisi õpperaamatuid ja lugemikke. Eluloolises seerias on ilmunud rida suurmeeste elulugusid (Aleksander Suur, Washington, Garibaldi). Ilmumas on hulga aastate töö viljana *Ajaloo-atlas* ja 5-köiteline suurteos *Eesti ajalugu*. — Nimetame siinkohal ka kaht suurt bibliograafilist teost — *Eesti raamatute üldnimestik* a. 1918—23 (R. Antik) ja 1924—28, ilmumas kolmas köide 1929—1933, ja arheoloogilist uurimust: A. M. Tallgreni *Eu-roopa muinasaeg*.

Rahvaluule kogumist stipendiaatide abil alustas EKS juba vene ajal ja on jatkanud seda tänapäevani. Ta kogud on hoiul *E. Rahvaluule Arhiivis*. Kirjastustest on seltsil praegu käsil eesti rahvaluule teaduslik hiiglaväljaanne, millest tänini on jõudnud ilmuda üks köide, teine köide ilmub seltsi juubeliks. Selle kõrval on selts kirjastanud köite *Eesti runovise* ja valiku vanasõnu. Uurimustest folkloori alal on kirjastatud V. Reimani *Kivid ja killud* 1908, M. J. Eiseni *Eesti vana usk, Tõll ja ta sugu*, *Eesti jõulud*, K. Krohni uurimus *Soome-Eesti vanast rahvaluulust*. Rohkel määral folkloristlikke uurimusi sisaldab ka kuukiri *E. Kirjandus*.

Iseseisvusajal on EKS viljakat tööd teinud kodu-uurimises. Vastav toimkond EKS-i juures seadis oma ülesandeks koostada põhjalikud teaduslikud kirjeldused kõigist Eesti maakonnist. See töö algatati Tartu ülikooli maateaduse prof. Granö poolt a. 1920. Maakonnad töötatakse stipendiaatide abil üksikasjaliselt läbi. Suurteose I köide ilmus a. 1925, tuues 750 leheküljel igakülge ja põhjaliku kirjelduse Tartumaast. Järgnesid *Võrumaa, Setumaa, Pärnumaa ja Valgamaa*; 6 köidet on veel tulemas.

Päale nende alade tuleks mainida EKS-i tähtsat rahvahariduslikku tööd. Suuremal või vähemal määral on kogu seltsi tegevus, iseäranis vene ajal, kannud haridustöö ilmet. Seesuguse sihiga olid seltsi kõnekoosolekud, ajaloolised kõneõhtud, koolikirjanduse- ja rahvakirjandusetoimkonna tegevus ning suurem osa oma või teiste kirjastusel ilmunud raamatuid. Ja iseseisvuseajalgi on näit. eesti- ja maailmakirjanduse autorite kirjastamine sündinud esmajoones kooli tarbeist lähtudes. Nüüd, kus koolid on tarvilikumaga varustatud, on see vaatekoht ilukirjandusest taganenud. EKS on kirjastanud ka üsna suure kogu spetsiaalset noorsoo- ja lastekirjandust, enamasti tõlgitud (Roht, Ansomardi, Pakkala,

Kipling, Bonsels, Gansberg, Mamin-Sibirjak jm.) ja kooliraamatuid mitmel alal. Suur-üritusena nimetame populaarteaduslikku seeriat *Elav Teadus*, mis ilmub 1932. a. algusest saadik, raamat kuus, mis haarab ümber nii loodus- kui vaimuteaduslikud ja rakenduslikud alad ja mis on kavatsatud õige mitmeks aastaks.

EKS-i tegevus on iseäralist õitsmist näidanud iseseisvuseajal. See on osaliselt tingitud vabamaist oludest, emakeelsest koolist, haritlaskonna ja tööjõudude rohkest juurekasvust jm., kuid peapõhjus seisab ometi ses, et iseseisvuseajal sai selts esmakordselt ühiskonna toetuste osaliseks. Igal maal saavad seesugused teaduslikud ja kultuurilised seltsid riigilt ja omavalitsusilt suuri toetusi, meie *E. Kirjanduse Seltsil* oli aga vene ajal ainsaks kindlamaks tuluallikaks liikmemaks, millele seltsisid juhusliku tuluna annetused. Seltsi veneaegne tegevusejärk oli üksainus „kannatuselugu“, kus kõik tööd takerdusid alatises rahu puuduses ja paljud ülesanded jäidki paljaks unistuseks. Sellega võrreldes on selts iseseisvuseajal asetatud normaalsemasse töötingimustesse. Nägime, millise viljakusega selts iseseisvuseajal on tegutsenud, iseäranis väärtkirjanduse kirjastamisel, ja millist hindamatut kultuurilist varandust see toodang tähendab. Praegu kirjastab EKS keskmiselt üle 25 raamatu aastas, mis on lehekülgede arvult peaaegu võrdne kogu veneaegsele toodangule. Ent praegugi pole vähenemisele kalduvad toetused seltsi ülesannete ulatusele vastavad. Selle tagajärjeks on olnud, et kuigi selts pole äriiline ettevõtte, on ta sunnitud olnud oma kirjastustöö korraldama äriilisel põhimõtteil, et säästa kapitali ja soetada summasid teaduslikeks ülesandeks. Selts on arendanud teovõimsa müügiaparaadi ja seltsi tulu omakirjanduse müügist ja raamatukogude varustamisest on viimaseil aastail olnud 1—1½ milj. senti, mis katab kõik seltsi jooksvad kulud. Iseseisvuseajal väga laialdaseks paisunud tegevuse vaimliseks ja tehniliseks juhtimiseks peab selts ametis 5 palgalist jõudu: teadusliku sekretäri (*mag. D. Palgi*), asjaajaja (*majandus-teadlane H. Evert*) ja 3 bürooametnikku.

EKS-i kollektiivne iseloom ja otsustamine, samuti püüd ja tarve asju põhjalikult ja igakülgelt kaaluda, teeb seltsi asjaajamise veidi aeglaseks. Kuid olgugi EKS-i tegumood pisut pikaldane, seda ei tohitaks panna pahaks, sest oleme kogunud, et kõik mis säält tuleb, on nii sisult kui vormilt seda küpsem ja väärtuslikum.

EKS on kujunenud iseseisvas Eestis ülemaalse liikmeskonnaga kultuurikeskkehaks, mis ühiskondlike toetuste abil teeb põhjapanevat tööd eesti keele, kirjanduse, ajaloo, rahvaluule, kodu-uurimise ja rahvahariduse alal, kusjuures ta harrastuste amplituud ulatub ilukirjandusest ja populaarteadusest arhivaalide kogumise ja publitseerimise ja teadusliku uurimistööni.

August Palm

ÜLIÕPILASKOGU VALVILA JUHATUS 1932. A. I. SEMESTRIL

Istuvad vasakult paremale: E. Suits (kogu-vanem), H. Üksti (esimees), J. Taal (abiesimees).
Seisavad: E. Adler (abikirjatoimetaja), H. Oksa (kirjatoimetaja), O. Kerem (laekur)

Elmar Aader

Üliõpilaskogu Valvila kümne aastane

VÖTTES eeskujuks Põhja-Euroopa naabermais, eriti Soomes, pikema tegevusaja vältel hästi populaarseks saanud regionaalseid üliõpilasühinguid, asuti a. 1922 Tartu Ülikooli juureski maakondlike üliõpilaskogude loomisele. Olles esimesist sellesarnasesse tüüpi kuuluvaist üliõpilasorganisatsioonest Eestis, asutati 7. apr. a. 1922 Valga- ja Viljandimaa üliõpilaskogud, milliseist hiljem kasvas välja Ü-k. Valvila. *)

Maakondlikud üliõpilaskogud võtsid endile päämiseks ülesandeks rahvusliku kultuuritöö tegemise oma maakonnas, püüdes üliõpilasi viia elavasse kontakti rahvaga. See oli iseenesest vägagi laiapiiriline ja raske ülesanne, mille suurus täies ulatuses selgus põhjalikumalt alles hiljem, kui rakenduti tegelikku tööle.

Esimesil tegevusaastail asuti suure vaimustusega püstitatud sihtide taotlemisele, kuid peagi tuli asjaosalistel nentida kurba tõika, et meie oludes pole maakondlikel üliõpilaskogudel võimalik kultuuritööd teha kaugeltki nii suurel määral kui vastavil regionaalseil üliõpilasühinguil Soomes. Suurima takistusena esines just rahaline kitsikus; pöörduiti küll toetuse saamiseks omavalitsuste poole, aga neilt saabusid üksnes eitavad vastused. Kõigi hääde püüete päale vaatamata ei suudetud siiski hankida niipalju sissetulekuid, et oleks võimaldunud küllalt rahuldaval määral asuda süstemaatilisele ja produktiivsele kultuuritööle esialgse kava ulatuses. Suureks takistuseks seejuures osutus ühtlasi asjaolu, et polnud võimalik koondada kõiki ühest ja samast maakonnast päritolevaid üliõpilasi ühte kogusse ega neid tõmmata kaasa oma kodumaakonna kultuurelu mitmekülgseks uurimiseks ja selle haridusliku taseme tõstmiseks. Samuti mõjus esialgsesse tööle kaunis segavalt ka maakondlikes üliõpilaskogudes valitsev seesmine korraldus, milles nende organisatsioonide liikmete ühtekuuluvust arendavad kasvatuslikud instituudid olid kahjuks jäetud peaaegu täiesti kõrvale.

*) Ü-k. Valvila ametlikuks asutamisaajaks loetakse Valga- ja Viljandimaa üliõpilaskogude ühine asutamisaeg.

Tuli paratamatult suurem tähelepanu pöörata kogude seesmisele korraldusele, distsipliinile ning liikmete kasvatamisele ja arendamisele, et nad pärast ülikooli lõpetamist seda intensiivsemalt ja teadlikumalt võiksid asuda kultuuritöö tegemisele. Ühes osas maakondlikes üliõpilaskogudes (selle osa alla kuuluvad ka Valga- ja Viljandimaa üliõpilaskogud) see reform teostati, — ja hääde tulemustega, sest need organisatsioonid omandasid palju kindlama ilme ja sellega ühtlasi ka rohkem eeldusi püsivamaks olemasoluks, kuna aga teine osa maakondlike üliõpilaskogusid, kus kardeti sellist reformi teostada, jäid lõplikult kiratsema.

Maakondlikel üliõpilaskogudel on terve oma senise tegevusaja vältel tulnud kogeda palju pettumusi. Kindel oli aga see, et kõik pidi arenema parimate tõekspidamiste suunas, mitte iial loobudes neist põhimõtetest, mis sedatüüpi organisatsioones püstitatud nende loomis-päivil, küll aga liites seda, mis osutus kogude kindla-ilmelisuse ja püsivuse juures vajalikuks.

Rõõmustavaks nähteks, millele suhtuti kõigi üliõpilasorganisatsioonide poolt häatahtlikult, oli 1929. a. kevadsemestri Valga- ja Viljandimaa üliõpilaskogude liitumine üheks organisatsiooniks nime all Üliõpilaskogu Valvila.

Juba nimi „Valvila“, koosnedes ühinenud organisatsioonide maa-ala nimetavate osade esimesist silbest, näitab sümboolselt, et liituti tihedalt, säilitades seni valitunud tunnused ja põhimõtted. Ühinemist hõlbustas tunduvalt ka see asjaolu, et Valga- ja Viljandimaa üliõpilaskogud oma põhimõtetest ja seesmiselt korralduselt olid peaaegu sarnased.

Täiesti väär on arvamine, et Ü-k. Valvila tekkis kahe eelnimetatud organisatsiooni vaimlisest ja majanduslikust kitsikusest, vaid tõelised põhjused selleks olid hoopis teisugused. Ü-k. Valvila tekkis peamiselt Valga- ja Viljandimaalt päritolevate üliõpilaste ühiseist vaimlisest tungest. Ei tea, kas sellest, et Valga- ja Viljandimaa asetsevad Lõuna-Eesti kesköödis ja on vahetanud aegade jooksul maakonnisse kuuluvuselt maa-ala (Valgamaa

põhjapoolne serv oli varemalt osa Viljandimaast) või üliõpilased hingeliselt sarneldes, leidsid üksteisele ligimiseks vajadust. Kindel on aga see, et Ü-k. Valvila tekkimise esimeseks ja tähtsaimaks teguriks oli tugev vaimline side kahe naabermaakonna üliõpilaskogude vahel, kuna materiaalsed kaalutlused tulid ühinemisel arvesse vaid niipalju, kui see oli tarvilik Ü-k. Valvila majandusliku olukorra kindlustamiseks tulevikus. Vastastikusel sõpruses ja üksmeeles Valga- ja Viljandimaalt päritolevad üliõpilased seadsid endile ühised ülesanded: eesti kultuurelu loomisel ja arendamisel kaasa aidata, avardades ühtlasi võimalusi Ü-k. Valvila liikmeiks vastu võtta ka teisist maakonnist päritolevaid üliõpilasi, kes tunnevad huvi organisatsiooni töö ja püüdumiste vastu.

Ü-k. Valvila tekkimise motive analüüsid ei tohi siiski unustada ka seda tõika, et üliõpilaste, samuti ülikooli astujate arv hakkas aasta-aastalt kahanema, mille tõttu kindla ja piiratud maa-alaga organisatsioonid, nagu seda olid Valga- ja Viljandimaa üliõpilaskogud, edaspidi oleksid paratamatult jäänud liikmeilt vähearvuliseks. Et tulevikus seista tugevana, selleks pidi loodama aluseid, sest alles suurema liikmete arvuga ja majanduslikult kindlustatud organisatsioon võib kavakindlalt teostada seda, mis tagab organisatsioonile ta püsivuse ja väärtuse. Kõik see andis hoogu ja julgust edasirühkimiseks.

Praegu on Ü-k. Valvila üleriiklik ühing puht rahvuslikus vaimus, sarneldes oma sisekorralt üliõpilasseltsidele, väliselt erinevades vaid sellega, et evib värvid (pael, päakate, sirkel, lipp, vapp) rukkilillesinine-valge-rukkilillesinine ja nendega seotud traditsioonid.

Ü-k. Valvila sihiks on nende üliõpilaste koondamine ühiseks pereks, kelle huvid on seotud Valgamaa, Viljandimaa või Ü-k. Valvila kui organisatsiooniga, olles kindlas veendumuses, et selle kaudu täiemal määral omandatakse eeldusi oma liikmete kasvatamises täisväärtuslikeks kodanikeks, kes täies teadmises täidavad oma kohuseid eesti rahva ja riigi, ühiskonna ja kultuuri kasuks, rakendades end jõudumööda juba üliõpilaspõlves sellekohasele tegelikule tööle.

Kogu kasvatatakse oma liikmeid iseloomult ja maailma-vaatelt kõige kõrgemalt arenenud kohusetundlikeks ja töötahtelisiks kodanikeks, kes suudavad edasi kanda ja täita tunnustatud rahvuslikke, üldinimlikke või, vastavalt akadeemilisele elule, üliõpilaskondlikke aateid ja ülesandeid, arendades loomulikult arenemisteel isiku võimeid järjest laiaulatuselisemaks muutuvaks tööks.

Kogu nõuab oma liikmeilt järjekindlat ja inten-

Üliõpilaskogu Valvila vapp

siivset tööd enesele valitud teaduse alal, samuti eneseharimist kirjanduses, kunstis ja tervishoidlikus spordis, millede kaudu vaid saab võimalikuks isiku vaimliste ja füüsiliste võimete arendamine harmooniliseks tervikuks.

Koondades ja kasvatades oma liikmeid eelnimetatud aluseil, teeb kogu kõik, et luua liikmeile kogust tõsine kodu eesti rahva omapärale ja vaimuelule vastavalt, kus

Üliõpilaskogu Valvila 10-nda aastapäeva aktusest osavõtjaid

Kolm «paganat» laulatuse juures

1923. a. laulupeo eelõhtul viibisin mõningate sõpradega Kadriorus dr. Taumi korteris. Külalistena oli sääl ka paar nägusart Tartu preilit. Veetsime mõnustasti aega. Mis oli siis lihtsem kui preilitelt nõusoleku saamine koos järgmisel päeval laulupeole minemiseks. Teisel päeval läksimegi ühiselt laulupeole. Sääl kohtasid preilit üht Mägiste nimelist tuttavat, kes tõstis meie seltskonna arvult neljaliikmeliseks ning nõustus sellegagi, et pärast laulupeo ja vabaõhuteatri etendust siirdusime kontsertaeda õllelauda, kus siis üna üleemeelikult aega vedeti. Lõppeks kujunes „igavene“ sinasõprus minu ja Mägiste vahel. Dr. Taumi korteri ees sündis jumalagajätt preilitega. Mägiste liikus minuga ühes suunas, kavatsedes ööbida Ants Orase isa Hans Orase juures.

Oma hommikuse pohmeluse kandsin ma hoolega kõigi ajakirjanike ja tudengite hää sõbra Fritz Jakobsoni juure, kus leiduski päevalurohtu ja lõbusat seltskonda. Pidutsemine ei saanud aga kuigi kaua kesta, kui uksekell juba teatas uue külalise saabumisest, kelleks osutus praegu Ameerikas viibiv Peeter Leoke ja kes nõudis otsekohe mind. Olevat mind otsinud kodu, kus arvatud, et olen siin. Asi väga kiire.

Meie ühine tuttav, Viljandi venenimelise advokaadi lehestunud nägus tütar kavatsavat juba täna kellegi sakslasest inseneriga laulatada, seletas. Kuna vanemad tohtivat loost kuulda alles *post festum*, siis tulevat sõpradel anda laulatuse tunnistajad. Peeter Leoke ise olevat nr. 1, mina nr. 2, tarvis aga olevat veel tunnistajat nr. 3. Fritz Jakobson oleks meeleldi nõustunud, kuid armuline proua kuuludus teise tuppa läinuna keelavat. Kuna pruutpaar juba poole tunni pärast pidi olema Leokese korteris, oli asi vägagi kiire. Palit selga ja kaasa!

Kuid kolmas tunnistaja? Rutates Leokese korteri teel meenus mulle õhtune sinasõber Mägiste. See päästeankur leidis Leokese täielise poolehoidu.

Hans Orasegi juures kuuludus laulupeosuminat. Ukse avas nooruslik vanahärra ise. Kas hra Mägiste on siin? — Jah! — Ning juba kutsutigi mees välja, keda lähemalt tunnistamata käsutasin palitut kiiresti selga ajama, tähele panemata teise kohmetust ja küsivat pilku vanahärrale. Mind hästi tundes hakkas viimanegi Mägistet kaasaminekule aina kiirustama.

Nii ruttasimegi siis kolmekesi Leokese poole Viru tänavasse. Vaevalt saime istet võtta, kui saabus pruutpaari. Pruut oli õhukeses suvekleidis, peigmees hallis ülikonnas. Muide, meiegi riietus polnud kuigi sündmusekohane.

Leokese juurest tõttasime kohe jälle edasi, sest preester pidi ootama. Pühtitsa kloostrikiriku juures oli esimene käik õuel asuvasse preestrikorteri, kus tähendasime oma nimed tunnistajaina raamatusse: kolm „jasõtnikku“ — Herbert Haljaspõld, Peeter Leoke ja Julius Mägiste. Siin selgus ka, et kolmest tunnistajast on veelgi vähe, seadus nõudvat nelja, kaht kummalegi poolele. Peeter Leokesest sai tunnistaja insenerile, keda ta elus esmakordselt nägi, ja talle abiks määrati kirikusulane. Mina ja Mägiste olime daami tunnistajad. Mägiste jälle omakord nägi daami esmakordselt. Kuid milleks kõigeiks ei või kohustada pühalik sinasõprus õllelaua taga!

Sammudes üle õue kirikusse soovitas daam preestri le korraldada laulatuse toimingut võimalikult lühidalt, mille järele preester pääd raputades nentis aegade muutumist: vanasti soovitud ikka, et mida kestvamalt talitada, seda parem...

Kirikus hoidsime Mägistega vaheldamisi pruudi pää kohal rasket krooni ning täitsime kõik meile pandud kohustused.

Jala lahusime kirikust, nagu tulduki, jätsime Gonsiori tänavas pruutpaariga jumalaga ning läksime, kolm tunnistajat, edasi „Estonia“ poole.

Tänaval nurgal, jumalagajätul, küsis Mägiste korruga minult mu nime. Siis nii lühidalt lõppeski sinasõprus, alles eile sooritatud ja täna juba unustatud, vastasin. Nüüd Mägiste arvas, et ta ei võinudki eile minuga koos olla, kuna ta alles täna paar tundi tagasi olevat saabunud Helsingist. Tema olevat keeleteadlane Julius Mägiste, mina ehk olevat tutvunud tema agronoomist-vennaga...

Selgus, et olin viinud mulle tundmatu, praeguse professori Julius Mägiste ta reisiväsimusest hoolimata ta ajutisest puhkekorterist laulatuse tunnistajaks vene kirikusse, kus ta ei tunnud ei laulatatavaid ega oma kaastunustajaid!

Brüsselis, 1932

H. Haljaspõld

valitseb vastastikune lugupidamine, solidaarsus, sõprus, üksteisest arusaamine ja üksteise usaldamine, vaimne, moraalne ja majanduslik toetamine.

Välis-tegevuse kaudu püüab kogu jõu ja aja kohaselt kaasa aidata koduma igakülgseks uurimiseks ning kultuurilise tasapinna tõstmiseks.

Oma osavõttu üldisist üliõpilaskonna toiminguid teostab kogu oma kaastööga Edustuses ning selle algatatud kui ka muist ettevõtteis, arendades oma põhimõtete ja ülesannete täitmiseks ka sõprussidemeid teiste üliõpilasorganisatsioonidega.

Ü-k. Valvila lipukirjaks on värvide kohaselt, õiglus, ühtlus, püsivus. Vapis on aga kuus tähte ja leegitsev tõrvik, millega tähistatakse Valvila töö, tegevuse ja vaimu juhtmõtet: olla säravaiks tähiks oma vabale rahvale ja leegina rajada teed ülimalle rahvuslikule kultuurile.

Neid põhimõtteid on püütud üksmeeles teostada ja sel alal on saavutatud ka rahuldavaid tulemusi. Kogu liikmed on aastate jooksul käinud maal kõnesid pidamas, lavastanud dramaatilisi ettekandeid, korraldanud referaatkoosviibinguid, kontserte ja kunstiõhtuid ning võtnud elavalt osa mitmekesiste seltside tegevusest; on edendatud rahvaharidustööd ja kodu-uurimist, on arendatud rahvuslikku vaimu ja on püütud üliõpilasi (päämiselt muidugi oma organisatsiooni liikmeid) hoida alatise ühenduses meie kodumaaga, rahvaga ja selle tarvetega.

Majanduslikult seisab Ü-k. Valvila praegu võrdlemisi

kindlal alusel, evides suured ajakohased ruumid ja nende sisustamiseks küllaldasel määral ka inventaari.

Organisatsiooni liikmete arv näitab järjekindlat tõusu. Kui 1929-nda a. kevadel, mil Valga- ja Viljandimaa üliõpilaskogud liitusid Ü-k. Valvilaks, liikmete arv oli 57, siis nüüd see arv on kasvanud juba 88-le. Ü-k. Valvila vilistlaskogul, mis tegutseb iseseisva organisatsioonina, ent siiski väga tihedas seoses koguga, on liikmeid 35.

Oma senise arenguloo kestel on Ü-k. Valvila läbi teinud terve rea mitmesuguseid arenemisfaase, enne kui jõudis oma tänapäeva-ilmeni ning tervikluseni. Esimesed seitse aastat tema elus moodusid päämiselt elavais otsisklusis meie omakultuuri ja traditsioonide muhene-mise ajajärgus ning alles viimaseil aastail võis alata rahulik areng. See on ka arusaadav ja leevendab mõnegi eksimuse, sest iga areng nõuab aega, mille jooksul saaks kujuneda olemus ning areneda ideoloogia ja suund.

Ü-k. Valvila, tagasi vaadates oma kümne-aastasele tegevusele, mis oli täis raskusi ja rahuuid otsinguid, võib siiski kindla rahuldustundega nentida oma saavutusi ja tehtud tööd. Kõigepäält on see rahuldustunne õigustatud sellepärast, et ollakse terviklikum kui kunagi varem ja on saavutatud rahulik töömeeleolu, mis üha süveneb. Jääb vaid soovida, et tõsine töö ja isamaalsuse vaim järgnevailgi aastakümneil Ü-k. Valvilas alati püsiks aukohal. Selleks jõudu ja õnne!

Vivat, crescat, floreat Ü-k. Valvila!

Elmar Aader

„TEATAJA“ TEGELASED A. 1903

Seisavad: E. Virgo, Fr. Martna, H. Martna, H. Pöogelman, E. Vilde, Th. Ussisoo, J. V. Veski, M. Martna, M. Pung. Istuvad: A. Laipman, O. Martna, E. Paulberg, A. Laipman, K. Päts

KARISTUSSALK EESTIS A. 1906

Uusi, huvitavaid raamatuid

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS

sel aastal on annud rea tarvilikke ja väärtuslikke raamatuid. Nimetagem neist siin järgmisi:

Eesti avalikud tegelased. Eluloolisi andmeid. Toimetanud R. Kleis. Tartu, 1932. Lk. 412. Hind 9 kr. 50 s.

Teose väljaandmise küsimus algatati Eesti Kirjanduse Seltsi ringkonnis juba ligi 10 a. tagasi, nimelt A. Kruusbergi kirjalikul ettepanekul. Alles nüüd on teoks saanud see oma iseloomult praktiliste käsiraamatute liiki kuuluv raamat. Kahtlemata oleks töö võitnud, kui väljaanne oleks varustatud ka avalike tegelaste piltidega, nagu seda näeme läti vastava väljaande juures, kuid illustreerimatu on *Eesti avalikud tegelased* tarvilik kõigile neile, kes eesti elu edendamiseks aktiivselt osa võtavad.

Friedrich Nietzsche: *Nõnda kõneles Zarathustra.* Raamat kõigile ja ei kellelegi. Tõlkinud J. Palla. Redigeerinud ja järelkirjutusega varustanud J. Semper. Tartu, 1932. Lk. 371. Hind 4 kr. 50 s.

Raamat, mida iga erksam inimene juba kooliõppimise ajal lugeda igatsenud. Nüüd ta on ilmunud eesti keeles ja seega kättesaadav igahüele.

Aino Kallas: *Maroko võlus.* Väikesed kirjad Marokost. Kogutud teosed. Üheksas anne. Tartu, 1932. Lk. 141. Hind 1 kr. 75 s.

Raamat sisaldab 15 kirja Marokost ja on illustreeritud rea häade piltidega kriitpaberil.

Aino Kallase töid on lugejad ikka huviga oodanud. Nii autori teemid kui ka just ta osavus stiilivaliku alal ongi seda huvi igati õigustanud. Maroko kirjad, milledest ühega *Olioni* lugejad tutvusid juba 1930. a. (*Olion* nr. 6), käsitlevad „eksootiliste maailmadepuudutusi“ ja on juba sellelt tähelepanu äratavad, et nad on otse eesti keeles algupärasena avaldatud, tõlkija-vahemehe kaastöötä.

Punased aastad I. Mälestusi ja dokumente 1905. aasta liikum. Eestis. Toimetanud Hans Kruus. 1905. a. Seltsi toimetised II: 1. Tartu, 1932. Lk. 252. Hind 4 kr.

Ses väljaandes käsitavad oma mälestusi tegelased, kes „meie rahva ajaloo ühe tähtsama pöördekohta“ vabadusliikumise ise kaasa elasid ja kaasa tegid.

1905-nda a. vabadusliikumine „on jätnud kustumatud jäljed meie vahepäälseesse minevikku ja mõjustab tunduvalt meie olevikku ja tulevikku“. On selge, et nii oluline aeg väärrib „kõige sügavamale küündivat ajalooteaduslikku uurimist.“ Iga kild, mis tolle aja kohta esitatakse, on päästetud materjal, sest inimesed, kes sündmusi mäletavad, kaovad ja ühes nendega andmed. Juba praegu näeme, kuidas selles teoses siin-sääl autorid nime, daatumite, rahva otsuste jne. kohta tähendavad: „ei mäleta“, „olen unustanud“.

Eelpool paar illustratsiooninäidet sellest raamatust.

F. J. Snell: *Garibaldi.* Tõlkinud Linda Luiga. Tartu, 1932. Lk. 148. Hind 1 kr. 75 s.

Meie noorsoole tõesti teretulnumaid raamatuid tulise isamaalase, Itaalia vabastaja ja ühendaja — kangelasliku Giuseppe Garibaldi elulugu elavas, kaasakiskavas kirjelduses, millist loed nagu põnevaimat romaani.

„Eesti Kirjanduse“ sisuregister 1906—1930. Toimetanud Oskar Urgart. Tartu, 1932. Lk. 104. Hind 3 krooni.

Eesti Kirjandus on „muutunud möödapäästamatuks igale uurijale rahvuslike teaduste alal ka tulevikus“. Kuna aga 25 aastakäigu lehitsemine tarvilike andmete saamiseks on tükk suurt tööd, siis käesolev väljaanne kõrvaldab neid otsingu raskusi. Lisandatud on isikunimederegister, kuhu on võetud kõik süstemaatilises osas esinevad isikunimed.

Kas esadpidi ei oleks tarvilik kuukirjale *Eesti Kirjandus* iga aasta anda kaasa aastakäigu käesoleva väljaande kujuline lisand? Teatud aastatevahemiku järele võiks siis need säilitatutena jälle üheks tervikuks kokku kõita.

Elav Teadus. See on Eesti Kirjanduse Seltsi populaarteaduslik seeria. Ilmub 12 numbrit aastas. Toimetust: A. Anni — tegevtoim., D. Palgi — vastutav toim., K. Konik, J. Lang, J. Roos, P. Treiberg, F. Tuglas. Tellimishind (12 nrit) 9 kr.

Esimesena sellest seeriast on ilmunud:

H. G. Wells: *Suur maailmasõda.* Selle järeleaj ja inimsoo tulevikusihi. Eestindanud L. Rebane. Lk. 112. Üksikmüügil hind 1 kr.

Väga elav ja mõjuv kirjeldus maailmasõja tekkimise põhjustest, võitluse käigust, pärastõjagaegseist segadust, tänapäeva raskusist ja tulevikuvõimalusist. Tarvitseb veel sellele lisada, et autor H. G. Wells on maailmakirjanik, „on tõesti suur nimi teiste maailmakirjanike keskel ja see annab küllalt põhjust kuulda tema vaateid sellele nähtusele, mis löi kogu maakera segi ja mille tagajärjel viletsuse all kannatab edasi kogu maakera“.

Dr. Curt Thomalla: *Uued teed tervisele.* Elav Teadus nr. 2. Tervishoid, moodsed ravimisviisid ja igapäevased kehaharjutused. Eestindanud A. Aspel, redigeerinud A. Audova. Elav Teadus nr. 2. Tartu, 1932. Lk. 124.

Raamat sisaldab lühidalt uueaegsed tervishoiu tähtsamad nõuded, varustab eriti kaitset meie aja pääpahede, tiisikuse ja suguhaiguste vastu ja annab juhatusi oma vastupidavuse ja jõu kasvatuseks.

Antonio Pigafetta: *Esimene teekond ümber maailma.* Magalhães'e avastusreis 1519—1522. Eestindanud ja lisastanud O. Stamm. Elav Teadus nr. 3. Tartu, 1932. Lk. 116.

Portugaallase Magalhães'e seiklusrikas ja traagiline sõit enam kui 400 a. eest, mööda senitundmatuid meresid ja metslaste saari.

Aleksander Remmel: *Otstarbekohane ja ilus kodu.* Kuidas seda korraldada, mööbeldada ja kaunistada. 86 pildi ja joonisega. Elav Teadus nr. 4. Tartu, 1932. Lk. 112.

Vägagi tarviline raamat, sest maitse, ilu ja otstarbekohasuse nõudeid on meil seni samahästi kui ignoreeritud selle kõige puudumisel ka paljudes haritud perekondades.

Prof. G. Ferrero: *Vana-maailma hukkimine.* Mis kõneleb see meie ajale? 10 pildi, tabeli ja kaardiga. Eestindanud Linda Vilmre. Järelsõna prof. P. Treibergilt. Elav Teadus nr. 5. Tartu, 1932. Lk. 116.

„Kreeka-ruuma tsivilisatsiooni hukkimise küsimust on Itaalia ajalooteaduse suurmeister Guglielmo Ferrero käesolevas teoses käsitelnud temale omase kujukuse ja vaimukusega.“ Eneseharimiseks väga tarviline raamat.

Eduard Poom: *Moodne töötehnik ja majanduskriis.* Ratsionaliseerimine töös ja majanduses. 12 joonisega. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus Tartus, 1932. Elav Teadus nr. 6. Tartu, 1932. Lk. 120.

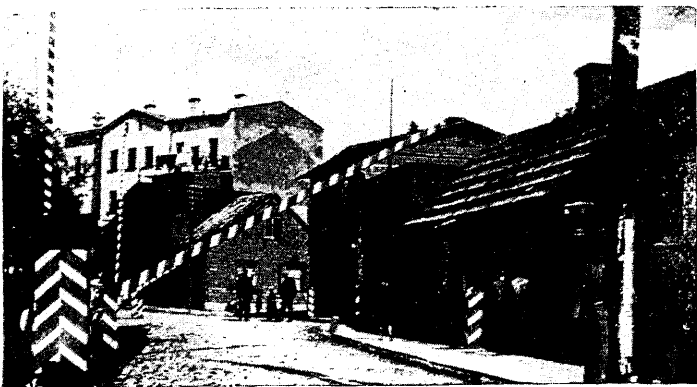
Jällegi töö, mis tõhiks huvitada ja peaks huvitama eesti lugejat, kuulugu ta millisele elukutse alale tahes.

Prof. A. Messer: *Okultism ja teadus.* Mida arvata telepaatiast, „selgenägemisest“, ettekuulutustest, spiritismist ja muust „salateadusest“? Tõlkinud A. Aspel. Järelsõna kirjutanud prof. K. Ramul. Elav Teadus nr. 7. 7 pildiga. Tartu, 1932. Lk. 115.

See raamat tõepoolest näitab, et „elava teaduse põhimõtte ei nõua mitte ainult kasulikkust argielus, vaid ka üldist huvitavust, vastamist neile küsimustele ja huvidele, mis keskmises lugejas juba olemas on ja mille selgitud ta ootab.“

Sissejuhatus politikasse I. Prof. F. J. C. Hearnshaw ja prof. G. D. H. Cole. Poliitiliste aadete ja vormide areng vanakreeka linnriigist nüüdisajani. Tõlkinud Ants Oras. Elav Teadus nr. 8. Tartu, 1932. Lk. 104.

Nii siis: ka „poliitiline kasvatus igalepoole“...

Eesti-Läti piir Valgas. Vaade Läti-Valga poolt Seminari tänava kohalt Eesti-Valga suunas Suur-Sepa tänavasse. Piirisiire parajasti avatud. Kõnniteel piirisiirdudaj ootamas piiripunktide ees

Tubik ja võõruskõök Valgas (Kuperjanovi 75)

Need mõlemad pildid on võetud suurteosest *Valgamaa* (Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, X+600 lk., koguteos EESTI V osa). Valgamaa on meie noorimaid maakondi, kuid ta on küllalt huvitav nii looduse kui inimeste ja nende elu-olu poolest. Vahelduv maastik avaneb kohati avaraks ja röömsaks väljavaateks, kohati jälle mõneks omaette nurgaks omapärase taimestikuga või meeleoluka

veekoguga. Elanikke on Valgamaal ühes linnaga umbes 40.000 (1922. a. rahvalugemisel 39.690), nendest eestlasi 90%, lätlasi umb. 6%, venelasi 2%, juute 1%, sakslasi 0,8% jne. Kes kodumaad armastab, sel peaks olema *Valgamaa* ja teised koguteose EESTI köited kodus. Ka avalikele tegelastele, turistidele jne. on selles raamatus palju andmeid ja näpunäiteid.

VALGAMAA. Koguteos EESTI, V. X+600 lk. 92 joonisega, Valga ja Tõrva linna plaaniga ja Valgamaa neljavärvilise kaardiga. Hind 7 krooni. Toimetanud prof. A. Tamme Kann, dr. A. Luha ja mag. E. Kant. *Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus Tartus.*

TARTU ÜLIKOOL SÖNAS JA PILDIS. 1919—1932. E. V. Tartu Ülikooli kirjastus Tartus, 1932. Lk. 172. Hind?

Väärteoses, mis ei tohiks puududa ühelgi akadeemilise kodaniku laual, kirjutavad rektor J. Köpp, dots. J. Vasar, mag. E. Laid, mag. S. Aaslava, dr. E. Ein, mag. K. Kongo, prof. A. Valdes, prof. G. Barkan, prof. K. Schlossmann, eradots. A. Linkberg, prof. L. Puusepp, prof. P. Haliste ja prof. H. Moora, prof. A. Saareste, mag. V. Vaga, prof. G. Suits, eradots. O. Loorits, mag. F. Leinbock, prof. H. Kruus, prof. H. Riikoja j. t.

K. LAAGUS: EESTI ÜLIKOOL TARTUS. Me-muaare ja ajaloo andmeid Ülikooli arengust 1632—1932. I. E. K.-Ü. Postimehe kirjastus Tartus, 1932. Kaanejoon. R. Kivitiit. Lk. 281. Hind?

See ei ole üksnes korralikult kontrollitud andmeil koostatud ajalooliste materjalide kogumik, vaid ka huvitavaid ja elavalt kirja pandud mälestuste-raamat, mida loed otsekui põnevat romaani.

DR. MED. HERBERT NORMANN: EESTI MEDITSIIINILINE BIBLIOGRAAFIA 1918—1930 ÜHES PIIRALADEGA. *Eesti Arsti kirjastus.* Tartu, 1932. VIII+218 lk. Hind kr. 3.50.

Jäädava väärtusega teos kui esimene sellesarnane Eestis. Pioneerina on dr. med. H. Normann hakanud bibliograferima eesti meditsiini, mida seni veel polnud keegi teinud. Teos on tekkinud vajadusest leida ülevaadet Eesti iseseisvuse ajal arstiteaduse alal ilmunud kirjutuste ja eritööde kohta ja seega võimaldada kiiret orienteerumist arstiteaduslikes küsimusis.

Bibliograferimiseks on läbi vaadatud 79 Eestis 1918—1930 ilmunud ajakirja ja perioodilist väljaannet keelele vaatamata, nii arstiteaduslikke kui ka teisi. Ära jäetud on vaid ajalehed, mis peavad moodustama eriväljaande. Pääleselle on koondatud bibliograafiasse samast ajajärgust arstiteaduslikud raamatud ja eriväljaanded. Pääle puhtteaduslike tööde on toodud ka populaarteaduslikud kirjutused ühes piirialadega, mis on enam või vähem tihedalt seotud arstiteadusega, nagu hoole-

kanne, kehaline kasvatus, sotsiaalkindlustus, sport, töu- ja töetervishoid ja rida teisi küsimusi.

Bibliograafias on esitatud ka kõik Eesti iseseisvuse ajal Tartu Ülikoolis ilmunud arstiteaduslikud doktori-väitekirjad ja auhinnatööd, mis säilitatakse Ülikooli raamatukogus käsikirjadena.

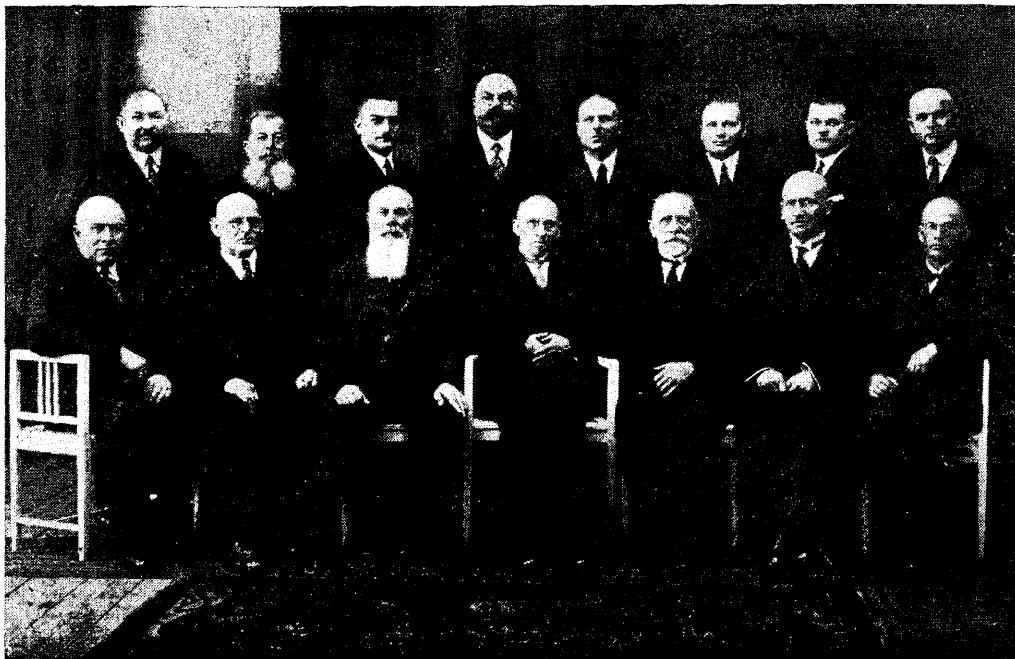
Ajakirju bibliograferides on võetud vaid iseseisvad artiklid ja kirjutused, nii nimelised kui nimeta, pääleselle on toodud eluloolisi andmeid ja tähtpäevi, kuid ainult kodumaalaste või kodumaaga kuidagi lähemalt seotud isikute kohta.

Kõik toodud tööde päälkirjad ja raamatute tiitlid on autoril isiklikult võrreldud originaaliga, kusjuures keel on jäetud muutusetu. Teos sisaldab 4415 töö loetelu ja on varustatud üksikasjalise märksõnastikuga.

Oma suure püsivuse ja hoolega läbitöötatud teosega on autor kahtlemata ära teinud tänuväärse ja suure kultuurilise väärtusega töö, mil ei puudu ka praktiline tähtsus arstiteadusliku kirjanduse kasutamisel, mida teeb üsna kergeks üksikasjaline ja laialdane märksõnastik.

Kui veel arvesse võtta, et raamat oma lihtse, kuid meeldiva välimusega on trükitud hääl valgel paberil ja on ka hinna poolest kättesaadav, siis võib teda küll igaühele soovitada, kel otseselt või kaudselt on arstiteadusega tegemist.

EESTI ARST 1932, NR. 6. *Eesti Arst* ilmus juunikuul suurendatud kujul ja rohkesti illustreerituna Tartu ülikooli 300. a. põhjendamispäeva mälestamisnumbrina. Pikemas töös *Üldjooni Tartu Ülikooli arstiteaduskonna ajaloolisest arengust 1632—1932* toob eradotsent dr. med. H. Normann põhjaliku ülevaate tähtsamatest etappidest arstiteaduskonna arengus, kusjuures eriti on peatatud üksikute õpetoolide tekkimisel ja hargnemisel. Töö on illustreeritud 28 pildiga arstiteaduskonna asutustest, eriti anatoomikumi ja *clanicum*'i algkujudest vanade gravüüride järele. Mõned neist pildidest ilmusid ka *Olion*'is. Huvitav on veel prof. dr. med. A. L. Üüsi kirjutus — *Märkmeid Tartu Ülikooli arstiteaduskonna arenemisteedelt 1632—1932*, millest selgub, et arstiteaduskonnas 1802—1932, s. o. 130 a. jooksul, on õpetust andnud 217 isikut; neist on Baltimaal sündinud 102, Venemaal 59 ja Saksamaal 56. Eestlasi-õppejõude võis nende seas olnud olla kuni 40. Kui räägitakse Tartu

TARTU LINNA MAJAOMANIKE SELTSI „MAJA“ JUHATUS

Istuvad (vasakult): J. Müürsep, D. Suits, P. Kase, J. Sepp (esimees), H. Ruus, J. Alver, O. Laurits.
Seisavad (vasakult): A. Lööke, M. Jüriado, J. Tallo, G. T. Juurup, K. Sotnik, P. Brunhov, H. Ainson, N. Hellat.

Majaomanike selts „Maja“

asutati 157 Tartu majaomaniku poolt 1928. a. juulikuus. Seltsi esimesse juhatusse valiti H. Ruus, J. Müürsep, D. Suits, K. Sotnik, V. Annok, P. Brunhov, J. Alver, V. Raudsepp ja O. Laurits.

Aasta möödudes oli seltsil juba 355 liiget. Käesoleval ajal ulatub see arv üle 700.

Tartu Linna Majaomanike Selts „Maja“ eesmärgiks on oma liikmete majanduslike, ühiskondlike, poliitiliste ja vaimsete huvide kaitse ning nende eest valvelolek.

Seltsi juhatus asub Tartus Holmi t. 12. Juhatuses koosolekuid peetakse igal teisipäeval seltsi ruumes.

Seltsi esindab Tartu linnavolikogus majaomanike huvide kaitsjana neljaliikmeline rühm, kuhu kuulub end. kohtuminister J. Sepp, J. Alver, J. Tallo ja O. Laurits.

Selts on pidanud koosolekuid, kõne-õhtuid, loenguid, perekonna- ja teeõhtuid, esitanud majaomanike huvide kaitseks linnavalitsusele, volikogule ja riigivalitsusele tarvilisi märgukirju, palveid ja proteste ning otsinud teid majaomanike olukorra parandamiseks.

Selts on oma liikmete majandusliku olukorra kindlustamiseks asutanud ka „Kinnisvaraomanike panga“, mille tegevus on edu tähe all järjest kasvanud. Panga direktoriks on majandusteadlane J. Prima.

Seltsil on ka oma büroo, mis asub sama Kinnisvaraomanike panga ruumes Suur-turul, kus antakse seltsi liikmetele tasuta ehitus- ja juriidilist nõu, võetakse vastu Kinnitusselts „Maja“ tulekindlustusi jne.

saksa ülikooli arstiteaduskonnast, siis arvatakse seega tema õitseaega, see on aga umbes 1860. a. kuni ülikooli venestamiseni, kuid unustatakse ära, et selle eel käis 60 aastat harilikku provintsilinna ülikooli elu, kus tehti tööd ja õpetati õpilasi, nagu see oli igal pool Euroopa ülikoolides viisiks.

LOUIS VILLECOURT: L'ESTONIE. Préface de M. A. Millerand avec huit planches hors texte. Les éditions Rieder — Paris, 1932. Prix: 18 Fr.

See Eesti hää sõbra, Tartu Ülikooli end. õppejõu teos, millele eessõna kirjutanud Prantsuse Vabariigi selline riigimees, nagu A. Millerand, on Eestile osutanud Prantsusmaal suure teene. Nii sisult kui huvitavate illustatsioonide poolest väärib Villecourt'i „L'Estonie“ ka iga haritud eestlase tähelepanu.

LEENI VESTERINEN: SOOME-EESTI JA EESTI-SOOME MINIATÜÜR - SÖNARAAMAT. Porvoo. Werner Söderström Osakeyhtiö. Hind ?

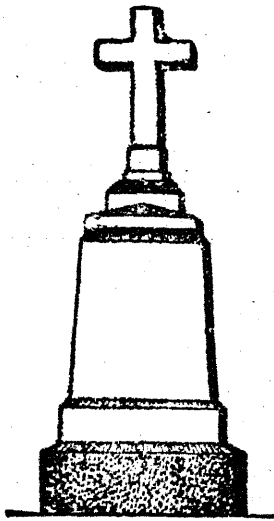
Suur, sümpaatne soome kirjastus Werner Söderström, jatkates oma hõimutööd, on avaldanud Leeni Vesterineni korraldatud ülalmainitud sõnaraamatud. Soome-Eesti osas leidub 12.000, Eesti-Soome osas jälle 20.000 sõna.

Esimesel on lehekülgede arv 655, teisel 947. Mõlemad osad on tarvilikud ja küllalt otstarbekohased tegurid paisuvas Soome-Eesti lähenemiskäigus. Tuleb seda sammu, sõnaraamatu väljaandmist, kõigiti tervitada ja tööd õnnestunuks pidada. Pr. Leeni Vesterineni ja ta kirjastajal on õnnelik käsi. Soovitame neid sõnaraamatuid igaühele, eriti noortele, kellele nad on võtmeks soome elu-avalduste tundmaõppimisel.

Ю. Г. Заметки библиофила I. Тарту, 1932. Lk. 47. Отпечатано в количестве 200 экземпляров, из коих в продажу поступают 50 экз. Экземпляры I—X отпечатаны на лучшей бумаге и имеют 16 дополнительных таблиц. Hind ?

See on lühikese ajaga juba teine huvitav, maitsekalt koostatud ja väljaantud raamat Julius Genss'ilt: alles I. a. avaldas ta oma *Briefe Wilhelm Timm's an seinen Vater aus den Jahren 1841—1846*. Võib arvata, et nii haruldased nagu seda on autori kolleksioonid, nii haruldaseks muutub juba lähemal päevil ka tema töö *Заметки библиофила*, on ju see trükitud kõigest 200 eksulatuses, millistest läheb müügiele vaid 50 eksemplaari!

Leheküljel 221 katkend *Bibliofiili märkmeist*.

I Auhinnaga kroonitud

RISTI- JA KIVITÖÖSTUS

J. PUUSIK

LIIVA TÄNAV NR 25-A

TARTUS

*Kui Teie soovite tantsida mood-
sali ja hästi, et tants Teile lõbu
ning mõnusust valmistab, päält-
vaatajaid aga vaimustab, siis
pidage silmas **ainult***

*Th. Lutsu
tantsukursusi*

Suurturg 13, III korralt

*sest nad on olnud ja jäävad
juhtivateks kursusteks Eestis,
kellega ükski tema elegantse
õppeviisi ega hinna poolest
võistelda ei suuda.*

„Eesti Rahva Ajalugu“

Toimetanud: JUHAN LIBE, ajaloolane, publitsist, AUGUST OINAS, Eesti Sugukondade Uurimise Büroo juhataja, HENDRIK SEPP, dr. phil. T. Ü. Eesti ja Põhjamaade ajaloo dots., JUHAN VASAR, dr. phil. T. Ü. üldajaloo dots.

Koostamisest oma erialalistes küsimustes võtavad osa: N. Kõstner (T. Ü. majandusteaduse professor), O. Loorits, dr. phil. (Eesti Rahvaluule Arhiivi juhataja), J. Mark, dr. phil. (uurali keeleteaduse professor), Fr. Puksov (T. Ülikooli raamatukogu juhataja), O. Sild (ajaloolise usuteaduse professor, usuteadusliku arheoloogilise kabineti juhataja), J. Uluots (prorektor, Eestimaa õiguse ajaloo professor) j. t. silmapaistvad eesti teadlased.

Eesti Rahva Ajalugu ilmub 15 vihkus, iga kuu üks vihk, välja arvatud juuni, juuli ja august.

Hind 30 krooni (pääle terve teose ilmumist).

Eeltellijaile erakordselt soodustatud hinnad:

1932. a. lõpuni — **20 kr.** tellimise juures terve summa tasumisel või **22 kr. 50 s.**, kusjuures tuleb tasuda 1 kr. 50 s. iga vihu ilmumise eel.

K-Ü. „Looduse“ kirjastusel ilmuv koguteos „Eesti Rahva Ajalugu“, mille esimene vihk ilmunud, on ilmekamaid teiste suurteoste hulgas... Juba esimese vihu lehitsemisel võib otsustada, et autorid on oma raske ülesandega hästi toime tulnud.

Kõigi ajaloo harrastajate, nii noorte kui vanade juures peaks „Eesti Rahva Ajalugu“ leidma kõige soojemat poolehoidu. Käesolev suurteos ei tohiks puududa üheski alg- ja keskkoolis ning rahvaraamatukogudes.

J. Adamson, „Kaja“.

Käesolev esimene vihk on väga huvitav ja töötuslik: rohkesti on selles uutset materjali, ümberhinnanguid ja uusi asja püstitatud vaatekohti... Väljenduselt on teos üks nägusamaid, mis meie kirjandusturule üldse ilmunud. Sarnast ilusat väljendust, head paberit, puhast ja selget trüki on „Eesti Rahva Ajaloo“ õigustatud nõudma ka meie rahvustunne ja enesehukus. See teos suudab rahuldada — otsustades esimese vihu järele — ka kõige nõudlikumat kahtlejat ja skeptikut. Julgesti võib selle tellimist soovitada kõikidele kolleegidele ja ülepea igale eestlasele.

P. H. „Õpetajate Leht“.

Tellimiseraha palutakse maksta K-Ü. „Looduse“ posti jooksvale arvele nr. 2055.

K-Ü. „Loodus“ Tartus.

Kinnitusselts „Maja“

Tallinna Majaomanikkude Panga juures, Tallinna, Harju tän. 29
Telef. kodune keskjaam 427-49

Toimetab soodsatel tingimustel
tule-, murdvarguse-
ja klaasikinnitusi

Hoidke vaevaga kogutud varandust,
seda kinnitades K-S. „MAJA“s

ESINDAJAD: Tartus, Suurturg 3, Kinnisvaraomanikkude Pangas;
Pärnus, Majaomanikkude Pangas; Türil, Paide 6

„Olloni“ tellimishind 1932. ja 1933. a.:

Tellides:	aastaks (12 nrit)	6 kr. (ehk 50 s. nr)	Üksikult ostes:	6 kr.
„	11 kuu pääle	5 „ 85 s.	„	8 „ 95 s.
„	10 „	5 „ 75 „	„	7 „ 50 „
„	9 „	5 „ 50 „	„	6 „ 75 „
„	8 „	5 „ 1 „	„	5 „ 1 „
„	7 „	4 „ 25 „	„	4 „ 25 „
„	6 „	3 „ 75 „	„	3 „ 50 „
„	5 „	2 „ 40 „	„	2 „ 75 „
„	4 „	1 „ 75 „	„	1 „ 1 „
„	3 „	1 „ 1 „	„	1 „ 25 „
„	2 „	1 „ 40 „	„	1 „ 50 „
„	1 „	1 „ 70 „	„	1 „ 75 „

Austavaid „Olloni“ talitus.

Kinnisvaraomanikkude Pank

TARTU, SUURTURG 3 • TELEFON 11-67

Pank toimetab kõiki pangaoperatsioone

Panga juures asub K/S. „MAJA“ peaagentuur

JUHATUS

Hind 75 senti